

Issue №8
Part 2

International periodic scientific journal

ONLINE

www.modscires.pro

Indexed in
INDEX COPERNICUS
(ICV: 73.07)

MODERN Scientific Researches

Issue №8
Part 2
May 2019

With the support of:

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)
Institute of Sea Economy and Entrepreneurship
Moscow State University of Railway Engineering (MIIT)
Ukrainian National Academy of Railway Transport
State Research and Development Institute of the Merchant Marine of Ukraine (UkrNIIMF)
Lugansk State Medical University
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education
Alecu Russo State University of Bălți
GUUPO "Belarusian-Russian University"
Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences
Odessa Research Institute of Communications

Published by:
Yolnat PE, Minsk, Belarus

UDC 08
LBC 94

Editor: candidate of technical sciences Kuprienko Sergey

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on pages 3-4

The International Scientific Periodical Journal "*Modern Scientific Researches*" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30889/2523-4692.2019-08-02

Published by:

Yolnat PE,

Minsk, Belarus

e-mail: editor@modscires.pro

The publisher is not responsible for the validity of the information or for any outcomes resulting from reliance thereon.

Copyright
© Authors, 2019

Редакционный Совет

- Бухарина Ирина Леонидовна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Гребнева Надежда Николаевна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Гриценко Светлана Анатольевна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Каленин Татьяна Кузьминична, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Князева Ольга Александровна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Кухар Елена Владимировна, доктор биологических наук, доцент, Казахстан
 Моисейкина Людмила Гучаевна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Нефедьева Елена Эдуардовна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Сентябров Николай Николаевич, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Стародубцев Владимир Михайлович, доктор биологических наук, профессор, Украина
 Тестов Борис Викторович, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Тунгшбаева Зина Байбагусовна, доктор биологических наук, , Казахстан
 Фатеева Надежда Дмитриевич, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Ахмадиев Габдулахат Маликович, доктор ветеринарных наук, профессор, Россия
 Шевченко Лариса Васильевна, доктор ветеринарных наук, профессор, Украина
 Анимича Евгений Георгиевич, доктор географических наук, профессор, Россия
 Сухова Мария Геннадьевна, доктор географических наук, доцент, Россия
 Иржи Хлахуда, доктор геолого-минералогических наук, профессор, Чехия
 Федоришин Дмитрий Дмитриевич, доктор геолого-минералогических наук, профессор, Украина
 Кокебаева Гульжаухар Какеновна, доктор исторических наук, профессор, Казахстан
 Отопова Гульфира Елубаевна, доктор исторических наук, профессор, Казахстан
 Тригуб Петр Никитович, доктор исторических наук, профессор, Украина
 Элезович М Далибор , доктор исторических наук, доцент, Сербия
 Визир Вадим Анатольевич, доктор медицинских наук, профессор, Украина
 Федянина Людмила Николаевна, доктор медицинских наук, профессор, Россия
 Орлов Николай Михайлович, доктор наук государственного управления, доцент, Украина
 Величко Степан Петрович, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Гавриленко Наталья Николаевна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Гилев Геннадий Андреевич, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Дорофеев Андрей Викторович, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Карпова Наталья Константиновна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Мишенина Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Николаева Алла Дмитриевна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Растрьгина Алла Николаевна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Сидорович Марина Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Смирнов Евгений Иванович, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Фатыхова Алевтина Леонтьевна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Федотова Галина Александровна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Ходакова Нина Павловна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Чигиринская Наталья Вячеславовна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Чуркова Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Латыгина Наталья Анатольевна, доктор политологических наук, профессор, Украина
 Сирота Наум Михайлович, доктор политологических наук, профессор, Россия
 Хребина Светлана Владимировна, доктор психологических наук, профессор, Россия
 Вожегова Раиса Анатольевна, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Денисов Сергей Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Жостонов Ольга Игоревна, доктор сельскохозяйственных наук , Украина
 Костенко Василий Иванович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Котляров Владимир Владиславович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Морозов Алексей Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Патыка Николай Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Ребезов Максим Борисович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Тарарико Юрий Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Мальцева Анна Васильевна, доктор социологических наук, доцент, Россия
 Стегний Василий Николаевич, доктор социологических наук, профессор, Россия
 Тарасенко Лариса Викторовна, доктор социологических наук, профессор, Россия
 Аверченков Владимир Иванович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Антонов Валерий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Быков Юрий Александрович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Гончарук Сергей Миронович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Захаров Олег Владимирович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Капайда Владимир Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Капитанов Василий Павлович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Кириллова Елена Викторовна, доктор технических наук, доцент, Украина
 Коваленко Петр Иванович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Копей Богдан Владимирович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Косенко Надежда Федоровна, доктор технических наук, доцент, Россия
 Круглов Валерий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Кудерин Марат Крываетович, доктор технических наук, профессор, Казахстан
 Лебедев Анатолий Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Ломотко Денис Викторович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Макарова Ирина Викторовна, доктор технических наук, профессор, Россия
 Морозова Татьяна Юрьевна, доктор технических наук, профессор, Россия
 Павленко Анатолий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Парунакян Ваагн Эмильевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Пачурин Герман Васильевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Першин Владимир Федорович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Пиганов Михаил Николаевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Поляков Андрей Павлович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Попов Виктор Сергеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Рокочинский Анатолий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Ромащенко Михаил Иванович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Семенов Георгий Никифорович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Сухенко Юрий Григорьевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Устенко Сергей Анатольевич, доктор технических наук, доцент, Украина
 Хабибуллин Рифат Габдуллакович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Червонный Иван Федорович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Шайко-Шайковский Александр Геннадьевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Шербань Игорь Васильевич, доктор технических наук, доцент, Россия
 Бушуева Инна Владимировна, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Волох Дмитрий Степанович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Георгиевский Геннадий Викторович, доктор фармацевтических наук, старший научный сотрудник, Украина
 Гудзенко Александр Павлович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Тихонов Александр Иванович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Шаповалов Валерий Владимирович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Шаповалова Виктория Алексеевна, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Блатов Игорь Анатольевич, доктор физико-математических наук, профессор, Россия
 Кондратов Дмитрий Вячеславович, доктор физико-математических наук, доцент, Россия
 Лялькина Галина Борисовна, доктор физико-математических наук, профессор, Россия
 Малахов А В , доктор физико-математических наук, профессор, Украина
 Ворожбитова Александра Анатольевна, доктор филологических наук, профессор, Россия
 Лыткина Лариса Владимировна, доктор филологических наук, доцент, Россия
 Попова Таисия Георгиевна, доктор филологических наук, профессор, Россия
 Коваленко Елена Михайловна, доктор философских наук, профессор, Россия
 Липич Тамара Ивановна, доктор философских наук, доцент, Россия
 Майданюк Ирина Зиновьевна, доктор философских наук, доцент, Украина
 Светлов Виктор Александрович, доктор философских наук, профессор, Россия
 Стовец А В , доктор философских наук, доцент, Украина
 Антрашцева Надежда Михайловна, доктор химических наук, профессор, Украина
 Бажева Рима Чамаловна, доктор химических наук, профессор, Россия
 Гризодуб Александр Иванович, доктор химических наук, профессор, Украина
 Ермагамбет Болат Толеуханович, доктор химических наук, профессор, Казахстан
 Максим Виктор Иванович, доктор химических наук, профессор, Украина
 Ангелова Поля Георгиевна, доктор экономических наук, профессор, Болгария
 Безденежных Татьяна Ивановна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Бурда Алексей Григорьевич, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Грановская Людмила Николаевна, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Дорохина Елена Юрьевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Климова Наталья Владимировна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Кочинев Юрий Юрьевич, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Курмаев Петр Юрьевич, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Лапкина Инна Александровна, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Мельник Алёна Алексеевна, доктор экономических наук, доцент, Украина
 Милыева Лариса Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Пахомова Елена Анатольевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Резников Андрей Валентинович, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Савельева Нелли Александровна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Соколова Надежда Геннадьевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Стрельцова Елена Дмитриевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Батыргареева Владислава Станиславовна, доктор юридических наук , Украина
 Гетьман Анатолий Павлович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Кафарский Владимир Иванович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Кириченко Александр Анатольевич, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Степенко Валерий Ефремович, доктор юридических наук, доцент, Россия
 Тонков Евгений Евгеньевич, доктор юридических наук, профессор, Россия
 Шепитко Валерий Юрьевич, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Шишка Роман Богданович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Яременко Василий Васильевич, доктор юридических наук, профессор, Россия
 Кантарович Ю Л , кандидат искусствоведения , Украина
 Волгирева Галина Павловна, кандидат исторических наук, доцент, Россия
 Токарева Наталья Геннадьевна, кандидат медицинских наук, доцент, Россия
 Демидова В Г , кандидат педагогических наук, доцент, Украина
 Могилевская И М , кандидат педагогических наук, профессор, Украина
 Лебедева Лариса Александровна, кандидат психологических наук, доцент, Россия
 Шаповалов Валентин Валерьевич, кандидат фармацевтических наук, доцент, Украина
 Стовец В Г , кандидат филологических наук, доцент, Украина
 Зубков Руслан Сергеевич, доктор экономических наук, доцент, Украина
 Толбатов Андрей Владимирович, кандидат технических наук, доцент, Украина
 Шаратов Василий Андреевич, доктор химических наук, доцент, Молдова

Редакційна Рада

Бухаріна Ірина Леонідівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Гребньова Надія Миколаївна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Гриценко Світлана Анатоліївна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Каленик Тетяна Кузьмівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Князева Ольга Олександрівна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Кухар Олена Володимирівна, доктор біологічних наук, доцент, Казахстан
 Моїсейкіна Людмила Гучаєвна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Нефедьєва Олена Едуардівна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Сентябров Микола Миколайович, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Стародубцев Володимир Михайлович, доктор біологічних наук, професор, Україна
 Тестів Борис Вікторович, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Тунгунбаєва Зіна Байбагуєвна, доктор біологічних наук, , Казахстан
 Фатєєва Надія Михайлівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Ахмадієв Габдулахат Маликович, доктор ветеринарних наук, професор, Росія
 Шевченко Лариса Василівна, доктор ветеринарних наук, професор, Україна
 Аніміка Євген Георгійович, доктор географічних наук, професор, Росія
 Сухова Марія Геннадіївна, доктор географічних наук, доцент, Росія
 Іржі Хлаула, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, Чехія
 Федоришин Дмитро Дмитрович, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, Україна
 Кокебаєва Гульжаухар Какеновна, доктор історичних наук, професор, Казахстан
 Отепова Гульфіра Елубаєвна, доктор історичних наук, професор, Казахстан
 Тригуб Петро Микитович, доктор історичних наук, професор, Україна
 Елезовіч М. Далібор, доктор історичних наук, доцент, Сербія
 Візір Вадим Анатолійович, доктор медичних наук, професор, Україна
 Федяніна Людмила Миколаївна, доктор медичних наук, професор, Росія
 Орлов Микола Михайлович, доктор наук з державного управління, доцент, Україна
 Величко Степан Петрович, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Гавриленко Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Гилев Геннадій Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Дорофєєв Андрій Вікторович, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Карпова Наталія Костянтинівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Мішеніна Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Миколаєва Алла Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Растрігіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Сидорович Марина Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Смирнов Євген Іванович, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Фатихова Алевтина Леонітівна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Федотова Галина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Ходакова Ніна Павлівна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Чигиринська Наталія В'ячеславівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Чурєкова Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Латигіна Наталія Анатоліївна, доктор політологічних наук, професор, Україна
 Сирота Наум Михайлович, доктор політологічних наук, професор, Росія
 Хребіна Світлана Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, Росія
 Вожегова Раїса Анатоліївна, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Денисов Сергій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Жовтоног Ольга Ігорівна, доктор сільськогосподарських наук, , Україна
 Костенко Василь Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Котляров Володимир Владиславович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Морозов Олексій Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Патика Микола Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Ребезов Максим Борисович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Тараріко Юрій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Мальцева Анна Василівна, доктор соціологічних наук, доцент, Росія
 Стегній Василь Миколайович, доктор соціологічних наук, професор, Росія
 Тарасенко Лариса Вікторівна, доктор соціологічних наук, професор, Росія
 Аверченко Володимир Іванович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Антонов Валерій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Биков Юрій Олександрович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Гончарук Сергій Миронович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Захаров Олег Володимирович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Калайда Володимир Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Калітанів Василь Павлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Кирилова Олена Вікторівна, доктор технічних наук, доцент, Україна
 Коваленко Петро Іванович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Коней Богдан Володимирович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Косенко Надія Федорівна, доктор технічних наук, доцент, Росія
 Круглов Валерій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Кудерін Марат Крикбаєвіч, доктор технічних наук, професор, Казахстан
 Лебедєв Анатолій Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Ломоток Денис Вікторович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Макарова Ірина Вікторівна, доктор технічних наук, професор, Росія
 Морозова Тетяна Юріївна, доктор технічних наук, професор, Росія
 Павленко Анатолій Михайлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Парунакян Ваагн Емільович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Пачурін Герман Васильович, доктор технічних наук, професор, Росія

Першин Володимир Федорович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Піганов Михайло Миколайович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Поляков Андрій Павлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Попов Віктор Сергійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Рокочинський Анатолій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Ромащенко Михайло Іванович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Семенцов Георгій Никифорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Сухенко Юрій Григорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Устенко Сергій Анатолійович, доктор технічних наук, доцент, Україна
 Хабібуллін Рифат Габдулхакович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Червоний Іван Федорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Шербань Ігор Васильович, доктор технічних наук, доцент, Росія
 Бушуєва Інна Володимирівна, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Волох Дмитро Степанович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Георгієвський Геннадій Вікторович, доктор фармацевтичних наук, старший науковий співробітник, Україна
 Гудзенко Олександр Павлович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Тихонов Олександр Іванович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Шаповалов Валерій Володимирович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Шаповалова Вікторія Олексіївна, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Білатов Ігор Анатолійович, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Кондратов Дмитро В'ячеславович, доктор фізико-математичних наук, доцент, Росія
 Лялькіна Галина Борисівна, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Малахов А В , доктор фізико-математичних наук, професор, Україна
 Ворожбітова Олександра Анатоліївна, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Литкіна Лариса Володимирівна, доктор філологічних наук, доцент, Росія
 Попова Таїсія Георгіївна, доктор філологічних наук, професор, Росія
 Коваленко Олена Михайлівна, доктор філософських наук, професор, Росія
 Ліпич Тамара Іванівна, доктор філософських наук, доцент, Росія
 Майданюк Ірина Зіновіївна, доктор філософських наук, доцент, Україна
 Светлов Віктор Олександрович, доктор філософських наук, професор, Росія
 Стовец А В , доктор філософських наук, доцент, Україна
 Антрапцева Надія Михайлівна, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Бажєв Риму Чамаловна, доктор хімічних наук, професор, Росія
 Гризодуб Олександр Іванович, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Ермагамбет Болат Толеуханович, доктор хімічних наук, професор, Казахстан
 Максін Віктор Іванович, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Ангелова Поля Георгієва, доктор економічних наук, професор, Болгарія
 Безденежних Тетяна Іванівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Бурда Олексій Григорович, доктор економічних наук, професор, Росія
 Грановська Людмила Миколаївна, доктор економічних наук, професор, Україна
 Дорохіна Олена Юріївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Климова Наталія Володимирівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Кочинев Юрій Юрійович, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Курман Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор, Україна
 Лапкіна Інна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Україна
 Мельник Олена Олексіївна, доктор економічних наук, доцент, Україна
 Міляєва Лариса Григорівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Пахомова Олена Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Резніков Андрій Валентинович, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Савельєва Неллі Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Соколова Надія Геннадіївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Стрельцова Олена Дмитрівна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Батиргарєєва Владислава Станіславівна, доктор юридичних наук, , Україна
 Гетьман Анатолій Павлович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Кафарський Володимир Іванович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Кириченко Олександр Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Степенко Валерій Єфремович, доктор юридичних наук, доцент, Росія
 Тонков Євген Євгенович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Шпітська Валерій Юрійович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Шішка Роман Богданович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Яровенко Василь Васильович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Кантаровіч Ю Л , кандидат мистецтвознавства, , Україна
 Волгірева Галина Павлівна, кандидат історичних наук, доцент, Росія
 Токарева Наталія Геннадіївна, кандидат медичних наук, доцент, Росія
 Демидова В Г , кандидат педагогічних наук, доцент, Україна
 Могилевська І М , кандидат педагогічних наук, професор, Україна
 Лебедєва Лариса Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент, Росія
 Шаповалов Валентин Валерійович, кандидат фармацевтичних наук, доцент, Україна
 Стовец В Г , кандидат філологічних наук, доцент, Україна
 Зубков Руслан Сергійович, доктор економічних наук, доцент, Україна
 Толбатов Андрій Володимирович, кандидат технічних наук, доцент, Україна
 Шарагов Василь Андрійович, доктор хімічних наук, доцент, Молдова

Editorial board

- Bukharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Grebneva Nadezhda Nikolayevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Gritsenko Svetlana Anatol'yevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Kalenik Tat'yana Kuz'minichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Knyazeva Ol'ga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Kukhar Yelena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakhstan
 Moiseykina Lyudmila Guchayevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Nefed'yeva Yelena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Sentyabrev Nikolay Nikolayevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Starodubtsev Vladimir Mikhaylovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Ukraine
 Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Tungushbayeva Zina Baybagusovna, Doctor of Biological Sciences, , Kazakhstan
 Fateyeva Nadezhda Mikhaylovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Akhmediyev Abdulkhakht Malikovich, Doctor of Veterinary Science, Professor, Russia
 Shevchenko Larisa Vasil'yevna, Doctor of Veterinary Science, Professor, Ukraine
 Animitsa Yevgeniy Georgiyevich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Russia
 Sukhova Mariya Gennad'yevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Russia
 Irzhi Khakhula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Czech Republic
 Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ukraine
 Kokebayeva Gul'zhaukhar Kakenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Otepova Gul'fira Yelubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
 Elezovich M Dalibor, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Serbia
 Vizir Vadim Anatol'yevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Ukraine
 Fedyanina Lyudmila Nikolayevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russia
 Orlov Nikolay Mikhaylovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Ukraine
 Velichko Stepan Petrovich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Gavrilenko Nataliya Nikolayevna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Gilev Gennadiy Andreyevich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Dorofeyev Andrey Viktorovich, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Karpova Nataliya Konstantinovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Mishenina Tat'yana Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Nikolayeva Alla Dmitriyevna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Rastrygina Alla Nikolayevna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Sidorovich Marina Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Smirnov Yevgeniy Ivanovich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Fatykhova Alevtina Leon'tyevna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Fedotova Galina Aleksandrovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Khodakova Nina Pavlovna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Chigirinskaya Natal'ya Vyacheslavovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Churekova Tat'yana Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Latygina Natal'ya Anatol'yevna, Doctor of Political Sciences, Professor, Ukraine
 Sirota Naum Mikhaylovich, Doctor of Political Sciences, Professor, Russia
 Khrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Russia
 Vozhegova Raisa Anatol'yevna, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Denisov Sergey Aleksandrovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Zhovtonog Ol'ga Igorevna, doctor of agricultural sciences, , Ukraine
 Kostenko Vasilii Ivanovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Morozov Aleksey Vladimirovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Patyka Nikolay Vladimirovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Rebezov Maksim Borisovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Tarabiko Yuriy Aleksandrovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Mal'tseva Anna Vasil'yevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Russia
 Stegny Vasilii Nikolayevich, Doctor of Sociology, Professor, Russia
 Tarasenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, Russia
 Avershenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Antonov Valeriy Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Goncharuk Sergey Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Zakharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kalayda Vladimir Timofeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kapitanov Vasilii Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kirillova Yelena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kopey Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
 Kruglov Valeriy Mikhaylovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Lebedev Anatoliy Timofeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Lomoto Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Morozova Tat'yana Yur'yevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Pavlenko Anatoliy Mikhaylovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Parunakyan Vaagn Emil'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Pachurin German Vasil'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Piganov Mikhail Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Polyakov Andrey Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Popov Viktor Sergeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Rokochinskiy Anatoliy Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Romashchenko Mikhail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Sementsov Georgiy Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Sukhenko Yuriy Grigor'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Ustenko Sergey Anatol'yevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Khabibullin Rifat Gabdulkhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Chervonny Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shayko-Shaykovskiy Aleksandr Gennad'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shibaev Aleksandr Grigor'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shcherban' Igor' Vasil'yevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
 Bushuyeva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Volokh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Georgiyevskiy Gennadiy Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Senior Researcher, Ukraine
 Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Tikhonov Aleksandr Ivanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalov Valeriy Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalova Viktoriya Alekseyevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Blatov Igor' Anatol'yevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Russia
 Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russia
 Lya'l'kina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Russia
 Malakhov A V , Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
 Vorozhitova Aleksandra Anatol'yevna, doctor of philology, Professor, Russia
 Lytkina Larisa Vladimirovna, doctor of philology, assistant professor, Russia
 Popova Taisiya Georgiyevna, doctor of philology, Professor, Russia
 Kovalenko Yelena Mikhaylovna, doctor of philosophical science, Professor, Russia
 Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Russia
 Maydanyuk Irina Zinoviyevna, doctor of philosophical science, assistant professor, Ukraine
 Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Russia
 Stovpets A V , doctor of philosophical science, assistant professor, Ukraine
 Antraptseva Nadezhda Mikhaylovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Russia
 Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Yermagambet Bolat Toleukhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Maksin Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Angelova Polya Georgiyevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Bulgaria
 Bezdenezhnykh Tat'yana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Burda Aleksey Grigor'yevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Granovskaya Lyudmila Nikolayevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Dorokhina Yelena Yur'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Klimova Natal'ya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Kochinev Yuriy Yur'yevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Kurmayev Petr Yur'yevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Mel'nik Alona Alekseyevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Ukraine
 Mil'yayeva Larisa Grigor'yevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Pakhomova Yelena Anatol'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Reznikov Andrey Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Savelyeva Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Sokolova Nadezhda Gennad'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Strel'tsova Yelena Dmitriyevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Batyrgareyeva Vladislava Stanislavovna, doctor of law, , Ukraine
 Get'man Anatoliy Pavlovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Kafarskiy Vladimir Ivanovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Kirichenko Aleksandr Anatol'yevich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Stepenko Valeriy Yefremovich, doctor of law, assistant professor, Russia
 Tonkov Yevgeniy Yevgen'yevich, doctor of law, Professor, Russia
 Shepir'ko Valeriy Yur'yevich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Shishka Roman Bogdanovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Yarovenko Vasilii Vasil'yevich, doctor of law, Professor, Russia
 Kantarovich YU L , Ph D in History of Arts, , Ukraine
 Volgireva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Russia
 Tokareva Natal'ya Gennad'yevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Russia
 Demidova V G , Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Mogilevskaya I M , Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Ukraine
 Lebedeva Larisa Aleksandrovna, Candidate of Psychological Sciences, assistant professor, Russia
 Yatsenko Olexsandr Volodymyrovych, Candidate of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalov Valentin Valer'yevich, Candidate of Pharmaceutical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Stovpets V G , Candidate of Philology, assistant professor, Ukraine
 Ruslan Zubkov, Doctor of Economics, Associate Professor, Ukraine
 Tolbatov Andrey Vladimirovich, candidate of technical sciences, associate professor, Ukraine
 Sharagov Vasily Andreevich, Doctor of Chemistry, Associate Professor, Moldova

О журнале

Международный научный периодический журнал "**Modern Scientific Researches**" получил большое признание среди отечественных и зарубежных интеллектуалов. Сегодня в журнале публикуются авторы из России, Украины, Молдовы, Казахстана, Беларуси, Чехии, Болгарии, Литвы Польши и других государств.

Учрежден в 2017 году. Периодичность выхода: 4 раза в год.

Основными целями журнала являются:

- содействие обмену знаниями в научном сообществе;
- помощь молодым ученым в информировании научной общественности об их научных достижениях;
- создание основы для инноваций и новых научных подходов, а также открытий в неизвестных областях;
- содействие объединению профессиональных научных сил и формирование нового поколения ученых-специалистов в разных сферах.

Журнал целенаправленно знакомит читателя с оригинальными исследованиями авторов в различных областях науки, лучшими образцами научной публицистики.

Публикации журнала предназначены для широкой читательской аудитории – всех тех, кто любит науку. Материалы, публикуемые в журнале, отражают актуальные проблемы и затрагивают интересы всей общественности.

Каждая статья журнала включает обобщающую информацию на английском языке.

Журнал зарегистрирован в INDEXCOPERNICUS.

Про журнал

Міжнародний науковий періодичний журнал "**Modern Scientific Researches**" отримав велике визнання серед вітчизняних і зарубіжних інтелектуалів. Сьогодні в журналі публікуються автори з Росії, України, Молдови, Казахстану, Білорусі, Чехії, Болгарії, Литви, Польщі та інших держав.

Дата заснування в 2018 році. Періодичність виходу: 4 рази на рік

Основними цілями журналу є:

- сприяння обміну знаннями в науковому співтоваристві;
- допомога молодим вченим в інформуванні наукової громадськості про їх наукові досягнення;
- створення основи для інновацій і нових наукових підходів, а також відкриттів в невідомих областях;
- сприяння об'єднанню фахових наукових сил і формування нового покоління вчених-фахівців в різних сферах.

Журнал цілеспрямовано знайомить читача з оригінальними дослідженнями авторів в різних областях науки, кращими зразками наукової публіцистики.

Публікації журналу призначені для широкої читачької аудиторії - усіх тих, хто любить науку. Матеріали, що публікуються в журналі, відображають актуальні проблеми і зачіпають інтереси всієї громадськості.

Кожна стаття журналу включає узагальнюючу інформацію англійською мовою.

Журнал зареєстрований в INDEXCOPERNICUS.

About the journal

The International Scientific Periodical Journal "**Modern Scientific Researches**" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from Russia, Ukraine, Moldova, Kazakhstan, Belarus, Czech Republic, Bulgaria, Lithuania, Poland and other countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS.

Требования к статьям

Статьи должны соответствовать тематическому профилю журнала, отвечать международным стандартам научных публикаций и быть оформленными в соответствии с установленными правилами. Они также должны представлять собой изложение результатов оригинального авторского научного исследования, быть вписанными в контекст отечественных и зарубежных исследований по этой тематике, отражать умение автора свободно ориентироваться в существующем библиографическом контексте по затрагиваемым проблемам и адекватно применять общепринятую методологию постановки и решения научных задач.

Все тексты должны быть написаны литературным языком, отредактированы и соответствовать научному стилю речи. Некорректность подбора и недостоверность приводимых авторами фактов, цитат, статистических и социологических данных, имен собственных, географических названий и прочих сведений может стать причиной отклонения присланного материала (в том числе – на этапе регистрации).

Все таблицы и рисунки в статье должны быть пронумерованы, иметь заголовки и ссылки в тексте. Если данные заимствованы из другого источника, на него должна быть дана библиографическая ссылка в виде примечания.

Название статьи, ФИО авторов, учебные заведения (кроме основного языка текста) должны быть представлены и на английском языке.

Статьи должны сопровождаться аннотацией и ключевыми словами на языке основного текста и обязательно на английском языке. Аннотация должна быть выполнена в форме краткого текста, который раскрывает цель и задачи работы, ее структуру и основные полученные выводы. Аннотация представляет собой самостоятельный аналитический текст и должна давать адекватное представление о проведенном исследовании без необходимости обращения к статье. Аннотация на английском (Abstract) должна быть написана грамотным академическим языком.

Приветствуется наличие УДК, ББК, а также (для статей по Экономике) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Принятие материала к рассмотрению не является гарантией его публикации. Зарегистрированные статьи рассматриваются редакцией и при формальном и содержательном соответствии требованиям журнала направляются на экспертное рецензирование, в том числе через открытое обсуждение с помощью веб-ресурса www.sworld.education.

В журнале могут быть размещены только ранее неопубликованные материалы.

Вимоги до статей

Статті повинні відповідати тематичному профілю журналу, відповідати міжнародним стандартам наукових публікацій і бути оформленими відповідно до встановлених правил. Вони також повинні представляти собою виклад результатів оригінального авторського наукового дослідження, бути вписаними в контекст вітчизняних і зарубіжних досліджень з цієї тематики, відображати вміння автора вільно орієнтуватися в існуючому бібліографічному контексті по піднятим проблемам і адекватно застосовувати загальноприйнятну методологію постановки і вирішення наукових завдань.

Всі тексти повинні бути написані літературною мовою, відредаговані і відповідати науковому стилю мовлення.

Некоректність підбору і недостовірність наведених авторами фактів, цитат, статистичних та соціологічних даних, власних імен, географічних назв та інших відомостей може стати причиною відхилення надісланого матеріалу (в тому числі - на етапі реєстрації).

Всі таблиці і рисунки в статті повинні бути пронумеровані, мати заголовки і посилання в тексті. Якщо дані запозичені з іншого джерела, на нього повинні бути бібліографічні посилання у вигляді примітки.

Назва статті, ПІБ авторів, навчальні заклади (крім основної мови тексту) повинні бути представлені і на англійській мові.

Статті повинні супроводжуватися анотацією та ключовими словами на мові основного тексту і обов'язково англійською мовою. Анотація повинна бути виконана у формі короткого тексту, який розкриває мету і завдання роботи, її структуру та основні отримані висновки. Анотація представляє собою самостійний аналітичний текст і повинна давати адекватне уявлення про проведене дослідження без необхідності звернення до статті. Анотація англійською (Abstract) повинна бути написана грамотною академічною мовою.

Заохочується наявність УДК, ББК, а також (для статей по Економіці) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Ухвалення матеріалу до розгляду не є гарантією його публікації. Зареєстровані статті розглядаються редакцією і при формальному і змістовному відповідно до вимог журналу направляються на експертне рецензування, в тому числі через відкрите обговорення за допомогою веб-ресурсу www.sworld.education.

У журналі можуть бути розміщені тільки раніше неопубліковані матеріали.

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Положение об этике публикации научных данных и ее нарушениях

Редакция журнала осознает тот факт, что в академическом сообществе достаточно широко распространены случаи нарушения этики публикации научных исследований. В качестве наиболее заметных и вопиющих можно выделить плагиат, направление в журнал ранее опубликованных материалов, незаконное присвоение результатов чужих научных исследований, а также фальсификацию данных. Мы выступаем против подобных практик.

Редакция убеждена в том, что нарушения авторских прав и моральных норм не только неприемлемы с этической точки зрения, но и служат преградой на пути развития научного знания. Потому мы полагаем, что борьба с этими явлениями должна стать целью и результатом совместных усилий наших авторов, редакторов, рецензентов, читателей и всего академического сообщества. Мы призываем всех заинтересованных лиц сотрудничать и участвовать в обмене информацией в целях борьбы с нарушением этики публикации научных исследований.

Со своей стороны редакция готова приложить все усилия к выявлению и пресечению подобных неприемлемых практик. Мы обещаем принимать соответствующие меры, а также обращать пристальное внимание на любую предоставленную нам информацию, которая будет свидетельствовать о неэтичном поведении того или иного автора.

Обнаружение нарушений этики влечет за собой отказ в публикации. Если будет выявлено, что статья содержит откровенную клевету, нарушает законодательство или нормы авторского права, то редакция считает себя обязанной удалить ее с веб-ресурса и из баз цитирования. Подобные крайние меры могут быть применены исключительно при соблюдении максимальной открытости и публичности.

Положення про етику публікації наукових даних і її порушеннях

Редакція журналу усвідомлює той факт, що в академічній спільноті досить широко поширені випадки порушення етики публікації наукових досліджень. В якості найбільш помітних можна виділити плагиат, відправлення в журнал раніше опублікованих матеріалів, незаконне привласнення результатів чужих наукових досліджень, а також фальсифікацію даних. Ми виступаємо проти подібних практик.

Редакція переконана в тому, що порушення авторських прав і моральних норм не тільки неприйнятні з етичної точки зору, але і служать перешкодою на шляху розвитку наукового знання. Тому ми вважаємо, що боротьба з цими явищами повинна стати метою і результатом спільних зусиль наших авторів, редакторів, рецензентів, читачів і усієї академічної спільноти. Ми закликаємо всіх зацікавлених осіб співпрацювати і брати участь в обміні інформацією з метою боротьби з порушенням етики публікації наукових досліджень.

Зі свого боку редакція готова докласти всіх зусиль до виявлення та припинення подібних неприйнятних практик. Ми обіцяємо вживати відповідних заходів, а також звертати пильну увагу на будь-яку надану нам інформацію, яка буде свідчити про неетичну поведінку того чи іншого автора.

Виявлення порушень етики тягне за собою відмову в публікації. Якщо буде виявлено, що стаття містить відвертий наклеп, порушує законодавство або норми авторського права, то редакція вважає себе зобов'язаною видалити її з веб-ресурсу і з баз цитування. Подібні крайні заходи можуть бути застосовані виключно при дотриманні максимальної відкритості і публічності.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.

УДК 330;001

**REGIONAL INNOVATION SYSTEM – A FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE FEDERATION
РЕГИОНАЛЬНАЯ ИННОВАЦИОННАЯ СИСТЕМА – ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТА ФЕДЕРАЦИИ**

Zaitsev N. S / Зайцев Н.С.

Postgraduate/ аспирант

Аннотация. Дано определение и показана сущность региональной инновационной системы. Поэлементно рассмотрена модель региональной инновационной системы. На примере локальной инновационной системы, являющейся составной частью СЗФО, показана ее роль в модернизации и развитии экономики Российской Федерации, а также Санкт-Петербурга, как важная региональная инновационная система в составе Федерального округа. Приведены факторы ее развития, проблемы и главная цель.

Ключевые слова: Региональная инновационная система, инновации, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновационные процессы.

Цель исследования. Показать, что экономическое развитие субъекта Федерации (региона) зависит от доли высокотехнологических наукоемких производств в ВРП, роста конкурентоспособности экономики и достижения мирового уровня науки и образования, а это возможно только если в регионе сформирована инновационная система.

Введение. Грамотная инновационная политика – залог повышения конкурентоспособности субъекта предпринимательской деятельности [1, 2, 3] и главными ее составляющими должны стать: результативность, эффективные связи субъектов инновационного процесса по географическим принципам, доступ к технологиям, инновациям, высококвалифицированным кадрам, специализированным услугам, снижение транзакционных затрат и проекты, которые будут выгодны всем [4, 5, 6].

На сегодняшний день задача инновационного развития регионов актуальна для Российской Федерации. Регионы играют важнейшую роль в инновационном развитии страны по двум причинам. Во-первых, инновационное развитие регионов создает основу для модернизации в масштабе государства в целом, а во-вторых, внутренний потенциал региона является, на сегодняшний день, более значимым с точки зрения инновационного развития, чем внешнее воздействие. От состояния инновационного потенциала зависит выбор и реализация инновационной стратегии и экономического развития [7].

Методы исследования. В процессе исследования, анализа и систематизации полученной информации применены общенаучные методы познания: опрос, наблюдение, сбор и обработка информации, анализ существующих источников по рассматриваемой проблематике. Теоретической и методической основой послужили труды отечественных ученых, исследователей и специалистов, посвященных проблемам развития инновационных систем.

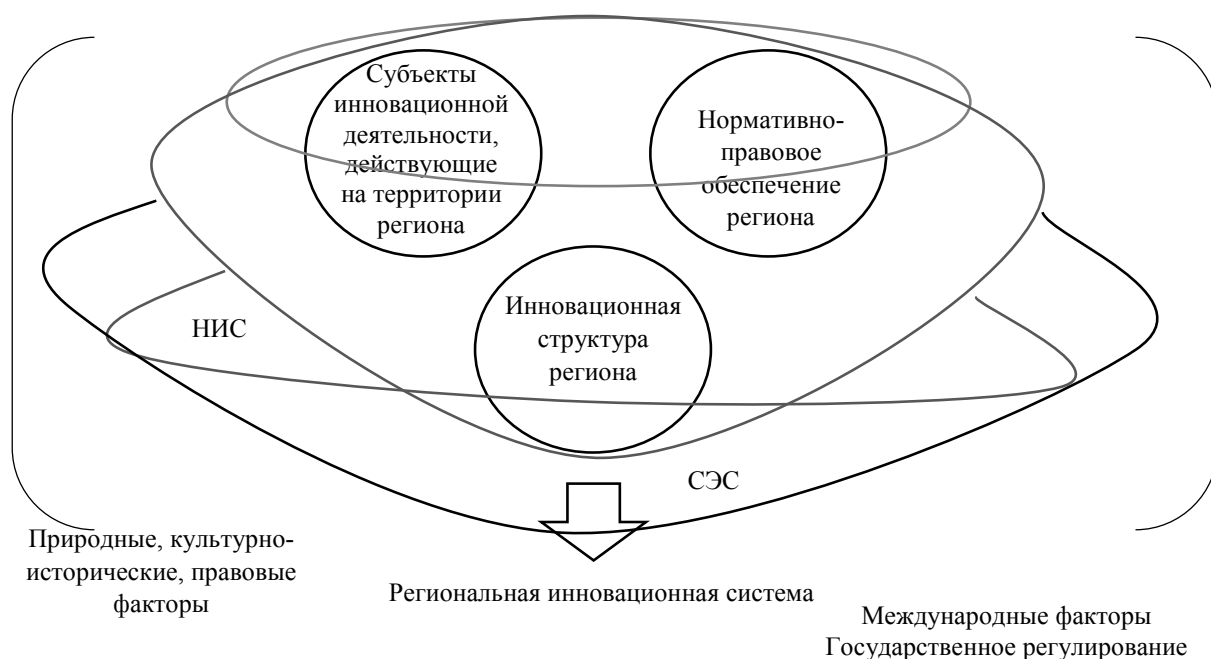
Результаты исследования. Комплекс организаций, находящихся в

регионе, инициирующих и осуществляющих производство новых знаний, их распространение и использование, способствующих финансово-экономическому, правовому и информационному обеспечению инновационных процессов образует региональную инновационную систему. В свою очередь, совокупность РИС, общенациональной и региональной инновационной инфраструктуры, организаций – разработчиков инновационной продукции, программ инновационного развития регионов, крупных экономических объектов и организаций, а также организаций малого и среднего предпринимательства, создающих и внедряющих инновации, составляет НИС. Развитие НИС предполагает одновременное формирование РИС, разрабатываемой в соответствии со стратегическими федеральными документами с учетом особенностей регионов. Стратегические приоритеты Российской Федерации находят своё отражение в социально-экономической политике регионов. Система государственного управления инновационным развитием регионов позволяет осуществлять своевременные меры по поддержке инноваций [8, 9].

Существуют модели РИС, построенные исходя из участников инновационной деятельности: инновационные организации, генерирующие знания – технопарки, университеты; финансовые учреждения – кредитные организации, инвестиционные агентства, региональные фонды; регулирующие органы – региональное правительство.

Для нашего исследования, мы выбрали типовую модель РИС. (Рис.1)

Рис. 1. Модель региональной инновационной системы [10]

Модель РИС состоит из четырех блоков: нормативно-правовое обеспечение; субъекты инновационной деятельности; инновационная инфраструктура; фоновое окружение (системы высшего порядка).

Блок «Инновационная инфраструктура региона» - совокупность субъектов инновационной деятельности, выполняющих функции обслуживания и содействия инновационным процессам, блок «Региональная нормативно-правовая база» подразумевает как законодотворчество, так контроль его исполнения, блок «Субъекты инновационной деятельности в регионе» - главные участники инновационной деятельности, создатели инноваций.

Эти блоки являются составляющими внутренней организации РИС. Фон РИС – характеризует вовлеченность ее во внешнюю среду и обуславливается причастностью к другим экономическим системам (НИС, СЭС) и действием природных, культурно-исторических, политических, международных и других факторов.

Деятельность всех элементов РИС имеет своей основной задачей прогрессивное изменение социально-экономического развития региона, включая повышения уровня жизни, инновационный подход к научно-техническому развитию, и обеспечивает конкурентоспособное развитие региональной экономики. Многообразие факторов, влияющих на создание РИС, формирует в каждом случае индивидуальную инновационную систему региона. Состав и структура РИС зависят от экономической специализации региона, продуктивности деятельности субъектов предпринимательства в регионе, уровня образовательного, научно-инновационного и институционального потенциала [11].

Рассмотрим ситуацию инновационной системы на примере Северо-Западного региона, занимающий одно из главных мест в формировании локальной инновационной системы, основанной в рамках макрорегиона. СЗФО, как макрорегион, располагает большим количеством квалифицированных организационно-управленческих кадров во всех сферах деятельности, что позволяет решать различные задачи в области экономики и социального развития. Основные векторы развития социально-экономического комплекса и условия осуществления стратегических проектов установлены в стратегиях пространственного развития. В СЗФО реализуется «Стратегия социально-экономического развития СЗФО на период до 2020 года» (распоряжение Правительства РФ от 2011 г. № 2074-Р), а также «Стратегия развития комплекса «Наука-образование-инновации» Северо-Западного Федерального округа России до 2030 г.» (от 2008 г.) [12].

Северо-Западный регион мы рассматриваем как основную базу модернизации и развития экономики Российской Федерации, а Санкт-Петербург как важный региональный инновационный центр, позволяющий использовать потенциал научно-образовательного комплекса и квалифицированных кадров в макрорегионе. Локальная инновационная система – это научно-инновационный комплекс, обеспечивающий взаимодействие субъектов предпринимательства, науки, вузов и государства на территории макрорегиона. ЛИС СЗФО находится в стадии активного формирования [13]. К факторам ее развития относятся научные школы, развитая инфраструктура крупных производственных мощностей, образование новых научно-образовательных центров, кадровый потенциал, международное

сотрудничество в области инновационной деятельности. Но существуют и проблемы. Это недостаточность взаимосвязи научно-инновационного и производственного процессов; отсутствие системных связей между субъектами научной, инновационной и образовательной деятельности; несбалансированность фундаментальных и прикладных исследований; недостаточный уровень интеграции образовательных учреждений и научных организаций в научных исследованиях и в вопросах подготовки научных кадров. Решения приведенных проблем подразумевает непрерывное усовершенствование РИС.

Главной целью развития РИС является развитие экономики по инновационному типу через повышение доли высокотехнологичных наукоемких производств в ВРП, рост конкурентоспособности экономики и достижение мирового уровня науки и образования.

Выводы. Развитие всех областей экономической деятельности региона должно быть направлено на путь инновационного развития. Инновационная система региона может успешно функционировать при наличии и взаимодействии всех ее элементов. РИС занимает важную позицию в субъекте Федерации, являясь крупным инновационным комплексом. На территории региона необходимо формирование инновационных центров ускоренное внедрение в производство научных исследований и разработок, осуществление полного инновационного цикла научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ. В тоже время наличие в регионе РИЦ является фактором, способствующим своевременное развитие, повышение конкурентоспособности региона и обеспечение территории инновационной инфраструктуры.

Список литературы

1. Асаул А.Н. Инновации – основная движущая сила экономического и социального развития страны // Отечественная экономика – инновационный характер: материалы XIX научно-практической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2017. С. 6-10.
2. Асаул А.Н. Мировое инновационное соревнование: советский период открытий и изобретательства // Мировое инновационное соревнование. Роль и место России в нем: материалы XVIII научно-практической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2016. С. 5-9.
3. Асаул А.Н. Кластеры – основа формирования эффективной инновационной системы Санкт-Петербурга // Проблемы предпринимательской и инвестиционно-строительной деятельности: материалы XVII научно-практической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2015. С. 11-30.
4. Механизмы обеспечения инновационного развития субъектов предпринимательства. Асаул А.Н., Загидуллина Г.М., Емельянов О.О., Фалтинский Р.А. / Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ, 2016 – 418 с.
5. Асаул А.Н. Инновационная экосистема – залог эффективности процесса создания и использования инноваций // Отечественная экономика – инновационный характер: материалы XIX научно-практической конференции.

Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2017. С.221-239.

6. Асаул А.Н. Развитая инновационная система страны – основа экономического прогресса и развития общества // Отечественной экономике – инновационный характер: материалы XIX научно-практической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2017. С. 382-385.

7. Асаул А.Н. 100 открытий и изобретений новой России // Отечественной экономике – инновационный характер: материалы XIX научно-практической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2017. С. 133.

8. Асаул А.Н. Разработки и коммерциализации лучших инновационных решений – источники формирования общественных благ // Проблемы предпринимательской и инвестиционно-строительной деятельности: материалы XVII научно-технической конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2015. С. 266-283.

9. Асаул А.Н. Инновационно-инновативная способность России // Саморазвитие, самоуправление и трансформационные изменения в инвестиционно-строительной сфере: материалы XV научной конференции. Санкт-Петербург: АНО ИПЭВ 2015. С. 118-135.

10. Асаул А.Н., Старинский В.Н., Асаул М.А., Бездудная А.Г. Оценка машин, оборудования и транспортных средств / Учебное пособие / Москва: Сер. 11 Университеты России (1-е изд.), 2017. 183 с.

11. Асаул А.Н. Управление предпринимательскими рисками инвестиционно-строительного проекта // Экономическое возрождение России. 2017.

12. Асаул А.Н. Формирование и реализация стратегии развития макрорегионального комплекса. Наука-образование-инновации // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2012. №10. С. 81-88.

13. Асаул А.Н. Макрорегиональные комплексы: наука-образование-инновации // Саморазвитие, самоуправление и трансформационные изменения в инвестиционно-строительной сфере Материалы XV Международной научной конференции. Под ред. заслуженного деятеля РФ д.э.н., проф. Асаул А.Н., 2013. С. 173-190.

Abstract. The essence of the regional innovation system is defined and shown. The model of regional innovation system is considered by element. On the example of the local innovation system, which is an integral part of the northwestern Federal district, its role in the modernization and development of the economy of the Russian Federation, as well as St. Petersburg, as an important regional innovation system in the Federal district. The factors of its development, problems and the main goal are given.

Key words: Regional innovation system, innovations, innovative development, innovative potential, innovative processes.

УДК 338.2

**COMPOSITION OF THE QUESTIONNAIRES FOR THE STUDY OF
SOCIAL INEQUALITY, THEIR ANALYSIS AND PROCESSING
СОСТАВЛЕНИЕ АНКЕТ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ НЕРАВЕНСТВА В ОБЩЕСТВЕ, ИХ
АНАЛИЗ И ОБРАБОТКА**

Velikaya E.G. / Великая Е.Г.

d.e.s., director / д.э.н., директор

Ledi Doctor Ltd, Belgorod, Molodezhnaya 2, 309528

ООО "Леди Доктор", Белгород, ул. Молодежная 2, 309528

Inalishvili M.Z. / Иналишвили М.З.

Specialist of the foreign languages and cultures, English teacher / специалист по теории и методике обучения иностранных языков и культур, преподаватель английского языка

School of foreign languages "Big Ben", Moscow, Leningradskiy prospect 77, 125057

Школа иностранных языков "Биг Бен", Москва, Ленинградский проспект 77, 125057

Nelyubina (Svintsitskaya) I.V. / Нелюбина (Свинцицкая) И.В.

Master of marketing communication, senior digital AOR manager / магистр маркетинговых коммуникаций, старший менеджер по работе с клиентами и планированию рекламы

в цифровых СМИ

Lion Communication Ltd (Publicis Media), Moscow, Leningradskiy prospect 15, 125040

ООО "Лайон Коммьюникейшнз", Москва, Ленинградский проспект 15, 125040

Schmerling D.S. / Шмерлинг Д.С.

c.f.-m.s., prof. / к.ф.-м.н., проф.

ORCID: 0000-0001-7659-2119

SPIN: 3445-4657

NRU High School of Economics, Moscow, Myasnitskaya 20, 101000

Financial University, Moscow, Leningradskiy prospect 49, 125167

НИУ Высшая Школа Экономики, Москва, Мясницкая 20, 101000

Финансовый университет при правительстве РФ, Москва, Ленинградский проспект 49, 125167

Abstract. Methods of mathematical statistics (MS), which encompass econometrics (E) as well, cannot solve all the socio-economic problems. This work attempts to cast light on applying to expert judgements (EJ) when handling socio-economic tasks (SE).

In order to carry out the expert survey the authors turned to the method of "self-judgement" or "self-assessment". The respondents (simultaneously "self-judges" or "self-assessors") were learners of English who were asked to assess their level of the language command according to the standard criteria used in language learning theory. For example, some parameters to assess were levels of speaking and writing, level of writing for academic purposes, etc. Moreover, a well-known scale of one to 10 was employed in which the values from 1 to 10 were verbalized. The expert judgement results were processed to calculate the dispersion. Due to keen interest in income distribution, a well-known Gini coefficient (G) was applied to. For our samples¹ $G = 0, 39-0, 44$ which has reflected G for incomes in Russia and the USA over the last years.

The work aims to research the dependence of change of variance of English marks at school on the variance of income distribution. It is offered to consider the interdependence of "academic" and economic inequality.

Key words: educational research and development, expert judgment, students of social and economic areas, specialized questionnaires, foreign languages teaching

¹ The samples included students, master's students, postgraduates, people who are learning English and learnt English some time ago.

Methods of statistics are not enough to restrict to when it comes to dealing with socio-economic problems, as well as their forecasting and strategic planning of their development. Therefore, it is efficient to supplement them with expert judgments – see Schmerling [5]. The proposed research reflects this subject matter. Nevertheless, statistical methods bear a lot of responsibility for settling these issues.

In order to study various problems of education it is reasonable to apply sociological methods and expert judgments much wider than it is admitted in Russia. Expert judgments differ from sociological methods in the way that they represent not as much public opinion or the opinion of the general population of a country as the opinion of a group of specialists in different subjects.

A recent survey, carried out among students of Moscow Universities, has aimed to study the difficulties which were caused and are still caused while learning the English language in Universities. Moreover, data for improving the methods of teaching English have been received. The respondents chose the answers according to their views and circled the letter or letters denoting this variant or variants. They also had an opportunity to write their answer in the designated area. In such a case each respondent fulfilled a function of an expert in their own learning English. They singled out difficulties they faced at their first, then third and senior years of studying at the University. Apart from undergraduates, master's students, postgraduates and employees of different ages were surveyed. The experiment showed that the main difficulties were kept well in memories.

Twenty questions were aimed to find out the status of the respondent who was a respondent and an expert simultaneously. The status involved the course of study, the year of study, where the secondary and high education were received, whether learning English was at general or advanced levels and where it was done (at a special school, via tutorials, internships abroad and so on). It was offered to estimate the value (a scale of one to 10 in ascending order where 1 – level of beginner, 5 – intermediate level, 10 – proficiency level) of the following parameters:

- a) level of speaking and writing
- b) level of academic writing,
- c) level of professional academic writing
- d) reading skills
- e) skills of translating professional literature in English
- f) skills of translating English scientific books and journals
- g) skills of reading and translating English fiction
- h) level of grammar and vocabulary stock
- i) teaching experience (tutoring, teaching at schools, at Universities). Not all the mentioned questions were obligatory for evaluation.

Furthermore, for the 6 main parameters (speaking, writing, technique of reading, written translation, grammar level, vocabulary level) a few criteria were offered [4]. The number of the criteria varied from 2 to 6 for each parameter. The criteria for assessing the levels of speaking and writing are offered according to the levels worked out by the University of Cambridge Local Examination Syndicate – UCLES). The criteria for assessing grammar and vocabulary levels reflect the modern methods of teaching foreign language. The criteria for assessing written translation skills are in

sync with the modern approaches in theory and practice of translation in the sphere of professional communication².

The data processing was carried out in the following way:

1. The overall final value of the questions with criteria (speaking and writing levels, technique of reading, written translation, grammar and vocabulary skills) is calculated as linear convolution of the parameters values with weight $P_1, P_2, \dots, P_n$. In case of no criteria the average of each question and each respondent (in the 10-scale rating) was worked out.
2. Value of one student is calculated as weighted-average taking into account the values with the criteria.
3. Value of the whole group of students is also calculated as the sum of values of each student.
4. In all the cases of search for group expert judgments concerning various subsets of students before the average opinion finding we verify the consistency in terms of statistics. See e.g. Kendall M. Rang correlation methods [1] and Federal standards of expert judgement (GOST 23554-1.79, GOST23554-2.79, GOST23554-3.81).

The presented scheme of calculating the level of English among those who are learning English and those who have already learnt it is quite simple. It is possible to apply more sophisticated models involving paired-comparisons or multiple comparisons methods [5,6].

The sample-based calculation of the well-known Gini's means difference [7] concerning question 8.1. "Level of General English Speaking" in our questionnaire revealed that despite self-assessment, level of English among the students of the Moscow Universities ranges "unequally" which leads to their future incomes' inequality. The inverse dependence of it states that incomes' inequalities of the students' families results in their poor performances at Universities. Such dependencies and the increase of Gini's mean difference pose a great threat. See, e.g. [3].

АНКЕТА

для студента бакалавриата, магистратуры, аспирантуры, изучавших и изучающих английский язык в Университете (об уровне подготовки абитуриентов и студентов по английскому языку в среднем учебном заведении к моменту начала занятий на первом и последующих курсах Университета)²

Целью опроса является выявление сложностей, возникавших и возникающих у абитуриентов и студентов в изучении английского языка в Университете, а также сбор данных для выработки способов совершенствования методики обучения английскому языку. Анкета может служить основой для проведения как социологических, так и экспертных опросов.

Для заполнения анкеты Вам необходимо выбрать вариант ответа (возможно несколько вариантов), соответствующий Вашему мнению, и обвести букву(ы), обозначающую этот вариант(ы). Вы также можете дописать свой ответ на отведенной для этого строке. Подписывать анкету не обязательно*.

Заранее выражаем благодарность за сотрудничество!

* Опрос проводится анонимно.

ОТВЕЬТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, НА НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О СЕБЕ.

1. УКАЖИТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, НАПРАВЛЕНИЕ ВАШЕГО НЫНЕШНЕГО ОБУЧЕНИЯ (выберите один вариант ответа)

- a. Гуманитарное
- b. Социальное
- c. Экономическое
- d. Математическое
- e. Естественные науки (физика, химия и т.д.)
- f. Информационные технологии (выберите один вариант ответа)
- g. Инженерное
- h. Другое _____

2. ВАШ КУРС (выберите один вариант ответа)

- a. Бакалавриат
- b. Магистратура
- c. Специалитет
- d. Аспирантура
- e. Другое _____

3. УКАЖИТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, ГДЕ ВЫ ПОЛУЧИЛИ СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ (выберите один вариант ответа)

- a. Москва
- b. Санкт Петербург
- c. Др. регионы России или за рубежом (укажите страну и город)

4. УКАЖИТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, ГДЕ ВЫ ПОЛУЧИЛИ ИЛИ ПОЛУЧАЕТЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ (укажите город, название высшего учебного заведения, кафедра, специализация, квалификация)

_____

_____

5. УЧИЛИСЬ ЛИ ВЫ В УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ С УГЛУБЛЕННЫМ

² Анкета разработана творческим коллективом в составе: Великая Е.Г., Иналишвили М.З., Мустафаева С.Р., Рахматуллина Р.М., Свиницкая И.В., Сурменева А.А., Шмерлинг Д.С.

ИЗУЧЕНИЕМ ОТДЕЛЬНЫХ ПРЕДМЕТОВ? (выберите один вариант ответа)

- a. Да
- b. Нет

6. ЕСЛИ НА ПРЕДЫДУЩИЙ ВОПРОС ВЫ ДАЛИ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ ОТВЕТ, УКАЖИТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, КАКИЕ ПРЕДМЕТЫ МЫ ИЗУЧАЛИ УГЛУБЛЕННО (укажите, какие именно)

7. БЫЛИ ЛИ У ВАС ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ ЗАНЯТИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА? (выберите один или несколько вариантов ответа)

- a. Репетитор
- b. Школа с углубленным изучением английского языка
- c. Различные курсы
- d. Другое _____

8. ОЦЕНИТЕ, ПОЖАЛУЙСТА, В 10-БАЛЬНОЙ ШКАЛЕ УТВЕРЖДЕНИЯ НИЖЕ, ГДЕ 1 – МИНИМАЛЬНЫЙ УРОВЕНЬ, 5 – СРЕДНИЙ, 10 – МАКСИМАЛЬНЫЙ

8.1. ВАШ УРОВЕНЬ УСТНОЙ АНГЛИЙСКОЙ РЕЧИ В БЫТОВЫХ И ОБЩИХ ВОПРОСАХ

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

1 – могу задавать простые вопросы в рамках известных или интересующих меня тем и отвечать на них. Я умею, используя простые фразы и предложения, рассказать о месте, где живу, и людях, которых я знаю.

3 – я умею общаться в простых типичных ситуациях. Я могу поддержать краткий разговор на бытовые темы. Я могу, используя простые фразы и предложения, рассказать о своей семье и других людях. Учебе, настоящей или прежней работе.

5 – я умею общаться в большинстве ситуаций; я могу участвовать в диалогах на интересующие меня темы (“семья”, “хобби”, “работа”, “путешествия”, “текущие события” и т.п.). Я умею строить простые связные высказывания о своих личных впечатлениях, событиях, рассказывать о своих мечтах, надеждах и желаниях; кратко обосновать и объяснить свои взгляды и намерения.

7 – я умею без подготовки довольно свободно участвовать в диалогах с носителями изучаемого языка. Я умею принимать участие в дискуссии по знакомой мне проблеме, обосновывать и отстаивать свою точку зрения, высказывая аргументы “за” и “против”.

10 – я умею понятно и обосновано излагать свои мысли на сложные темы (“политика”, “социальные проблемы”, “средства массовой информации”, “окружающая среда”, “медицина”, “развитие космоса” и т.п.), делать выводы, презентовать развернутые выступления, даже если оно не касается сферы моей деятельности.

Критерии уровня сформированной устной английской речи в бытовых и общих вопросах (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-балльной системе со специальной вербализированной шкалой).

- 1) Fluency (беглость речи) – P₁
- 2) Accuracy (языковое оформление устного высказывания – грамматика, лексика) – P₂
- 3) Pronunciation (произношение) – P₃
- 4) Communicative Task (решение коммуникативной задачи) – P₄
- 5) Discourse Management (логичная и связная организация устного высказывания) – P₅
- 6) Interactive Communication (способность вести диалог, слушать и адекватно реагировать на высказывания собеседника) – P₆

8.2. ВАШ УРОВЕНЬ АНГЛИЙСКОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ (ДИКТАНТ, СОЧИНЕНИЯ, РЕФЕРАТ, ПИСЬМА ОБЩЕГО СОДЕРЖАНИЯ)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

1 – я умею писать простые открытки (например, поздравление с праздником), заполнять формуляры, вносить свою фамилию, национальность, адрес в регистрационный листок в гостинице.

3 – я умею писать простые короткие записки и сообщения. Я могу написать несложное письмо личного характера (например, выразить кому-либо свою благодарность за что-либо)

5 – я умею писать простой связный текст на знакомые или интересующие меня темы. Я умею писать письма личного характера, сообщая в них о своих личных переживаниях и впечатлениях.

7 – я умею писать понятные подробные сообщения по широкому кругу интересующих меня вопросов. Я умею писать эссе или доклад, освещая вопрос или аргументируя точку зрения “за” и “против”. Я умею писать письма, выделяя те события и впечатления, которые являются для меня особенно важными.

10 – я умею четко и логично выражать свои мысли в письменной форме и подробно освещать проблемы, выделяя то, что представляется наиболее важным, используя языковой стиль, соответствующий предполагаемому адресату.

Критерии уровня сформированной английской письменной речи (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-бальной системе со специальной вербализированной шкалой).

- 1) Spelling and Punctuation (орфография и пунктуация)
- 2) Accuracy (языковое оформление письменного высказывания – грамматика, лексика)
- 3) Content (содержание письменного высказывания релевантно задачам письменного задания, потенциальный читатель письменного высказывания полностью проинформирован)
- 4) Organisation and Structure (логичная и связная организация устного высказывания)
- 5) Communicative Achievement (решение коммуникативной задачи)
- 6) Register and Format (жанры письменного задания (эссе, личное/деловое письмо), стилистика письменного задания (формальное/неформальное))

8.3. ВАШ УРОВЕНЬ АНГЛИЙСКОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА ПО ВАШЕМУ НАПРАВЛЕНИЮ (ACADEMIC WRITING)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

8.4. ВАШ НАВЫК ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПО ВАШЕМУ НАПРАВЛЕНИЮ ОБУЧЕНИЯ

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

1 – я понимаю знакомые имена, слова, термины, а также простые предложения в текстах профессиональной литературы по моему направлению обучения.

3 – я понимаю очень короткие простые тексты профессиональной литературы по моему направлению обучения. Я могу найти конкретную, легко предсказуемую информацию в такого рода текстах.

5 – я понимаю тексты, построенные на частотном языковом материале профессионального общения. Я понимаю описание событий, процессов в рамках тем текстов профессиональной литературы по моему направлению обучения.

7 – я понимаю статьи и сообщения по современным проблематикам моего профессионального направления, авторы которых занимают особую позицию или высказывают особую точку зрения.

10 – я могу без всяких трудностей и без помощи словаря читать и понимать большие сложные тексты профессиональной литературы.

Критерии оценивания техники чтения (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-бальной системе со специальной вербализированной шкалой).

- 1) Pronunciation (произношение)
- 2) Speed, Tempo, Pause (скорость, темп чтения, паузация)
- 3) Intonation (интонация)
- 3) Logical Stress (логическое ударение)
- 4) Loudness (громкость чтения)

8.5. ВАШ НАВЫК ПЕРЕВОДА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ (УЧЕБНИКИ И Т. П.)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Критерии оценивания письменного перевода (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-бальной системе со специальной вербализированной шкалой).

Критерии оценки письменного перевода

- 1) Адекватность или полноценность перевода (исчерпывающая точность в передаче смыслового содержания подлинника и полноценное функционально-стилистическое соответствие ему)
- 2) Эквивалентные терминологические соответствия
- 3) Раскрытие контекстуальных значений

3) Языковое оформление (грамматическое и синтаксическое оформление текста)

4) Лексическое оформление (стилистическое оформление текста, перевод слов с эмоциональным значением, терминов и фразеологизмов)

8.6. ВАШ НАВЫК ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ НАУЧНЫХ КНИГ И ЖУРНАЛОВ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8.7. ВАШ НАВЫК ЧТЕНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1 – я понимаю знакомые имена, слова, а также простые предложения в несложных адаптированных художественных текстах.

3 – я частично или полно могу понять несложный адаптированный художественный текст при помощи двуязычного словаря. Я могу найти конкретную, легко предсказуемую информацию и выразить своё мнение по прочитанному.

5 – я легко понимаю адаптированные художественные тексты. Я понимаю описание событий, чувств, намерений героев, могу выразить своё мнение, прокомментировать и оценить те или иные факты, описанные в тексте.

7 – я могу читать тексты неадаптированной художественной литературы при помощи двуязычного словаря.

10 – я могу без всяких трудностей и без помощи словаря читать и понимать тексты художественной литературы в оригинале.

8.8. ВАШ НАВЫК ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8.9. ВАШ УРОВЕНЬ ЗНАНИЯ ГРАММАТИКИ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1 – знание и применение в устной и письменной речи настоящего и прошедшего времени (Present Simple, Past Simple); конструкций there is/there are; be going to; модального глагола can; умение пользоваться личными и притяжательными местоимениями; прилагательными в сравнительной и превосходной степенях.

3 – знание и применение в устной и письменной речи настоящего и прошедшего простого времени, настоящего длительного времени, будущего времени, прошедшего длительного времени, настоящего завершенного времени (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Future Simple, Past Continuous, Present Perfect); умение применять модальные глаголы have to, must, may, might, should; пассивного залога; придаточных условия 1-го и 2-го типов.

5 – знание и применение в устной и письменной речи настоящего и прошедшего простого времени, настоящего длительного времени, будущего времени, настоящего завершенного времени, прошедшего длительного времени, настоящего завершенное-длительного времени, предпрошедшего времени (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Future Simple, Present Perfect, Present Perfect Continuous, Past Perfect); сослагательного наклонения с модальными глаголами; пассивного залога; герундия; разделительного вопроса; косвенной речи.

7 – знание и применение в устной и письменной речи настоящего и прошедшего простого времени, настоящего длительного времени, будущего времени, настоящего завершенного времени, прошедшего длительного времени, настоящего завершенное-длительного времени, предпрошедшего времени, прошедшего завершенного-длительного времени, будущего завершенного времени, будущего длительного времени (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous Future Simple, Present Perfect, Present Perfect Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, Future Perfect, Future Continuous); придаточных условий 1-го, 2-го, 3-го типов; сослагательного наклонения с модальными глаголами; конструкций в сослагательном наклонении: would rather, had better, I wish; косвенной речи; пассивных конструкций сложных типов.

10 – знание и умение применять в речи всех видовременных форм глагола, сложных конструкций в сослагательном наклонении, пассивном залоге, применение оборотов с герундием и инфинитивом, а также с модальными глаголами.

Критерии оценивания уровня сформированности грамматических навыков (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-бальной системе со специальной вербализированной шкалой).

Критерии оценки уровня сформированности грамматических навыков

1) знание формы (владение грамматическими структурами языка)

2) знание значения (умение определять значение грамматического явления)

3) употребление грамматических конструкций

4) знание речевых функций грамматических явлений (умение соотнести грамматическое явление с речевым контекстом его употребления)

8.10. ВАШ СЛОВАРНЫЙ ЗАПАС

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1 – знание и применение в устной и письменной речи общеупотребительной лексики по темам “Семья”, “Работа”, “Распорядок дня”, “Покупки”, “Квартира и Дом” “Еда”, самых частотных фразовых глаголов и устойчивых словосочетаний в рамках данных тем. В общей сложности 500-600 слов.

3 – знание и применение в устной и письменной речи общеупотребительной лексики по темам “Профессии”, “Хобби”, “Отдых”, “Технологии”, “Животные”, частотных фразовых глаголов и устойчивых словосочетаний в рамках данных тем. В общей сложности 1200-1800 слов.

5 – знание и применение в устной и письменной речи общеупотребительной лексики по темам “Еда”, “Ресторан”, “Спорт”, “Семья”, “Внешность” “Покупки”, “Телевидение”, менее частотных фразовых глаголов и устойчивых словосочетаний в рамках данных тем. В общей сложности 2000-3500 слов.

7 – знание и применение в устной и письменной речи общеупотребительной лексики по темам “Характер и личностные особенности человека”, “Путешествие”, “Экстремальные ситуации”, “Болезни и их лечение”, “Квартира и Дом”, “Одежда”, “Мода”, “Города”, “Музыка”, “Научные открытия”, наименее частотных фразовых глаголов, устойчивых словосочетаний и идиоматичных выражений в рамках данных тем. В общей сложности 3000-4000 слов.

10 – свободное владение и применение в устной и письменной речи не только общеупотребительной, но и официально-деловой, новостной и научной лексики. Более 4000 слов.

Критерии оценивания уровня сформированности лексических навыков (оцениваются экспертом или преподавателем в 10-бальной системе со специальной вербализированной шкалой).

Критерии оценки уровня сформированности лексических навыков

1) знание формы слова (владение звуковыми и графическими формами слов)

2) знание значения (умение определять основные, частотные, переносные значения слов)

3) употребление слов (знание стилистических особенностей слов, коннотации и управления в предложениях)

8.11. ВАШ ОПЫТ И НАВЫК ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (РЕПЕТИТОРСТВО, ПРЕПОДАВАНИЕ В ШКОЛЕ, В ВУЗе, НА КУРСАХ ПО ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

БОЛЬШОЕ СПАСИБО ЗА ВАШИ ОТВЕТЫ!

Пояснительная записка

1. Общая итоговая оценка по вопросу 8.1 вычисляется как линейная свертка оценок по критериям с весом Р, вопросам, полученным из 8.1. Оценка одного студента вычисляется как средневзвешенная оценка вопросов с учетом оценок по критериям. Оценка всей группы студентов также рассчитывается, как сумма оценок студентов.
2. В п.1 представлена простейшая схема вычисления уровня знания английского языка среди изучающих и изучавших иностранный язык. Возможно применение более сложных моделей, предусматривающих методы парных и множественных сравнений (см. David H.A. The method of paired comparisons / 2nd ed. L, N.Y.: Griffin. 1988. - VIII 188р. Шмерлинг Д.С. и др. Экспертные оценки. Методы и применение (Обзор) // Статистические методы анализа экспертных оценок. – М.: Наука, 1977. – с. 290-382), которые будут рассмотрены далее
3. Критерии оценивания уровней владения устной и письменной речью представлены в соответствии с уровнями владения, разработанные Советом Европы по современным иностранным языкам, и соответствующим им тестам Экзаменационного Синдиката Кембриджского университета (University of Cambridge Local Examination Syndicate – UCLES).
4. Критерии оценивания сформированности грамматических и лексических навыков

- отражают современные методики обучения иностранным языкам. (Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н.Соловова. 4-е изд. - М.: Просвещение, 2006.-239 с.)
5. Критерии оценивания письменного перевода отражают современные подходы теории и практики перевода в сфере профессиональной коммуникации. (Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации: Учебное пособие. Изд. 3-е, стереотипное. - М.: Едиториал УРСС, 2005.-160 с.)

Литература:

1. Кендэл М. Ранговые корреляции. Пер. с англ.– М.: Статистика, 1975. – 216 с.
2. Образование и социальная дифференциация / Отв. ред. М. Карной, И.Д. Фрумин, Н.Н. Кармаева. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2018. – 454 с.
3. Ремингтон Т. Почему неравенством обеспокоены не только левые. – Газета Ведомости, г. Москва, 7 мая 2019.
4. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова. 4-е изд. – М.: Просвещение, 2006. – 239 с.
5. Шмерлинг Д.С. и др. Экспертные оценки. Методы и применение (Обзор) // Статистические методы анализа экспертных оценок. – М.: Наука, 1977. – с. 290-382.
6. David H.A. The method of paired comparisons / 2nd ed. L, N.Y.: Griffin. 1988. –VIII 188p.
7. Yitzhaki Sh., Schechtman E. The Gini Methodology. A Primer on a Statistical Methodology. – NY, i.e. Springer, 2013. – xvi+548 p.

References:

1. Kendall M.G. Rang correlation methods. 4th ed. – London: Griffin, 1970. (есть перевод на русский язык)
2. Education and social differentiation / M. Karnoy, Образование и социальная дифференциация / Responsible ed. M. Karnoi, I.D. Frumin, N.N. Karmaev. – M.: Publishing House of the Higher School of Economics, 2018. – 454 pp. (in Russian)
3. Remington T. Why not only leftists are concerned with inequality. – Newspaper Vedomosti, Moscow, May 7, 2019.
4. Solovova E.N. Methods of teaching foreign languages: a basic course of lectures: a manual for students of pedagogical universities and teachers / E.N. Solovova. 4th ed. – M.: Education, 2006. – 239 pp. (in Russian)
5. Schmerling D.S. and others. Expert evaluation. Methods and application (Overview) // Statistical methods for analyzing expert judgments. – M.: Science, 1977. – pp. 290-382. (in Russian)
6. David H.A. The method of paired comparisons / 2nd ed. L, N.Y.: Griffin. 1988. –VIII 188p. (есть перевод на русский язык)
7. Yitzhaki Sh., Schechtman E. The Gini Methodology. A Primer on a Statistical Methodology. – NY, i.e. Springer, 2013. – xvi+548 p.

Аннотация. Многие из социально-экономических проблем не решаются только методами математической статистики (MS) (к этой же группе относятся и эконометрические методы (E)). В работе освещено направление, применение экспертных оценок (EJ) к решению социально-экономических задач (SE).

Для проведения опроса экспертами авторы прибегли к приему «самооценивания». Респондентами – «самоэкспертами» – стали сами изучающие английский язык. В анкете просили оценить свой уровень по стандартным показателям, которые применяются в изучении английского языка. Необходимо было оценить следующие параметры: 1) уровни английской устной и письменной речи; 2) уровень английского академического письма по своему направлению и другие параметры. Применялись хорошо знакомые респондентам вербализованные 10-бальные шкалы. Результаты EJ обрабатывались с целью измерения разброса (dispersion и т.п.). В связи с особенным интересом к распределению дохода применялся известный коэффициент Джини (G). Для наших выборок³ G равняется 0,39-0,44. Это такие же по величине коэффициенты Джини для доходов России и США за последние годы.

В работе ставится задача выявления зависимости изменения дисперсии учебных оценок по английскому языку от дисперсии распределения доходов. Предлагается изучения взаимозависимости «учебного» и экономического расслоения.

Ключевые слова: исследования в области образования, методы экспертных оценок, студенты социально-экономического направлений, специализированные анкеты, обучение иностранным языкам

Статья отправлена: 18.05.2019 г.

© Великая Е.Г., Иналишвили М.З.,

Нелюбина (Свинцицкая) И.В., Шмерлинг Д.С.

³ Выборки были: студенты, магистранты, аспиранты, преподаватели, изучающие или изучавшие английский язык.

УДК 338.246.87+005.334

FACTORS OF INFLUENCE AND EVALUATION OF ECONOMIC PROTECTABILITY OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF MARKETING ACTIVITY**ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Moroz L.I. / Мороз Л.І.***Cand. Sc. (Economics), As.prof. / к.е.н., с.н.с., доц.*

ORCID: 0000-0001-5806-0426

Khoma I.B. / Хома І.Б.*Doctor of Science (Economics), Prof./ д.е.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-3737-1601

Lviv Polytechnic National University,

12 S. Bandera Str., Lviv-13, 79013, Ukraine

Національний університет «Львівська політехніка»,

Львів-13, вул. С.Бандери, 12, 79013, Україна

Анотація: У статті розглянуті чинники та оцінка економічної захищеності підприємства в умовах маркетингової діяльності з формуванням тенденції зміни та врахуванням функціональної залежності між кількісною оцінкою конкурентоспроможності підприємства і його рівнем економічного захисту через індекс інтенсивної конкуренції підприємств.

Ключові слова: економічна захищеність, підприємство, конкурентоспроможність, маркетингова діяльність, інноваційна діяльність.

Вступ

В умовах кризового стану вітчизняної економіки проблема більшості підприємств полягає у тому, що вони опинилися не здатними ефективно будувати маркетингову політику, проводити оптимізацію маркетингових завдань та інтегрувати їх вплив на якість процесу забезпечення фінансово-кредитної, інвестиційної та інноваційної захищеності підприємств у складі їх загальної економічної захищеності.

Вітчизняні науковці: В.Г. Герасимчук, В.Я. Кардаш, Є.В. Крикавський, А.О. Старостіна, Н.І. Чухрай та інші виявили основні недоліки, що дестабілізують комплексний стан маркетингової політики сучасних стратегічно важливих для держави промислових підприємств, для яких: відсутнє детальне дослідження ринку; неефективна товарна політика; неефективна збутова політика; неефективна цінова політика; відсутні комунікації з ринком. Проте, в їх дослідженнях лишилась без уваги інтеграція елементів маркетингової діяльності з системою забезпечення економічної захищеності підприємств, а також не встановлений їх структурно-логічний взаємозв'язок.

Таким чином, виникла необхідність встановити вплив маркетингової діяльності на систему забезпечення економічної захищеності промислового підприємства через щільність взаємозв'язку між ефективним просуванням інноваційної продукції, її конкурентоспроможністю і рівнем рентабельності ринку збуту через одержані доходи підприємства.

Основний текст. Вітчизняні підприємства, не маючи ще достатнього

досвіду формування їх економічної захищеності, насамперед, через засоби активізації свого інноваційного розвитку, вимушені з високим ризиком для себе, продовжувати позичати кошти в різноманітних банківських установах, довіра до яких зменшилась.

Процес формування економічної захищеності підприємств прямим чином залежить як від ступеня інноваційності економіки держави загалом, так і від інноваційної діяльності цих установ. Проте, в процесі формування економічної захищеності промислового підприємства важливими вважають лише ті винаходи, які приносять технічні інновації; змінюють стан техніки; істотно вдосконалюють виробничі процеси і якість винахідного продукту у контексті поступової заміни старої техніки або технології новою. До того ж будь-яка інновація виступає одним із головних факторів економічного захисту та конкурентоспроможності підприємства [1]. Тому кожному промислового підприємству перед тим, як формувати виробничі потужності, необхідно визначити попит на продукцію, а також визначити ринки її збуту та місткість реальних потенційних конкурентів. Значна увага повинна також приділятися проблемам оптимізації процесу просування товарів від виробника до споживача, а саме треба визначити: наскільки правильно вибрані канали розподілу товарів; форми і методи їх збуту; широту асортименту та якість наданих підприємством послуг, пов'язаних з реалізацією продукції, від чого залежать результати діяльності підприємства та рівень забезпечення і збереження його економічної захищеності.

Вчасне впровадження спільної концепції маркетингової, фінансово-кредитної й інноваційно-інвестиційної діяльності в практику діяльності підприємств дає можливість сформувати раціональні виробничі програми, оперативно відреагувати на ринкову ситуацію та перемогти в умовах конкуренції, досягаючи цим достатнього рівня економічної захищеності підприємства. Для виробництва й реалізації якісної промислової продукції вітчизняні підприємства-виробники повинні максимально використовувати свої порівняльні переваги перед конкурентами інших виробників, вибравши кардинально прогресивний шлях інноваційної діяльності. Критерієм ефективності на ринку є, насамперед, величина реалізованої продукції підприємством і норма прибутку на вкладений капітал. Для нового товару, наприклад машинобудівної галузі, найбільше значення мають його конструкторські особливості, дизайн, оптимальні сервісні умови, які забезпечують високий рівень конкурентоспроможності товару на ринку. Впровадження інновацій з метою забезпечення вищого від світового рівня якості продукції дає змогу одержати монополю високий прибуток. Стимулювати же інноваційну діяльність підприємства можна тільки через доцільні управлінські рішення, що забезпечують у майбутньому високу й стабільну конкурентоспроможність суб'єкта в умовах ринку. Вітчизняні підприємства, намагаючись зберегти конкурентоспроможність, стикаються з проблемами, які залежать від принципових змін відносно власності, від вибору методів регулювання економіки, організаційно-правових форм господарювання й, звичайно, мотивації їх діяльності.

У ринковій системі категорія конкурентоспроможності підприємства є однією з основних, де сконцентровані всі фінансово-економічні, організаційно-управлінські, маркетингові й інші можливості не тільки конкретних підприємств галузі, але й економіки регіону й держави. Тому вважається, що забезпечення конкурентоспроможності підприємства через інноваційну діяльність відрізняє підприємство-виробника на ринку товарів від інших виробників-конкурентів протягом тривалого проміжку часу, що позитивно впливає на рівень його фінансово-економічного розвитку й відповідає суспільним потребам, допомагаючи зробити маркетингову політику відповідного підприємства більш ефективною на довготривалий період часу [2].

Під час оцінювання інновацій, у першу чергу, в машинобудівній галузі, конкурентоспроможність закладається ще на етапі проектування й розроблення виробу, тому вона повинна бути попередньо оцінена ще на стадії формування технічного завдання на розробку. Якщо конкурентоспроможність низька, то інноваційна діяльність підприємства себе не виправдовує, й зростає ризик додаткових втрат при впровадженні цих інновацій і, відповідно, падає стан економічної захищеності. Чим більше конкурентоспроможним є підприємство у поєднанні з ефективною маркетинговою політикою, тим гнучкіше воно реагує на зміни в конкурентному середовищі і тим має кращу забезпеченість щодо свого економічного захисту.

Крім того, орієнтація більшості підприємств на інноваційну діяльність допомагає їм легше адаптуватися до змін умов зовнішнього середовища, а завдяки вдалій маркетинговій політиці - тривалий час утримуватися на ринку, незважаючи на вплив таких факторів як: інфляція, завищені податки, недосконалість законодавчо-нормативної бази, фінансова криза. Стимулювання розвитку виробництва не може бути відірваним від фактору збуту готової продукції, що характеризується через моніторинг вимог ринку.

Також необхідним елементом забезпечення економічної захищеності підприємств має стати інноваційне управління у сфері їх інвестиційної діяльності з обов'язковою інтеграцією раціональної політики інвестування з інноваційною і виробничо-комерційною діяльністю на засадах їх оптимальної маркетингової політики.

Для повного забезпечення економічної захищеності підприємства процес управління його комерційною діяльністю має охоплювати: формування оптимального асортименту товарів та послуг відповідно до попиту споживачів; організацію реклами товарів та послуг, що надаються споживачам; управління товарними запасами, що створюються для безперебійної торгівлі.

Специфіка управління виробничо-комерційною діяльністю промислового підприємства полягає у тому, що його управлінський апарат повинен займатися одночасно як питаннями закупівлі та постачання сировини, напівфабрикатів, так і виробництвом продукції та її реалізацією. При цьому повинні регулюватися господарські взаємовідносини між постачальниками і покупцями товарів і послуг з орієнтацією на основні принципи комерційної діяльності: володіти способами зменшення комерційного ризику; виконувати найвигідніші комерційні операції; спрямовувати виробників на комерційно вигідні товари з

урахуванням попиту споживачів; знати сучасні методи закупівлі і продажу товарів, що впливає на систему забезпечення економічного захисту підприємства.

Індикатором економічної захищеності, що примножує потенціальний рівень безпеки через ефективну маркетингову діяльність, є показник конкурентоспроможності промислового підприємства. Показник конкурентоспроможності підприємств (K_{niod}), що співпрацюють в одній галузі, може бути визначений з урахуванням питомої ваги товарів на ринку [3]:

$$K_{niod} = \sum_{i=1}^n p_i \times r_j \times K_{ij}, \quad (1)$$

де p_i – питома вага i -го товару підприємства в обсязі продажу за аналізований період, $p_i = \frac{V_i}{V}$, де V_i – обсяг продажу i -го товару за аналізований період; V – загальний обсяг продажу товарів підприємства за аналізований період; r_j – показник рейтингу ринку, на якому представлений товар (для розвинених країн світу $r_j = 1$, для решти країн – $r_j = 0,7$, якщо товар реалізується лише на внутрішньому ринку України $r_j = 0,5$); K_{ij} – конкурентоспроможність i -го товару на j -му ринку.

Якщо показник конкурентоспроможності підприємства прямує до 1, то промислове підприємство може в перспективі втримати конкурентні позиції і бути привабливим в інвестиційному плані і претендувати на достатній рівень економічної захищеності при обов'язковій умові збереження раціональної маркетингової політики. У протилежному випадку для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно зняти з виробництва i -й товар і здійснити реструктуризацію підприємства, перепрофілювавши його виробничі потужності. Низька конкурентоспроможність української економіки зумовлена, передусім, незначною часткою високотехнологічних товарів в експорті саме промислових товарів.

Розглядаючи конкурентоспроможність як основну категорію фінансово-економічного аналізу, яка відповідає за здатність підприємством одержувати прибуток не нижче заданого рівня, захищаючи свою фінансову незалежність у конкурентному середовищі, можна припустити існування функціональної залежності між кількісною оцінкою конкурентоспроможності підприємства і його рівнем економічного захисту через функцію маркетингової діяльності. Так як рівень економічної захищеності підприємства діагностувати як правило складно, то пропонується у крайніх випадках застосовувати експрес-діагностику рівня економічної захищеності за певним вузьким критерієм [4], тобто враховуючи функціональну залежність виду:

$$R_{E3}^i(t) = f(I_k^i(t)), \quad (2)$$

де $R_{E3}^i(t)$ – рівень економічної захищеності i -го підприємства на кінець звітного періоду; $I_k^i(t)$ – індекс інтенсивної конкуренції, під вплив якої попадає i -е підприємство за звітний період.

Причому, функціональна залежність буде мати таку характеристику: чим

більший індекс інтенсивної конкуренції, тобто більший її вплив на ринок промислової продукції, тим нижчий рівень економічної захищеності, і навпаки, чим більший захист від інтенсивної конкуренції, тим вищий рівень економічної захищеності даного підприємства. Індекс інтенсивної конкуренції [5, 6] розраховувався на основі показника рентабельності ринку, який прирівнювався до рівня конкурентоспроможності. На прикладі продажу продукції можна сформулювати такий конкурентоспроможний ринок, рентабельність якого буде дорівнювати:

$$R_{p_{III}}^i(t) = \frac{P_i(t)}{V_p^i(t)}, \quad (3)$$

де $R_{p_{III}}^i(t)$ - рентабельність ринку конкурентоспроможної продукції i -го підприємства на кінець звітного періоду; $P_i(t)$ - сукупний прибуток i -го підприємства на кінець звітного періоду; $V_p^i(t)$ - загальний обсяг продажу продукції i -го підприємства на кінець звітного періоду.

На противагу цієї оцінки введений індекс інтенсивної конкуренції $I_k(t)$, на підставі якого згідно з [7] можна сформулювати тенденцію зміни рівня економічної захищеності відповідного підприємства (табл.).

Таблиця

Формування тенденції зміни рівня економічної захищеності підприємства

Рентабельність ринку продукції i -го підприємства	Індекс інтенсивної конкуренції, що фіксує i -е підприємство	Тенденція зміни рівня економічної захищеності
$R_{p_{III}}^i(t) \geq 1$	$I_k^i(t) \rightarrow 0$	зростаюча
$0 < R_{p_{III}}^i(t) < 1$	$I_k^i(t) = 1 - R_{p_{III}}^i(t)$	нестабільна
$R_{p_{III}}^i(t) \leq 0$	$I_k^i(t) \rightarrow 1$	спадаюча

Авторська розробка.

Закінчення та висновки. Вітчизняні підприємства, в яких індекс інтенсивної конкуренції прямує до нуля при виваженій маркетинговій політиці, зможуть досягти стабільно зростаючої тенденції зміни рівня економічної захищеності.

Саме такі підприємства у найближчий час зможуть наблизитись до достатнього рівня і міжнародної конкурентоспроможності, що проявляється згідно з [6] у досягненні підприємством конкурентних переваг не тільки на вітчизняному ринку, але і на світовому ринку при участі міжнародного суперництва, де спостерігається повна доступність до споживання товарів без обмежень; свобода реалізації товарів підприємства-виробника, а також свобода вибору товарів споживачами і можливість продажу їх на самостійно встановлених основах.

Таким чином, сучасна система забезпечення економічної захищеності на промисловому підприємстві має включати сукупність інтеграційних особливостей маркетингової, фінансово-кредитної й інноваційно-інвестиційної

діяльності через рівень його кредитоспроможності.

Цей підхід орієнтований переважно на інноваційний розвиток виробництва в умовах маркетингової діяльності і максимальну реалізацію необхідних товарів відповідно до вимог ринку, є вагомим і, насамперед, ідентифікується через сферу збуту оновлених виробів у галузі промисловості, яка поєднує інтереси виробника, споживача та інвестора, і в перспективі є одним із важливих аспектів стабільної господарської діяльності підприємств.

Література:

1. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / С.М. Шкарлет. – Київ, 2007. – 40 с.

2. Мороз Л.І. Формування та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств в умовах глобалізації / Л.І.Мороз // Колективна монографія Уманського національного університету садівництва «Стан та перспективи розвитку економіки України в умовах глобалізації: теорія та практика» / Під ред. д.е.н., проф. Непочатенко О.О. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. – Частина 2. – 324 с. / Розділ 4.13, С. 84-90.

3. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: Навч. посіб. / Р.А. Фатхутдинов. – СПб.: Питер, 2002. – 400 с.

4. Економічна безпека: Навч. посіб. / О. Є. Користін, О.І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О.М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центр учб. літератури, 2010. – 368 с.

5. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навч. посіб. / С.М. Клименко, Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабась, О.С. Дуброва, А.В. Вакуленко. – Вид. 2-ге. – К.: КНЕУ, 2009. – 520 с.

6. Сіваченко І.Ю. Управління міжнародною конкуренто-спроможністю підприємств: Кредитно-модульний курс: Навч. посіб. / За ред. І.Ю. Сіваченка, Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової. 3-тє вид. – К.: Центр учб. літератури, 2010. – 312 с.

7. Хома І.Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: [монографія] / І.Б. Хома. - Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2012. – 504 с.

References:

1. Shkarlet S.M. (2007). *Formation of economic security of enterprises by means of activating their innovation development*: author's abstract of dissertation for the degree of Doctor of Economics: specialty 08.00.04 - Economy and management of enterprises (by types of economic activity), Kyiv.

2. Moroz L.I. (2014). Formation and enhancement of the competitiveness of Ukrainian enterprises in the conditions of globalization. *Collective monograph of Uman National University of Horticulture "State and prospects of economic development of Ukraine in the conditions of globalization: theory and practice"*. Uman: Publishing and Printing Center "Visavy". Part 2. - 324 / Section 4.13, 84-90.

3. Fathutdinov R. A. (2002). *Innovation Management*. St. Petersburg: Peter.

4. Korystin O.Ye., Baranovsky O.I., Gerasimenko L.V. and others (2010). *Economic security*

- Kyiv.: Alerta; Training Center Literature.

5. Klymenko S.M., Omelyanenko T.V., Barabas D.O. and others (2009). *Managing the Competitiveness of the Enterprise*. Kyiv: KNEU.

6. Sivachenko I.Yu. (2010). *Management of international competitiveness of enterprises: Credit-modular course*. Kyiv: Center for Educational Literature.

7. Khoma, I.B. (2012). *Formation and use of diagnostics systems of economic protectability of an industrial enterprise*: [monograph]. Lviv: Publishing house of Lviv Polytechnic National University.

Abstract. *The factors and an estimation of economic protectability of an enterprise in the conditions of marketing activity, where the category of competitiveness of the enterprise is one of the main ones, are considered in this paper. If the competitiveness is low, then the innovative activity of the company itself does not justify, and the risk of additional losses increases and, accordingly, the state of economic protectability falls. The more competitive the company, combined with effective marketing policies, the more flexible it responds to changes in the competitive environment and thus has better security in terms of its economic protection. To ensure the full economic protectability of the enterprise, the process of managing its commercial activity should cover: the formation of an optimal range of goods and services in accordance with consumer demand; organization of advertising of goods and services provided to consumers; management of inventories created for uninterrupted trade. In this case, the economic relationship between suppliers and buyers of goods and services with an orientation on the basic principles of commercial activity should be regulated. Considering competitiveness as the main category of financial and economic analysis, which is responsible for the ability of the enterprise to receive profit not below the set level, it is assumed the existence of a functional relationship between the quantitative assessment of the competitiveness of the enterprise and its level of economic protection through the function of marketing activity between the level of economic protectability of the enterprise at the end of the reporting period and the index of intense competition, under the influence of which falls into the enterprise during the reporting period. The index of intensive competition is calculated on the basis of the indicator of profitability of the market, which equates to the level of competitiveness, taking into account the functional dependence: the higher the index of intensive competition, that is, its greater impact on the market of industrial products, the lower the level of economic protectability, and vice versa, the greater the protection against intense competition, the higher the level of economic protectability of this enterprise.*

Keywords: *economic protectability, enterprise, competitiveness, marketing activity, innovation.*

Рецензент: д.е.н., проф. Алексєєв І.В.

Стаття відправлена: 08.04.2019 р.

© Мороз Л.І., Хома І.Б.

UDC 338.487(477.83)

UKRAINIAN MARKET OF MEDICAL AND HEALTH SERVICES OF INTERNATIONAL TOURISM

Bokovets V. V.*Doctor of Economics, professor**Department of Management and Administration, Academician of the Academy of Economic Sciences**Vinnitsia Institute of Trade and Economics KNUTE (Ukraine)*

The article is devoted to the state and trends of development of domestic medical and health services.

At the present stage of development of international economic relations globalization processes covered all spheres of the world economy, including the world market of tourist services. The current trend in the economy of virtually all countries of the world is an increase in the share of tourist services, both in the structure of the gross domestic product and in the structure of consumption. Zakarpattia is one of the priority areas in terms of attractiveness and prospects for the development of international tourism in Ukraine. He not only must become a powerful tool for economic growth in the region, but can also serve as an effective factor in creating a positive image of Zakarpattia as a pearl of international tourism.

Given the recent changes in the world market situation, there is an urgent need to study trends in the development of international tourism in the region. However, the development of tourism, especially in the context of international scale, is so dynamic that there is a need to follow the current trends in its manifestation in the regional aspect.

Towards solutions to the problems of tourism at the regional and local levels, optimization of external and internal tourist flows, is seen in improving the mechanisms of state regulation of the industry, taking into account foreign experience. Ensuring sustainable development of the tourist industry of the region should be based on the modernization of tourism and recreation and recreation infrastructure. To this end, it seems necessary to introduce a special investment regime to promote the construction and reconstruction of tourist infrastructure.

Key words: tourism, health-improving tourism, organization of tourism, sanatorium and resort establishments, resort-tourist relations.

The problem statement in general terms and its relation to scientific practical tasks. In the context of the activation of the incitemental processes of medical and health services of Ukraine (Zakarpattia), there is a tendency for the tourism industry to become a part of the region, and therefore, for the sake of this, the common cause of climatic mental and health treatment traditions are to be highlighted.

Modern trends include a healthy lifestyle, an active leisure for middle-aged people. According to experts, consumers of this type will be the main clients of sanatorium resorts and will guarantee health and wellness tourism prosperity. Recently the market of health-improving tourism undergoes has changed. Traditional sanatorium resorts cease to be a place for treatment and rest of the elderly and become multifunctional health centers, designed for a wide range of consumers.

Selection of previously unsettled parts of the general problem. For the purpose of obtaining a high level of touristic area of Ukraine, the final level of measurement is based on the moderation of the tourist and cruise-invasive

infrastructure. With this measure, it seems that it is necessary to introduce a professional investment mode for facilitating the construction and reconstruction of objects of tourist infrastructure.

Setting objectives. To highlight the dynamics and trends of the development of domestic medical and surgical procedures, as well as to indicate the directions of their imprisonment on the international market.

Description of the main material justifying the result. The basis of health and medical recreational activity is natural resources, namely: mineral and thermal water, medical mud. The use of balneological resources implies the presence of certain traditions, the culture of their medical and recreational consumption, a sufficient level of development of medicine and medical technologies [2].

At present, the development of health tourism is one of the leading places in the development of tourism in Ukraine. A big plus is that Ukraine is rich in various types of balneological resources that are located throughout our country. However, as we know, the main part of them is concentrated in Zakarpattia region.

Today, health-improving complexes are quite popular among Ukrainians, people are trying to pay more attention to their health. This is supported by a large base of sanatorium complexes in Zakarpattia.

Zakarpattia already has a sufficient resource of competitiveness through democratic prices for spa procedures, but it is important to bring this information to the general public of consumers, especially foreign ones. Prices for residing in sanatorium and resort facilities are in most cases not lower than European ones. At the same time, the competitiveness of the territory is ensured not only by the level of prices, but also by their optimal correlation with the quality of services that correlate with the chosen marketing strategy [3].

Among the balneological resources of the Zakarpattia region, mineral waters, therapeutic mud and ozocerite can be isolated. It should be noted that the number and quality of therapeutic mineral waters of Zakarpattia occupy the first place in Ukraine, but there are no deposits of therapeutic rice and ozocerite. There are 620 sources of mineral water, of which more than 300 are studied. A large number of them have become health-improving resorts and recreation areas, both for young people and for older people.

Zakarpattia has long been known as the land of extremely rich mineral springs. More than 300 mineral medicinal sources have been investigated in the region. According to the gas composition of their water, they are divided into carbonic, hydrogen sulfide, methane and radon [6, p.328].

Consequently, a number of fields are unique, their waters correspond to Esentuki type, Borjomi, Arzni and are not inferior to the known waters of the Czech Republic, Poland, France. Waters are highly effective and valuable for the treatment and prevention of diseases of the digestive system, musculoskeletal system, cardiovascular and peripheral nervous system. They are also used to spill as a therapeutic.

Monitoring of the global market of health-improving tourism allows you to follow and understand the global laws of the industry, the place of Zakarpattia in international markets, the benefits and challenges for domestic health and wellness

tourism. In recent years (2014-2017), tourist travels in the world cover an average of over 900-920 million travelers, which is approximately 13-14% of the planet's population. Moreover, the reason for more than half of international travel was rest and recreation.

At the present stage of development of international economic relations globalization processes covered all spheres of the world economy, including the world market of tourist services. The current tendency in the economy of virtually all countries of the world is the growth of the share of tourist services, both in the structure of the gross domestic product and in the structure of consumption. Zakarpattia is one of the priority areas in terms of attractiveness and prospects for the development of international tourism in Ukraine. It not only must become a powerful tool for economic growth in the region, but can also serve as an effective factor in creating a positive image of Zakarpattia as a pearl of international tourism.

Given the recent changes in the world market situation, there is an urgent need to study trends in the development of international tourism in the region. However, the development of tourism, especially in the context of international scale, is so dynamic that there is a need to follow the current trend of its manifestation in the regional aspect.

Therefore, the question of studying, researching and forecasting the development of international tourism in Zakarpattia will always be on time [7, p.3].

The domestic market of international tourism is rather dynamic, both for Ukraine as a whole and for Zakarpattia in particular. The advantageous economic, geographic and transit position of the region in the center of Europe, combined with the unique reserves of balneological, climatic, landscape and historical and cultural recreational resources, makes this land the most attractive region for the development of international tourism.

In general, tracking the number of international tourists visiting this or that particular region is very difficult. After all, only about 30% of foreign tourists use the services of Ukrainian tour operators, the rest - representatives of unorganized tourism. Analysis of tourist flows within the Zakarpattia region shows the dynamic development of inbound tourism. For the period 2014-2017, the number of tourists who visited Zakarpattia increased by 77%. Accordingly, the volume of tourist services provided increased almost threefold. In 2014, the number of tourists who preferred the rest in Zakarpattia was 390 thousand people, in 2015 this figure increased to 450 thousand people, however, in 2016, again dropped to a mark of 420 thousand people.

The main reasons for reducing the number of tourists, we see in the rise in prices for tourist products, an unstable political situation in Ukraine, which are combined against the background of the global economic crisis. According to various forecasts by 2019, the volume of the tourist flow will increase by 50 thousand people and will reach the figure of 470 thousand people.

Zakarpattia region is a very diverse tourist and recreational region of Ukraine. If over the last four years the territory of Ukraine has registered a significant increase in sales of product rounds during the period of June-August and their reduction during the off-season and winter period, then Zakarpattia is characterized by the same

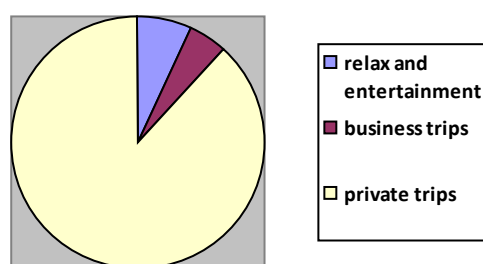

popularity, both in the summer and in the winter. The peak season of visiting the area falls on the period of New Year's celebration - the Christmas holidays and the flowering of Sakur in the spring. The high season is January for ski resorts and July for climatic and balneological resorts. Season of decline in tourist activity falls on April and October. There is no so-called "dead" season in our territory.

Geography of inbound tourism today has more than 40 countries around the world. However, if between 2014 and 2015 among foreign tourists the most popular were short-term trips of citizens of Poland (more than 30% of all citizens of other countries who came to Zakarpattia), then from 2017 there was a significant increase in the number of tourists from Belarus, Slovakia, Hungary. Also, the region with health and well-being is visited by citizens of Latvia, Austria, Great Britain, Italy, Romania.

Today, according to the indicator of the country of origin of tourists, the orientation of receiving visitors from two neighboring states (Hungary, Slovakia), which provided 41, 5% of all foreign tourists, Belarus - 9,0%, Poland - 7,2%. In terms of diversification of flows, the formation of about two thirds of all foreign tourists at the expense of four countries is a negative phenomenon and increase the sensitivity of the tourist and recreational complex to the influence of political, economic or environmental changes. Potentially sufficient opportunities for activation of inbound tourism flows from Romania, the Czech Republic, other CIS countries, which have common or close to Zakarpathian historical, cultural, linguistic traditions. A promising direction is the development of diaspora tourism from Canada, the USA, Portugal, Italy, and other countries where Ukrainian emigrants of different waves are represented.

The conducted analysis shows that in private tourist flows the private purpose of the visit prevails. Instead, the share of therapeutic tourism in the last years tended to decrease. The situation testifies to the lack of sufficient information and promotion of domestic tourist products in the world market [8].

Picture 1. Structure of tourist inflows with a trip goal

One of the most effective ways of attracting foreign investments to recreational business is the establishment of integrated medical and treatment, and tourist enterprises. The second area is the formation of free trade recreative enterprises. They can be formed on a basis of limited territories with special financial, credit, economic and taxes conditions of economic operators of domestic and foreign legal entities. In future, it will bring a great profit to the development of social infrastructure and will provide the income of foreign currency to domestic budgets, will enhance

management experience and will accelerate the output to international market of recreative services.

Such zones should be created on the territories, which natural resources and conditions are popular in the world market. Improvement of state regulation mechanisms and optimization of internal and external tourist flows are the ways of solving the problems on regional and state levels. Providing sustainability of tourist region should be based on the modernization of tourist and resort and recreational infrastructure.

With this measure, it seems that it is necessary to introduce a special investment regimen for facilitating the construction and reconstruction of objects of tourist infrastructure [9].

At the same time, it is necessary to introduce the practice of direct financing from the state and local budgets measures to promote local tourism products, development of tourist infrastructure, in particular, arrangement of routes, places for rest in forests and mountainous areas, observation platforms, tourist information centers, information stands on roads, etc. Given the geographical location of the region, implementation of joint international cross-border projects with neighboring countries for the purpose of development of recreation and tourism, improvement of tourist infrastructure, environmental protection, deepening of cooperation, improvement of economic and social development of the border area is promising.

Conclusions and perspectives of further research. To conclude, we can say that to take a prominent place in an international market of health and treatment services, it is needed to go through a great and complicated way.

Zakarpattia has a perspective to get a higher level of services after improvement of its infrastructure. To attract the attention of foreign tourists, Ukrainian resorts need to solve a number of problems related to financing, management and modernization. The basis for the formation (designing) a tourist product of Ukrainian resorts is the latest spa technologies that can improve the quality of life.

References:

1. Bokovets V.V. Therapeutic and health tourism: actual goals and modern approaches to the organization / V.V. Bokovets, // [Electronic resource]: Market infrastructure.-2017.- Issue No 12.- P. 79-85.- Mode of access to resource: <http://www.maqKet-inf.o.ua\uk\b-20> and 7.
2. Tourism and the protection of cultural heritage: Ukrainian and Polish experience: monograph / V. Vakulenko, I. Valentyuk, S. Korotich, M. Oniski. - K.: Publisher K. I. S., 2016. -176 p.
3. Dolgopolaya G. Recreation resources of Zakarpattia / G. Dolgopola // Scientific herald. - 2015. - № 2. - P. 69-70.
4. Hetman V. Resort and recreation systems of the Ukrainian Carpathians / V. Hetman // Ukrainian Geographical Journal. - 2015. - No. 3. - P. 34-37.
5. Tourism in Ukraine. - K.: State Statistics Committee of Ukraine, 2016. - 223 p.
6. Sobashko V. Roads and paths of the Carpathians: a guidebook / V. Sobashko. - Lviv: Center of Europe, 2016. - 328 p.

7. Kostyuk I. Perspectives of Carpathian Tourism / I. Kostiuk // Express. - 2016 - 3rd of August. - P. 3
8. About Resorts: Law of Ukraine / Information from the Verkhovna Rada. - 2016 - N250. - P.43.
9. On Tourism: Law of Ukraine / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine.-2015. - N231.- P. 241.

Стаття відправлена: 29.03.2019 р.

© Боковець В.В.

УДК 376.016:796

**CORRECTIVE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN SPECIAL SCHOOL
КОРЕКЦІЙНА РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ****Spivak L. A. / Співак Л. А.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0642-3330

*Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, G. Batyuka, 19, 84116**Донбаський державний педагогічний університет, Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19, 84116***Mazilkina A. O. / Мазілкина А. О.***студентка**Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, G. Batyuka, 19, 84116**Донбаський державний педагогічний університет, Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19, 84116*

Анотація. Стаття присвячена розкриттю питання ролі фізичного виховання для розвитку дітей з обмеженими можливостями. Підкреслено сутність оновлюючого впливу фізичних вправ на рухові розлади, що виникли внаслідок поразки центральної нервової системи. Зроблено акцент на тому, що недосконала моторика учнів з обмеженими можливостями не лише утруднює навчання їх руховим діям, а й гальмує розвиток взагалі.

Ключові слова: фізичне виховання, моторика, руховий розвиток, корекційно-розвивальна дія, учні з обмеженими можливостями.

Вступ.

Фізичне виховання є важливою ланкою у становленні національної школи, невід'ємною частиною всієї системи навчально-виховної роботи.

У «Концепції спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу», направленої доктрини розвитку освіти України у 21 столітті, підкреслюється, що одним із ефективних засобів всебічного розвитку особистості є фізичне виховання. Необхідність удосконалення занять з фізичного виховання в цілях забезпечення оптимального розвитку школярів, збереження і укріплення їх здоров'я, корекції порушених функцій організму передбачає вдосконалення системи корекційного навчання, використання найрізноманітніших його форм і методів.

Недаремно пріоритетним напрямком формування національної системи фізичного виховання є вдосконалення методики фізичного виховання дітей з обмеженими можливостями на основі реалізації психолого-педагогічних і психолого-фізіологічних теорій навчання, виховання й розвитку особистості.

Фізичне виховання школярів є базою, на якій формується уявлення дітей і молоді про норми і правила здорового способу життя.

Основний текст

Уся система фізичного виховання спеціальних шкіл спрямована на всебічний розвиток та підготовку до трудової діяльності учнів. Унаслідок їх особливостей психічного і фізичного розвитку школярів фізичне виховання має свою специфіку. Вона полягає в тому, що освітні, виховні і оздоровчі завдання вирішуються одночасно із завданнями корекції недоліків розумового, фізичного розвитку і порушень моторики, фізичного виховання.

Правильна постановка фізичного виховання значно впливає на вироблення

навичок малювання, ручної праці, самообслуговування, а згодом і професійно-трудових умінь і навичок. Фізіологічною основою корекції недоліків розвитку дітей з обмеженими можливостями є компенсація патологічно порушених функцій центральної нервової системи новими нервовими механізмами.

Корекція недоліків розвитку дитини в процесі фізичного виховання здійснюється, з одного боку з метою поліпшення загального стану здоров'я підняття функціональних можливостей організму, а з іншого – з метою виправлення і розвитку ураженої функції органу.

Суть оновлюючого впливу фізичних вправ на рухові розлади, що виникли внаслідок поразок центральної нервової системи полягає в тому, що під дією систематично повторюваних активних рухів стимулюється діяльність відповідних механізмів відділів нервової системи, утворюються інші нервові шляхи.

Недосконала моторика дітей з обмеженими можливостями не лише утрудняє навчання їх руховим діям, але й гальмує розвиток. Як відзначалось в роботах багатьох дослідників (В. Бондар, О. Глоба, В. Синьов, І. Татяничкова, Б. Шиян та ін.), від стану, моторики значною мірою залежить і психічний розвиток дитини.

Вдосконалюючи моторику необхідно забезпечувати такий характер рухової діяльності, при якому постійно виявлялася б корекційно-розвивальна дія на учнів з урахуванням їх рухових порушень (В. Бондар, В. Синьов Б. Шиян та ін.).

Відомо, що основними завданнями фізичного виховання учнів спеціальної школи є: зміцнення здоров'я, сприяння правильному фізичному розвитку та загартування організму; формування правильних навичок життєво важливих рухів; розвиток рухових можливостей (сили, швидкості, спритності, витривалості); виховання інтересу і звички до зайняття фізкультурою; виховання позитивних морально-вольових якостей; корекція недоліків розумового і фізичного розвитку учнів.

Зміцнення здоров'я, сприяння правильному фізичному розвитку, загартування організму забезпечується завдяки позитивному впливу занять фізичними вправами. Формування правильних навичок життєво важливих рухів має безпосередній зв'язок з підготовкою учнів спеціальної школи до праці і життя [1; 3; 4].

Розвиток спритності рухів має первинне значення. Він відіграє важливу роль в підготовці дітей до виконання точних рухів, озброюючи їх знаннями про правильні способи виконання рухових дій. Цьому сприяють такі вправи: кидання і ловіння предметів, метання в ціль, вправи з предметами, а також рухливі ігри. Швидкість рухів залежить від швидкості протікання фізичних процесів в нервово-м'язовому апараті і центральних відділах нервової системи. Цим пояснюється недостатній розвиток швидкості рухів, що часто зустрічається, у учнів спеціальної школи.

Розвиток сили м'язів у школярів засобами фізичної культури вимагає певної обережності і послідовності. З цією метою використовуються динамічні вправи, що не вимагаються тривалої напруги [1;5]. Краще застосовувати вправи

і ігри, виконання яких вимагає короткочасної швидкісно-силової напруги, наприклад стрибки, метання, і вправи з набивними м'ячами, ігри із застосуванням цих вправ та ін. Розвиток витривалості засобами фізкультури досягається поступовим збільшенням тривалості фізичних навантажень. Внаслідок цього організм дитини поступово адаптується до стомлення, набуває здатність виконувати рухи тривалий час і швидше відновлювати працездатність [2; 4].

Виховання в учнів інтересу і звички до зайняття фізкультурою – важлива умова фізичного виховання. Без усвідомленого інтересу, без прагнення удосконалювати свої фізичні можливості не можна успішно здійснювати фізичне виховання.

Внаслідок відставання в руховому розвитку багато учнів спеціальної школи з небажанням займаються фізичними вправами, особливо в перший рік навчання. Період початкового навчання займає особливе місце у виникненні і розвитку у дітей інтересу до зайняття фізкультурою. Наші дослідження показали, що 67% учням молодших класів не подобаються уроки фізкультури, без зацікавленості їх відвідують 23% школярів і, лише 10 % - подобається виконувати фізичні вправи на уроках. Багато що залежить від того, як поставлено фізичне виховання в школі, як відносяться до нього керівник школи, учителі молодших класів, вихователі, від наявності матеріально-спортивної бази, від того, як проводяться уроки, фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня, фізкультурні свята, дні здоров'я і спорту, масові змагання, як оформлена наочна агітація.

Виховання позитивних морально-вольових якостей у учнів спеціальної школи – одне з важливих завдань зайняття фізкультурою. В процесі цього зайняття з'являються великі можливості для вироблення у школярів позитивних моральних якостей і звичок та моральної поведінки. При цьому моральне виховання не проходить без вольових зусиль самих учнів. Кожен учень, виконуючи спільні практичні дії, неминуче вступає у певні відносини з колективом, з учнями своєї команди і команди суперників (у іграх та естафетах), з окремими учнями. Завдяки цьому діти привчаються виконувати правила поведінки, у них виробляються навички і звички правильно поводити себе в колективі.

Корекція недоліків розумового і фізичного розвитку визначає собою специфіку фізичного виховання в спеціальній школі. Вона виражається в тому, що зміцнення здоров'я і загартування дитячого організму, навчання руховим умінням і навичкам, розвиток рухових можливостей здійснюється одночасно з вирішенням корекційних завдань.

Вплив зайняття фізичною культурою на розумовий розвиток учнів полягає в тому, що довольні рухи, якими є фізичні вправи, виконуються при активній участі розумової діяльності. Завдяки їй забезпечується доцільне планування рухів, аналіз, корекція, виконання і кінцева оцінка рухової дії. На основі розумової діяльності накопичується руховий досвід. У довольних рухах проявляється взаємозв'язок між внутрішньою (психічною) і зовнішньою (фізичною) діяльністю.

Чим більше запас знань, чим вище рівень розвитку абстрактно-теоретичного (розумового) компонента рухової діяльності, тим більший ефект досягається в здійсненні завдань корекції недоліків розумового і фізичного розвитку. Відомо, що дієвість засобів фізичної культури багато в чому залежить від свідомості виконання фізичних вправ.

Корекційний вплив занять фізкультурою на розумовий розвиток полягає так само в тому, що завдяки цьому зайняттю в режимі дня забезпечується оптимальне відношення розумової і фізичної діяльності учнів, що є необхідною умовою підвищення розумової і фізичної працездатності, а отже, і успішнішого здійснення завдань корекції.

Корекція здійснюється успішніше, якщо разом з прямою дією на виправлення певного недоліку використовуються і загально-розвивальні, і загально-оздоровчі вправи, а варіативність їх виконання дає можливість підбирати найбільш доцільні для кожного окремого випадку. Тому засоби фізичної культури мають перевагу в цьому відношенні перед виховною працетерапією.

Названі вище основні положення корекційно-виховної роботи треба дотримуватися при проведенні усіх форм занять фізичною культурою.

Заклучення та висновки.

Фізичне виховання учнів з обмеженими можливостями має свою специфіку, зумовлену їх анатомо-фізіологічними та психологічними особливостями. З початком навчання значно зростає обсяг розумової праці дітей і водночас відчутно обмежується їх рухова активність та можливість перебувати на відкритому повітрі. Ось чому правильне фізичне виховання є не тільки необхідною умовою всебічного гармонійного розвитку особистості учня, а й дійовим фактором підвищення його розумової працездатності.

Литература:

1. Бондар В. І. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції / В. І. Бондар, В. М. Синьов // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка Сер. Соціально-педагогічна / за ред. : О. В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009.- Вип.ХІІ. С. 8 – 14.
2. Глоба О.П. Теорія і практика соціалізації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату в умовах регіонального реабілітаційного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О.П. Глоба. – К., 2013. – 40 с.
3. Синьов В. М. Психологія розумово відсталості дитини : підруч. / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.
4. Татьянчикова І. В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: монографія / І. В. Татьянчикова.- Слов'янськ: Вид-во Б. І. Моторіна. 2014. – 381 с.
5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина І. Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2008. – 272 с.

References:

1. Bondar V. I. Aktual`ni problemy` rozvy`tku osvity` ditej z obmezhenyamy` zhy`ttyediyal`nosti: shlyax vid insty`tualizatsiyi do integratsiyi [Actual problems of development of education of children with limitation of vital functions: the path from institutionalization to integration] / V. I. Bondar, V. M. Sy`n`ov // Zbirny`k naukovy`x prac` Kam'yanecz`-Podil. nacz.. un-tu im.. Ivana Ogiyenka Ser. Social`no-pedagogichna / za red.. : O. V. Gavry`lova, V.I. Spivaka. – Kam'yanecz`-Podil`sky`j : Aksioma, 2009.- Vy`p.XII. S. 8 – 14.
2. Globa O.P. Teoriya i prakty`ka socializatsiyi osib z porushennyamy` oporno-ruxovogo aparatu v umovax regional`nogo reabilitatsijnogo seredovy`shha [The theory and practice of socialization of persons with disorders of the locomotor apparatus in the conditions of a regional rehabilitation environment]: avtoref. dy`s.. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra. ped. nauk : specz. 13.00.03 «Korekciyna pedagogika» / O.P. Globa. – K., 2013. – 40 s.
3. Sy`n`ov V. M. Psy`xologiya rozumovo vidstaloyi dy`ty`ny` : pidruch. [Psychology of a mentally retarded child] / V. M. Sy`n`ov, M. P. Matveyeva, O. P. Xoxlina. – K. : Znannya, 2008. – 359 s.
4. Tat`yanchy`kova I. V. Socializatsiya ditej z porushennyamy` intelektual`nogo rozuy`tku: monografiya [Socialization of children with intellectual disabilities] / I. V. Tat`yanchy`kova.- Slov'yans`k: Vy`d-vo B. I. Motorina. 2014. – 381 s.
5. Shy`yan B. M. Teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya shkolyariv. [Theory and method of physical education of schoolchildren] Chasty`na I. Ternopil`: Navchal`na kny`ga. – Bogdan, 2008. – 272 s.

Abstract. The article is devoted to the disclosure of the question of the role of physical education for the development of children with disabilities. The essence of the renewed influence of physical exercises on motor disorders that arose as a result of defeat of the central nervous system was emphasized. The emphasis is placed on the fact that the imperfect motility of students with disabilities not only complicates the learning of their motor activity, but also hinders development in general.

Key words: physical education, motor skills, motor development, corrective-developmental activity, students with disabilities.

Стаття відправлена: 03.04.2019 г.

© Співак Л. А.

THEORETICAL BACKGROUND OF TRAINING OF MANAGERS OF EDUCATION

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

Oleksin Y. P./ Олексін Ю.П.

d.p.s., prof. / д.п.н., професор,

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне

Tsinivskyi Illia/ Цінівський І.О

студент магістратури Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Анотація: В роботі розглянуто теоретичні основи підготовки менеджерів освіти, окреслено їх професійну компетентність та принципи формування змісту професійної освіти.

Ключові слова: зміст освіти, мета освіти, професійна компетентність, принципи формування змісту професійної освіти.

Вступ

Інтегрування України у світову спільноту в сучасних умовах вимагає удосконалення соціально-педагогічних умов, впровадження ідей гуманістичної педагогіки та технологій орієнтованого на майбутню професійну діяльність навчання. Ефективному вирішенню проблем гуманізації і демократизації українського суспільства, безумовно, сприятиме модернізація системи освіти в контексті європейських вимог, її структурне та змістове оновлення.

Виклад основного матеріалу

Найважливіша складова освітньої системи – зміст освіти і відповідно головна мета планованих змін у ній. Сутність організаційно-управлінських, економічних й правових перетворень – це умови і механізми вироблення і реалізації нового змісту освіти фахівців.

Зміст освіти не є сталою величиною. Він змінюється залежно від рівня розвитку науки, соціально-економічного, культурного стану суспільства з урахуванням потреб освітньої підготовки молоді та перспектив соціального й економічного розвитку країни.

Однією з провідних детермінант змісту освіти є його мета, в якій знаходять концентроване вираження як інтереси суспільства, так й інтереси особистості.

Мета сучасної освіти - розвиток тих властивостей особистості, які потрібні їй і суспільству для включення в соціально цінну діяльність. Така мета освіти стверджує ставлення до знань, умінь і навичок як до засобів, які забезпечують досягнення повноцінного, гармонійного розвитку емоційної, розумової, ціннісної, вольової та фізичної сторін особистості.

Орієнтація на засвоєння знань, формування умінь, способів діяльності і, більше того, узагальнених способів діяльності була провідною в роботах відомих російських педагогів М. Скаткіна, І. Лернера, В. Краєвського та їх

послідовників. За їхнім визначенням зміст освіти являє собою педагогічно адаптований соціальний досвід людства, ізоморфний, тобто тотожний, за структурою (але не за обсягом) матеріальній і духовній культурі суспільства. Він складається з чотирьох основних структурних елементів: досвіду пізнавальної діяльності, фіксованого у формі її результатів – знань; досвіду здійснення відомих способів діяльності – у формі уміння діяти за зразком; досвіду творчої діяльності – у формі вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; досвіду здійснення емоційно-ціннісних відносин – у формі особистісних орієнтацій [2, 3].

Українські науковці, вивчаючи цю проблему, до елементного складу змісту підготовки фахівця відносять: систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, що зумовлені вимогами суспільства до працівників відповідної кваліфікації та профілю і на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і тих, хто навчається (Р. Гуревич); досвід здійснення відомих способів діяльності, які втілюються в уміннях і навичках особистості; знання про людину, природу, суспільство, техніку та економіку виробництва, види трудової діяльності; досвід творчої діяльності, який забезпечить готовність до пошуку нових техніко-економічних проблем, до творчого перетворення дійсності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, а саме до моральних, світоглядних знань, до об'єктів, які віддзеркалюють суть суспільства (В. Петрук) [4].

Освоєння цих чотирьох типів досвіду дозволяє сформувати у тих, хто навчається, здатності (потенціал) здійснювати складні культуровідповідні види діяльності. Ці здібності в сучасній педагогічній літературі часто називають компетентностями та саме ця структура змісту освіти якомога більше відповідає реалізації компетентнісного підходу в освіті.

Професійну компетентність характеризують як: здатність мобілізувати персональні ресурси, організовані в систему знань, умінь, здібностей та особистісних якостей, зусиль необхідних для ефективного вирішення професійних завдань в типових та нестандартних ситуаціях; інтегральну якість особистості, що забезпечує здатність вирішувати проблеми та типові завдання, які виникають в реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, навчального й життєвого досвіду, цінностей і схильностей. Розуміючи “здатність” у цьому випадку не як “схильність”, а як “вміння”. “Здатний” тобто “Вміє робити” [5].

Знання – це набір фактів, необхідних для виконання праці, вони представляють інтелектуальний контекст, у якому працює людина.

Уміння – це володіння засобами і методами виконання певного завдання.

Здібність – вроджена схильність виконувати певне завдання, її також характеризують приблизним синонімом “обдарованість”.

Зусилля – це свідоме застосування в певному напрямку ментальних і фізичних ресурсів. Зусилля складають ядро робочої етики. Будь-якій людині можна пробачити брак таланту або середні здібності, але ніколи – недостатні зусилля.

У сучасній трактовці “зміст професійної підготовки фахівця” – це система

взаємопов'язаних елементів, яка, володіючи внутрішньою цілісністю, виходить зі змістовної моделі його майбутньої діяльності, забезпечує неперервний професійно-особистісний розвиток і є, в свою чергу, елементом більш широкої системи - змісту неперервної освіти [6].

З усього вищезазначеного очевидно, що формування змісту освіти фахівця потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, розв'язання якої здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів.

Наукове визначення змісту професійної підготовки менеджерів освіти потребує системного аналізу нормативної бази, сучасних концепцій, закономірностей і принципів формування, вивчення змісту безпосередньої діяльності керівників навчальних закладів, їх функцій, системи компетентностей.

Змістом професійної освіти менеджера освіти Л. Журавльова вважає професійну культуру. Дослідниця стверджує, щоб побудувати зміст підготовки необхідно визначити ту частину культури, якою фахівці "повинні", з точки зору соціальної, і "можуть", з точки зору особистісної, опанувати. Тому зміст має визначатися з урахуванням, по-перше, соціальної необхідності і, по-друге, можливостей особистості.

Змістом професійної освіти менеджера освіти Т. Сорочан вважає управлінську культуру (охоплює знання та вміння, які є необхідними для здійснення управлінської діяльності). Авторка зазначає, що усталене в педагогіці розуміння змісту освіти як відображення всіх елементів соціального досвіду спонукає до того, щоб не обмежувати підготовку керівників тільки управлінськими аспектами, а й створити умови для цілісного розвитку професіоналізму, важливими складовими якого є культура та самосвідомість.

Головними принципами формування змісту підготовки менеджерів освіти М. Кривко називає «його відповідність потребам суспільства; діалектичну єдність змістової та процесуальної сторін навчання; структурну єдність змісту підготовки менеджерів освіти на різних рівнях його формування».

На складові змісту професійної підготовки менеджера освіти значною мірою впливають потреби суспільства в належним чином підготовлених керівниках закладів освіти. Цьому підпорядковується мета, яку суспільство ставить перед системою загальної та професійної освіти на різних етапах свого історичного розвитку, реальні можливості процесу навчання, виховання та розвитку особистості, можливості кандидатів на навчання та їх потреби в освіті.

Концепція змісту освіти менеджера освіти базується на засвоєнні педагогічно-адаптованого, соціального, професійного та управлінського досвіду, до основних елементів якого відносимо:

- загальні знання, які забезпечують майбутнім менеджерам освіти уявлення про сучасну картину світу, формують методологічні підходи до пізнавальної й практичної професійної діяльності;

- досвід здійснення відомих загальнолюдських способів діяльності та способів професійної управлінської діяльності, що втілюються разом зі знаннями, вміннями та навичками керівника освіти;

- досвід творчої діяльності фахівця з вирішення нових професійних

проблем, який вимагає самостійного перетворення здобутих раніше загальнонаукових, спеціальних, професійних знань і вмінь у нових умовах, формування нових способів та методів управлінської діяльності на основі відомих;

- досвід ціннісного ставлення до об'єктів та засобів діяльності, що передбачає не тільки знання світоглядних ідей, а й переконаність у їх істинності.

Засвоєння майбутніми менеджерами освіти згаданих різновидів соціального та професійного досвіду має спрямовуватись на трансформацію цього досвіду в їх особистісну, життєву й професійну діяльність.

У той же час вся система змісту підготовки фахівця представляється у вигляді ще однієї структури: рівня узагальненого уявлення, на якому зміст освіти виступає у формі соціального досвіду в його педагогічній інтерпретації; рівня сукупності блоків наукових знань і умінь, де зміст постає в певній частині, що виконує специфічні функції в професійній освіті; рівня модулів навчальних дисциплін, де зміст – це система знань і способів діяльності, що входять до курсу навчання за суміжними дисциплінами; рівня навчальної дисципліни, коли зміст освіти, який необхідно засвоїти, постає в розгорнутому вигляді й виконує частково дидактичні функції; рівня педагогічної дійсності, коли проєктований зміст стає предметом спільної діяльності викладача і студента, тобто процесу навчання; рівня, де проєктований зміст засвоюється кожним студентом, тобто стає частиною структури його особистості.

До закономірностей, які впливають на формування змісту підготовки майбутнього менеджера освіти, відносимо:

1) інтеграцію професійного та особистісного досвіду майбутнього управлінця;

2) врахування неперервного характеру управлінсько-освітньої діяльності менеджера освіти (ступеневість освіти), яка визначає такі ступені професійної підготовки: підготовка у вищих педагогічних навчальних закладах, підвищення кваліфікації у закладах додаткової післядипломної освіти;

3) теоретичний та практичний характер професійної діяльності менеджера освіти, що визначає необхідність розподілу професійної підготовки на теоретичну й практичну;

4) особистісно-орієнтовану професійну діяльність майбутнього менеджера освіти, спрямовану на самовизначення та самореалізацію в процесі навчання;

5) самовдосконалення майбутнього менеджера освіти в навчальному процесі, яке відображає прагнення особистості під час професійної підготовки виробити необхідні для майбутньої професійної діяльності професійні якості.

Ці закономірності визначають загальні підходи до структури змісту професійної підготовки майбутнього менеджера освіти й виявляються на всіх її ієрархічних рівнях, мають міцний діалектичний взаємозв'язок.

Вважаємо, що в основу визначення змісту професійної підготовки менеджера освіти мають бути покладені принципи, які з методологічної точки зору абстрагуються з практики освітнього процесу. Узагальнюючи певні педагогічні положення, ці принципи оцінюють, по-перше, як елементи науково-

педагогічного знання, враховуючи його методологічно-евристичні функції, по-друге, з точки зору виконання ними регулятивних функцій у навчальному процесі.

До принципів формування змісту професійної освіти майбутнього менеджера освіти відносимо:

1. Принцип відповідності змісту освіти та всіх його елементів на всіх рівнях формування вимогам розвитку суспільства, які відображено в освітніх нормативних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» та інших документах [1, 7, 8].

2. Принцип урахування потреб і запитів особистості майбутнього менеджера освіти відповідно до сучасної концепції освіти, у якій передбачено формування у фахівця сучасного світогляду, духовності, культури, розвиток творчого мислення, актуалізація саморозвитку та самовдосконалення, тобто забезпечення логічно-послідовного, гармонійного розвитку особистості.

3. Принцип інтелектуалізації змісту професійної підготовки майбутнього менеджера освіти тобто сприяння інтелектуально-творчій спрямованості особистості, яка включає: насичення змісту навчання сучасними науковими поглядами, розвиток методології наукового пізнання; розвиток способів мислення, пов'язаних із постановкою мети і виробленням методів її досягнення зі здатністю до оцінних дій.

4. Принцип системності, систематичності, узагальненості, оперативності й гнучкості змісту освіти.

Характерною рисою сучасності є швидке старіння інформації, перш за все це стосується вузько спеціалізованих знань. Саме тому в зміст підготовки необхідно закладати знання про структуру знань, способи теоретичної й практичної діяльності, знання, що допомагають фахівцеві виконувати онтологічні, орієнтувальні й оцінні функції.

Систематичність припускає врахування попередніх положень наступними, розкриття зв'язків між різними потоками інформації.

Узагальненість знань — це здатність фахівця сприймати конкретне знання як частину узагальненого знання; знання і досвід здійснення узагальнених способів діяльності забезпечують майбутнім фахівцям поєднання різнорідних предметних знань у єдиний комплекс.

Оперативність знань — це готовність майбутнього фахівця застосовувати знання в різних ситуаціях; розширення досвіду здійснення видів діяльності. Для досягнення такої якості знань необхідно, щоб у навчання і підготовку включалися не лише інформативні матеріали, але й ті, що допомагають формувати уміння і навички пошуку знань, визначення тих або інших способів діяльності.

Гнучкість знань — це здатність майбутнього фахівця самостійно знаходити способи застосування своїх знань у ситуаціях, що змінюються, пропонувати ці самостійно знайдені способи застосування знань в аналогічних ситуаціях.

5. Принцип прагматизації (зближення змісту гуманітарних дисциплін із профілем підготовки, специфікою майбутньої професії) та інтеграції

(організація викладання і вивчення міждисциплінарних курсів) змісту професійної підготовки.

6. Принцип фундаменталізації та гуманітаризації змісту освіти – орієнтація професійної освіти на оволодіння сутнісними основами наук.

Фундаменталізація також припускає формування способів творчої діяльності, умінь і навичок використання знань у конкретній професійній галузі діяльності.

Важливими факторами вдосконалення змісту професійного навчання менеджера освіти є не тільки її фундаменталізація, а й гуманітаризація (підвищення питомої ваги суспільнознавчих, соціально-економічних та інших гуманітарних навчальних дисциплін).

Загальновідомо, що фахівець, який має більш високу спеціалізовану підготовку, краще адаптується до умов професійної діяльності, однак згодом виявляється, що він з більш широкою узагальненою підготовкою ефективніше орієнтується у змінах, які відбуваються в професійній сфері.

7. Принцип варіативності змісту підготовки менеджера освіти має враховувати потреби й вимоги індивідуально-особистісного розвитку майбутніх керівників освіти, їхні здібності та інтереси. Тому в змісті повинні передбачатися, крім обов'язкових, дисципліни для вільного вибору, що сприяє поглибленому розвитку професійних інтересів та творчих здібностей магістрантів, урахуванню традицій освітньої діяльності профільних педагогічних вищих навчальних закладів та закладів додаткової освіти, можливостей науково-педагогічних колективів і наявної навчально-матеріальної бази, запровадження спеціальної підготовки фахового спрямування.

8. Принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях його формування передбачає узгодженість таких складових, як теоретичне уявлення, навчальний предмет, навчальний матеріал, особистість майбутнього менеджера освіти.

9. Принцип збалансованого узгодження в навчальних програмах та планах загальноосвітньої, професійно-орієнтованої, спеціальної управлінської підготовки менеджерів освіти. У навчальній програмі та навчальному плані має бути узгодженим та науково обґрунтованим зміст загальнонаукових, соціальних, гуманітарних, психолого-педагогічних, спеціальних управлінських дисциплін.

10. Принцип цілісності професійної підготовки, що забезпечується міцними взаємозв'язками її компонентів (змісту освіти, навчання, розвитку, мотивації навчання і професійної діяльності), які в результаті орієнтовані на підвищення якості підготовки кваліфікованих і конкурентноздатних фахівців. У магістратурі має функціонувати науково-обґрунтована ефективна педагогічна система підготовки менеджерів освіти, в якій чітко визначено: мету, зміст, методи, засоби, форми викладання та учіння, враховано міждисциплінарні зв'язки, визначено місце, роль та функції навчальних дисциплін у загальній системі підготовки керівників освіти, конкретність і процесуальність змісту навчального матеріалу.

11. Принцип контекстності передбачає, що зміст професійної підготовки менеджера освіти адекватний його професійній діяльності (з урахуванням реальних запитів та потреб освітніх установ) і забезпечує можливість представляти навчальну установу й діяти як керівник; бути компетентним у сфері освітньої політики; управляти процесами в навчальних закладах; оцінювати освітній процес; спілкуватися в професійній ситуації; сприяти ефективному управлінню людськими ресурсами та ін.

Висновок

Зазначені принципи дозволяють розглядати зміст підготовки менеджера освіти як цільову і смислову єдність.

Література

1. Акмеологія з основами психології кар'єри : навч. посібник / уклад. О.М. Гавалешко, В. В. Пасніченко, Т. А. Кривко. – Чернівці : Рута, 2004. – 84 с.
2. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом обучения. Часть II. (Измерение качества процесса обучения) / В.П. Беспалько. – М. : Знание, 1971. – 72 с.
3. Браже Т.Г. Современная аттестация учителей: цели и тенденции / Т.Г. Браже // Педагогика. – 1995. – №3. – С.69.
4. Вакуленко В.М. Акмеологічний підхід у теорії і практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.М. Вакуленко. – Луганськ, 2008. – 46 с.
5. Васильєва О.А. Професійні деформації як психолого-педагогічна проблема / О. А. Васильєва // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. – Запоріжжя: ЗОІППО, 2006. – Вип.40. – С. 86–91.
6. Васильченко Л.В. Управлінська культура керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти / Л.В. Васильченко // Директор школи. – 2006. – № 8. – С. 53–62.
7. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л.Влодарска-Зола. – К., 2003. – 24 с.
8. Глобальный отчет по образованию и просвещению взрослых [Електронний ресурс] – ЮНЕСКО, Ин-т ЮНЕСКО обучения на протяжении жизни, 2010. – Режим доступа: <http://www.lawinrussia.ru/kabinet-yurista/zakoni-informativnie-akti/2010-03-28/globalniy-otchet-po-obrazovaniyu-i-prosveshcheniyuvzroslih.html>

References:

1. Acmeology with the basics of Psychology of career : a textbook / compiler by O.M. Gavaleshko, V.V. Pasnichenko, T.A. Kryvko. – Chernivtsi: Ruta, 2004. – 84 p.
2. Bepalko V.P. Elements of the theory of management of the process of studying. Part II. (Measurement of a quality of learning process) / V.P. Bepalko. – M.: Knowledge, 1971. – 72 p.
3. Brazhe T.G. Contemporary certification of teachers: goals and trends / T.G. Brazhe //

Pedagogy. – 1995. – № 3. – P. 69.

4. Vakulenko V.M. Acmeological approach in the theory and practice of higher pedagogical education of Ukraine, Belarus, Russia (comparative analysis): Author's abstract of dissertation research for Degree of Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.01 "General Pedagogy and History of Pedagogy" / V.M. Vakulenko. – Lugansk, 2008. – 46 p.

5. Vasyliieva O.A. Professional deformations as a psychological and pedagogical problem / O.A. Vasyliieva // Pedagogy and psychology of the development of a creative person: problems and searches: collection of scientific articles. – Zaporozhye: ZOIPPO, 2006. – Issue 40. – pp. 86-91.

6. Vasylichenko L.V. Management culture of the director of school in a system of postgraduate pedagogical education / L.V. Vasylichenko // A director of school. – 2006. – No. 8. – pp. 53-62.

7. Vlodarska-Zola L. Professional training of future managers in higher technical educational institutions: author's abstract of dissertation research for Phd in Pedagogical Sciences: 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / L. Vlodarska-Zola. – К., 2003. – 24 p.

8. Global report on adult education and enlightenment [Electronic resource]. – UNESCO, UNESCO Institute for lifelong learning, 2010. – Access mode: <http://www.lawinrussia.ru/kabinet-yurista/zakoni-inormativnie-akti/2010-03-28/globalniy-otchet-po-obrazovaniyu-i-prosveshcheniyuvzroslih.html>

Abstract. In this article the theoretical bases of training of managers of education were considered, their professional competence and principles of the development of the content of vocational education were outlined. Integration of Ukraine into the world community in contemporary conditions requires the improvement of socio-pedagogical conditions, the introduction of ideas of humanistic pedagogy and technologies oriented for future professional training activities. An effective solution of the problems of humanization and democratization of Ukrainian society will undoubtedly be contributed into the process of modernization of the educational system into the context of European requirements, its structural and substantive upgrade.

Key words: content of education, the purpose of education, professional competence, principles of the development of the content of professional education.

Стаття надіслана: 18.05.2019 р.
© Олексін Ю.П., © Цінівський І.О.

УДК 372.862

LEARNING OOP BASED ON ELEMENTS OF OBJECT-ORIENTED DESIGN**НАВЧАННЯ ООП НА ОСНОВІ ЕЛЕМЕНТІВ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОЕКТУВАННЯ****Schegolkova V.O. / Щеголькова В.О.**

teacher / викладач

Seryakov A.G. / Серяков А.Г.

c.t.s. / к.т.н.

Shostka Institute of Sumy State University,

Shostka, st. Gagarin 1, 41100

Шосткинський інститут Сумського Державного Університету,

Шостка, вул. Гагаріна, 1, 41100

Анотація. В роботі розглядаються проблеми викладання об'єктно-орієнтованого програмування у вищій школі. Студенти, які раніше засвоїли алгоритмічну декомпозицію, дуже складно переходять до об'єктно-орієнтованої. В даній роботі пропонується поєднати метод наочної декомпозиції предметної області у систему об'єктів з наведенням зв'язків між ними за допомогою структурних схем, як елементів об'єктно-орієнтованого проектування, та метод поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна для оптимального і комфортного досягнення потрібного рівня знань.

Ключові слова: об'єктно-орієнтоване програмування, ООП, об'єктно-орієнтоване проектування, методика навчання ООП, метод поетапного формування розумових дій

Вступ. Програмування – це найбільш актуальна і затребувана галузь інформатики. Спеціалісти з програмування високо цінуються на ринку праці та легко знаходять високооплачувану роботу. Методологія об'єктно-орієнтованого програмування визнана провідною, тому методика викладання цього курсу має бути сучасною та ефективною.

Найбільш відомі наступні підходи до вивчення ООП: 1) вивчення принципів ООП на прикладі побудови графічного інтерфейсу користувача (Бабушкіна І.А., Іванова Г.С., Нічущкіна Т.Н., Пугачов Є.К.); 2) розгляд ООП як доповнення до структурного програмування (Аржанов І.М., Мещерякова Н.А.); 3) навчання ООП на основі об'єктно-орієнтованого проектування (Бадд Т., Буч Г.).

Перший підхід – вузький. Другий підхід найбільш поширений. Але студенти, які раніше засвоїли алгоритмічну декомпозицію, дуже складно переходять до об'єктно-орієнтованої. Відсутні навички розбиття предметної області на класи, виникають проблеми з наведенням зв'язків між ними, прості програми здаються незрозумілими і складними. Це пояснюється зовсім іншою методологією побудови об'єктно-орієнтованих програм у порівнянні з процедурними. [1][2]

Дуже зручно наочно представляти класи об'єктів і відносини між ними, але для цього необхідні знання додаткової уніфікованої мови моделювання (UML), що є засобом об'єктно-орієнтованого проектування. Це третій підхід у вивченні ООП. У світовій практиці рекомендований саме він. Однак, якщо за планом ООП проектування не вивчається як окремий курс, то методологія не може

бути використаною у повній мірі. Потрібно також відзначити, що структура матеріалу з ООП побудована так, що кожна наступна тема частково повторює попередню, розширюючи и ускладнюючи її. [3]

В даній роботі пропонується поєднати метод наочної декомпозиції предметної області у систему об'єктів з наведенням зв'язків між ними за допомогою структурних схем, як елементів об'єктно-орієнтованого проектування, та метод поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна для оптимального і комфортного досягнення потрібного рівня знань.

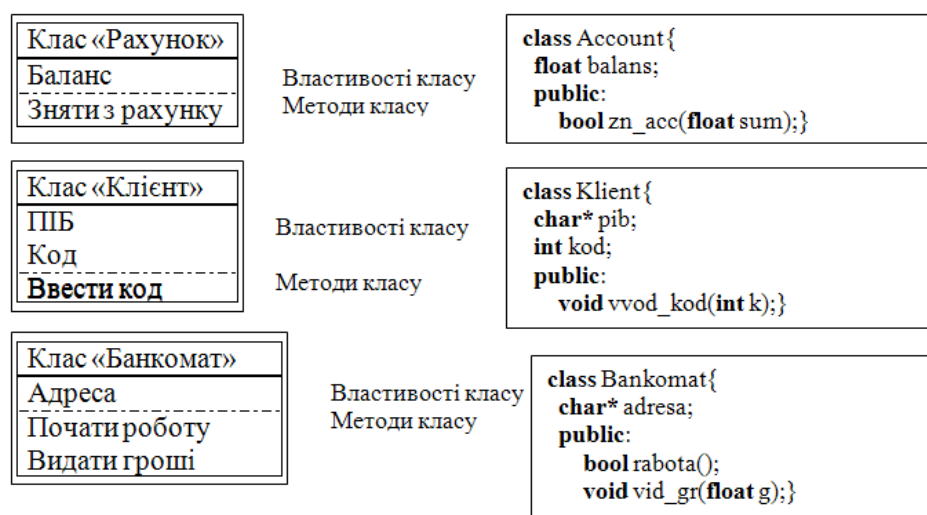
Реалізація запропонованих методів

Формування розумових дій відбувається за такими етапами: 1) ознайомлення з метою навчання та його умовами; 2) складання схеми орієнтовної основи дій; 3) формування діяльності в реальності, виконуються операції з конкретними предметами або за допомогою певних модулів; 4) етап зовнішньої мови, проводиться узагальнення; 5) етап внутрішньої мови та інтеріоризації, коли набутий досвід переводиться в режим автоматизації дій. [4]

Поєднання методів було реалізовано при викладанні теми «Принципи ООП. Клас, об'єкт, абстракція, наслідування, поліморфізм». Наведемо деякі важливі фрагменти.

Завдання: запрограмувати операцію зняття грошей з рахунку банкомата.

Об'єктний підхід потребує використання принципу абстракції. Це означає, що нам потрібно виділити основних учасників процесу – об'єкти. Для даної задачі - це клієнт, банкомат та рахунок клієнта. Схема орієнтовної основи дій, в такому разі, це показ зразка об'єктної декомпозиції предметної області за допомогою структурних діаграм.

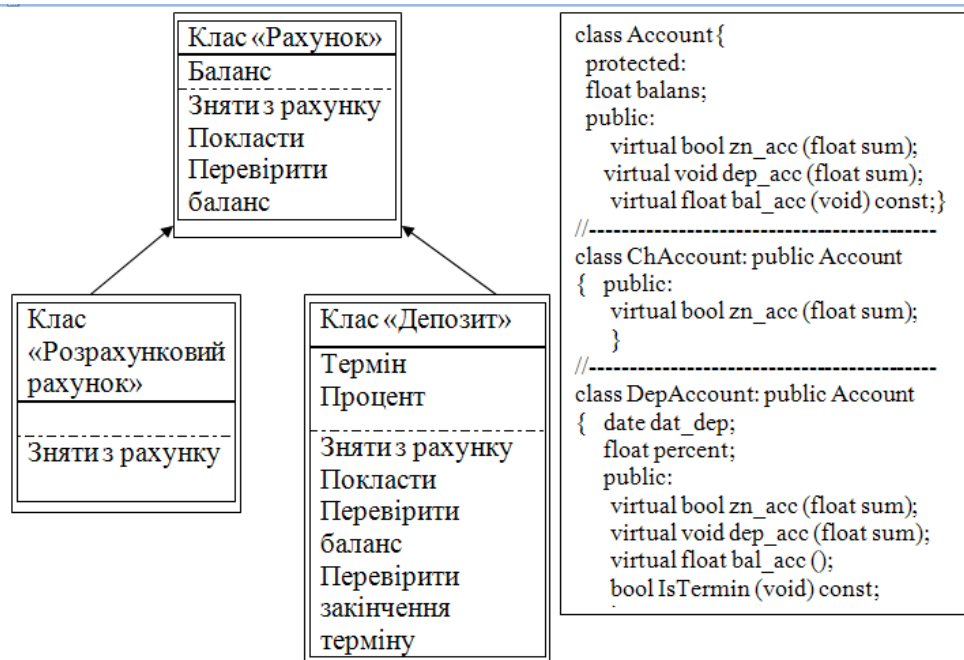

Авторська розробка

Рис. 1. Схема орієнтованої основи дії для розуміння принципу абстракції

Аналогічно за допомогою структурних діаграм можна показати принцип наслідування.

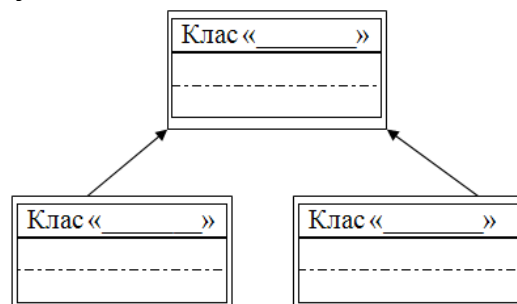
Наступний етап методу поетапного формування розумової дії - це формування діяльності. Пропонується практичне завдання, в якому потрібно самостійно заповнити порожню схему.

Авторська розробка

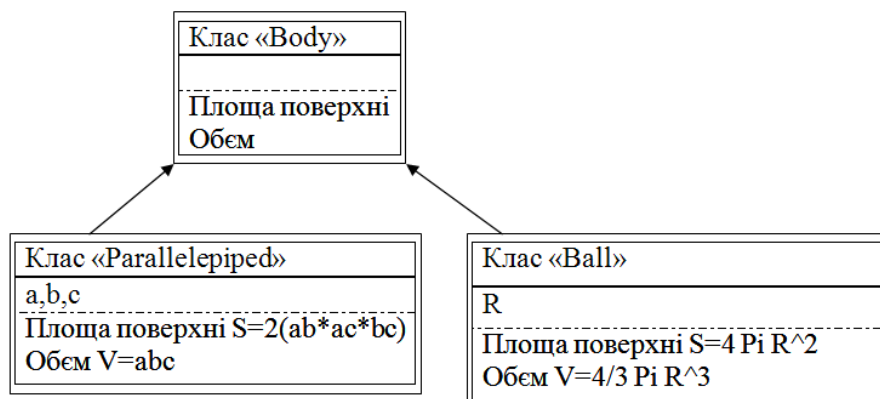
Рис. 2. Схема орієнтованої основи дії для розуміння принципу наслідування

Завдання 1. Створити абстрактний базовий клас Body (тіло) з віртуальними функціями обчислення площі поверхні та об'єму. Створити класи-потомки: Parallelepiped (паралелепіпед) і Ball (куля) зі своїми функціями площі поверхні та об'єму.

Авторська розробка

Рис. 3. Етап формування діяльності. Завдання 1. Наслідування

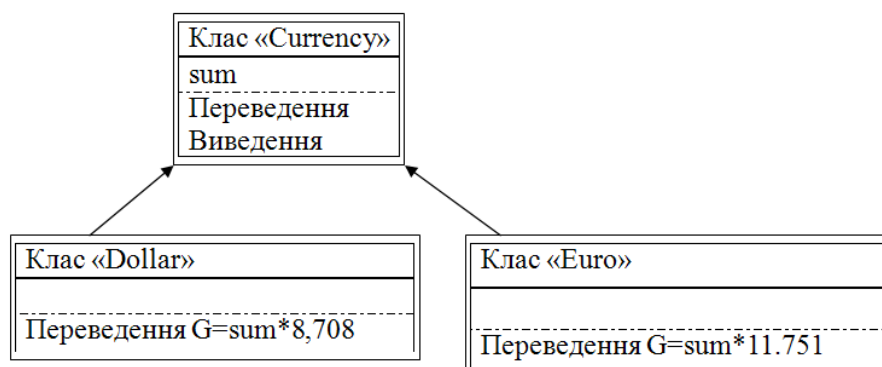
Авторська розробка

Рис. 4. Етап формування діяльності. Завдання 1. Відповідь

Завдання 2. Створити абстрактний клас Currency (валюта) для роботи з грошовими сумами. Визначити віртуальні функції переведення в гривні і виведення на екран. Реалізувати похідні класи Dollar (долар) і Euro (євро) зі своїми функціями переведення та виведення на екран.

Надається порожня схема ідентична до наведеної в завданні 1.

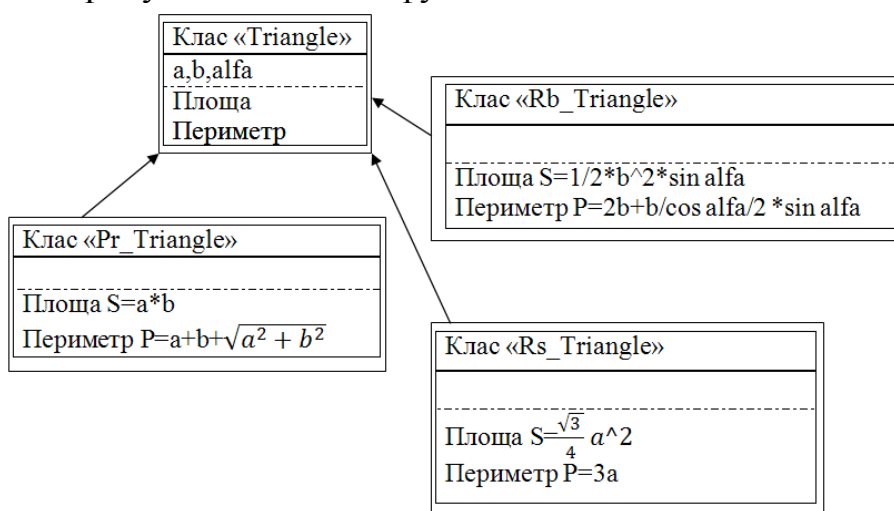

Авторська розробка

Рис. 5. Етап формування діяльності. Завдання 2. Відповідь

Далі завдання ускладнюється. Порожня схема вже не надається, її потрібно скласти самостійно. Це одночасно і етап практичної діяльності, і узагальнення.

Завдання 3. Створити абстрактний базовий клас Triangle для представлення трикутника з віртуальними функціями обчислення площі і периметра. Поля даних повинні включати дві сторони і кут між ними. Визначити класи-потомки: прямокутний трикутник, рівнобедрений трикутник, рівносторонній трикутник зі своїми функціями обчислення площі і периметра.

Авторська розробка

Рис. 6. Етап формування діяльності. Завдання 3. Відповідь

Висновки. Використання структурних діаграм у поєднанні з методом формування розумової дії значно полегшує складний етап переходу студентів до об'єктної моделі у програмуванні. Зокрема тест наприкінці лекції показав, що більшість студентів засвоїли основні понятті на рівні 60-90%, коли у звичайному режимі цей показник коливався в межах 30-70%. Таким чином використання зазначених інноваційних технологій доцільне при викладанні тем

ООП.

Литература:

1. Лапчик М.П. и др. Методика преподавания информатики: Учеб. пособие для студ. пед. вузов/ М.П.Лапчик, И.Г.Семакин, Е.К.Хеннер; Под общей ред. М. П. Лапчика. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 624 с.
2. Мухина С.А. Современные инновационные технологии обучения/С.А. Мухина, А.А. Соловьева. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. — 360 с.
3. Фридман А.Л. Основы объектно-ориентированной разработки программных систем/А.Л. Фридман. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 192 с.
4. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний/Н.Ф. Талызина. — М.:Изд-во Московского ун-та, 1975. — 343 с.

References:

1. Lapchik M.P. i dr. Metodika преподаvaniya informatiki: Ucheb. posobie dlya stud. ped. vuzov/ M.P.Lapchik, I.G.Semakin, E.K.Henner; Pod obshej red. M. P. Lapchika. — M.: Izdatelskij centr «Akademiya», 2001. — 624 s.
2. Muhina S.A. Sovremennye innovacionnye tehnologii obucheniya/S.A. Muhina, A.A. Soloveva. — M.: GEOTAR-Media, 2008. — 360 s.
3. Fridman A.L. Osnovy obektno-orientirovannoj razrabotki programmnyh sistem/A.L. Fridman. — M. : Finasy i statistika, 2000. — 192 s
4. Talyzina N.F. Upravlenie processom usvoeniya znaniy/N.F. Talyzina. — M.:Izd-vo Moskovskogo un-ta, 1975. — 343 s.

Abstract. *The paper deals with the problems of teaching object-oriented programming in higher education. Students who have previously mastered algorithmic decomposition, it is very difficult to pass to object-oriented. In this work it is proposed to combine the method of visual decomposition of the subject domain into a system of objects with the directing of links between them by means of structural schemes, as elements of object-oriented design, and the method of step-by-step formation of mental actions P.Ya. Halperin for optimal and comfortable achievement of the required level of knowledge.*

Key words: *object-oriented programming, OOP, object-oriented design, teaching methodology of OOP, method of stage-by-stage formation of mental actions of Halperin*

Статья отправлена: 19.05.2019 г.

© Щеголькова В.О.

УДК 372.882

**FORMATION OF A NATIONALLY CONSCIOUS LINGUISTIC
PERSONALITY IN THE LIFE AND CREATIVE HERITAGE OF IVAN
BODNARCHUK****ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЖИТТІ І
ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА БОДНАРЧУКА****Bagriy M.A. / Багрий М.А.***Ph.D. / к.ф.н., докторант.**orcid.org/0000-0002-3506-9900**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника**м. Івано-Франківськ, Україна**Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk**Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Анотація. Багатогранна творча та громадсько-суспільна діяльність у найрізноманітніших ділянках науки і культури Івана Боднарчука гідна подиву, тому стаття присвячена проблемі формування національно свідомої мовної особистості у працях автора, розкрито вплив та значення середовища на формування мовленнєвої особистості. Багатогранна педагогічна діяльність І.Боднарчука не привернула належної уваги українських дослідників, хоча у розвитку українського шкільництва в Канаді у післявоєнний період йому належить вагома роль. Провідною в його житті і творчості була українська національна ідея, суть якої він вбачав у побудові самостійної Української держави, де будуть створені належні умови для всебічного гармонійного розвитку національно свідомої особистості зокрема і всієї нації в цілому. Учений наголошував на важливості мовної підготовки школяра, зокрема його мовленнєвої поведінки, етикету мовлення.

Ключові слова: Іван Боднарчук, мовленнєва культура, мовна особистість, український мовний етикет, діаспора, національне виховання, громадсько-суспільна діяльність.

Вступ. Формування мовної особистості передбачає репродукування рідного мовлення, виявляє знання мови, мовне чуття й уміння користуватись словам. Фахівці відзначають недостатній рівень володіння мовленнєвою культурою у школярів. Мовна освіта в Україні передбачає удосконалення технології навчального процесу, наближення його до вимог сучасного суспільства, яке потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених і відданих своїй державі громадян. Низька культура мови характеризується недосконалим володінням правилами мовної поведінки, оскільки мовлення репрезентує не тільки суто мовну підготовку людини, а й її загальний інтелектуальний розвиток, моральне обличчя.

Різні аспекти формування мовленнєвої культури особистості знайшли відображення у працях сучасних дослідників: М.Вашуленко, С.Єрмоленко, Л.Мацько, Л.Паламар, Г.Сагач. Особливостям патріотичного виховання присвятили низку праць вітчизняні науковці: А. Вихрущ, О. Вишневський, С. Гончаренко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, о. Сухомлинська та ін.

Основна частина. На особливу увагу заслуговують педагогічні надбання західної української діаспори, які творили люди, чії імена повинні назавжди увійти в історію нашого народу, а їхні духовні та творчі скарби стати надбанням України. Розвитку українського шкільництва в Канаді у

післявоєнний період належить провідна роль багатогранної педагогічної діяльності І.Боднарчука. В Україні вивчення діяльності цього митця розпочалося лише в 90-х рр. ХХ ст.

Іван Боднарчук (21.12.1910–5.05.1990) – український письменник, педагог, журналіст, громадський і культурний діяч, диригент хорів, укладач навчальних книжок та фундатор різних українських товариств. Основним чинником формування особистості І.Боднарчука стала сім'я, в якій батьки виховували Івана на засадах української народної педагогіки. У спогаді «Моє рідне село – Чернятин» письменник пише: «...Село моє багатоголосе, співуче. У довгі зимові вечори, з віконць, що світилися у загатах, лунали з-під кужелів пісні... люди орють, сіють хліб. За селом свідки його боротьби – хрести незнаних вояків. Ці хрести виховували нас. Іду...». Великий вплив мали Чернятинська школа і гімназія в Городенці, Педагогічний Інститут в Івано-Франківську, де він прилучився до неперевершених скарбів народної творчості і вітчизняної культури, став їх активним пропагандистом. Робота в культурно-просвітницьких товариствах та організаціях національного спрямування; сільська громада; педагогічний колектив народної школи в Шешорах, де викладав українську мову, літературу, історію; активізація національно-визвольного руху в роки Другої світової війни і участь у ньому – були невід'ємними ланками його життя. «...Я не повертаю до братів, що живуть біля цісарської дороги, зупиняюся біля церкви, школи над «Вертепом» біля пам'ятника поляглим...».

У 1944 р. І.Боднарчук виїхав до Німеччини, де разом з іншими переміщеними особами включився в діяльність товариства «Мистецький Український Рух» (МУР), став учасником хору «Сурма» та проявив себе в літературі. До Канади разом з родиною і дружиною Емілією переїхав в 1948 році. Практична педагогіка була основним напрямом його діяльності, оскільки працював учителем рідних шкіл, курсів українознавства у Саскатуні, Кенорі, Віндзорі, Торонто, директором української школи імені М.Грушевського в Торонто, викладачем літніх курсів для вчителів українознавчих дисциплін. Ми бачимо, як народжується, вже у самих джерелах світогляду Івана Боднарчука, поет, що бачить образами, виховує, йде за кличем Франка: «Праця єдина з неволі нас вирве...». Також вів активну культурно-просвітницьку діяльність, працював диригентом хорів рідних шкіл і товариства «Просвіта», керівником літературно-драматичних гуртків, організатором масових мистецьких заходів у місцях сукупного проживання українців. Зв'язок з випусниками школи, в якій директорував протягом 17 років, довів до створення гуртка молоді, завданням якого є продовжувати творчу діяльність серед старшої молоді. На закінчення кожних курсів студенти завжди давали концерти, а драматичний гурток ставив п'єси з таборового життя студентів, сценарії до яких писав сам Боднарчук. Крім того, під його редакцією студенти видавали журнали «Тихий яр», «На оселі», «Ватра». У сатиричному виданні «Лис Микита» дописував під псевдонімом Іриней Чабанрук. В «Українському голосі» вів сторінку для дітей. У 1983 р. І.Боднарчука було нагороджено Шевченківською медаллю «За заслуги, віддані українській громаді на полі навчання української мови в Рідних і Державних

школах» [1].

Працював в громадських етнічних організаціях: Союз Українців Самостійників, Конгрес Українців Канади, Світовий Конгрес Вільних Українців, «Просвіта», «Козуб», Організація працівників літератури для дітей і молоді ім. Л.Глібова, Об'єднання українських письменників «Слово» і ін. Брав безпосередню участь у розбудові системи української національної освіти й виховання. Був організатором, інспектором, дорадником українського шкільництва Централі КУК, засновником і директором літнього молодіжного табору «Київ», організатором фестивалів живого слова, свят книжки, вечорів творчої молоді, літературних конкурсів та ін.

В історію вітчизняної педагогіки І.Боднарчук увійшов як автор оригінальних підручників для рідномовних шкіл, написаних на національній духовній основі, з урахуванням найновіших досягнень сучасної дидактики та досвіду педагогів української діаспори. І.Боднарчук сформувався як непересічна особистість з демократичним світоглядом, глибокими патріотичними почуттями, широким науково-педагогічним кругозором, гуманістичним ставленням до навчання й виховання підростаючих поколінь, активний подвижник культурно-просвітницької праці й етнічного шкільництва. Провідною в його діяльності і творчості була українська національна ідея, суть якої він вбачав у побудові самостійної Української держави, де будуть створені належні умови для всебічного гармонійного розвитку національно свідомої особистості. Основна тема творчості І.Боднарчука – українська людина, розір'ята між батьківським краєм і чужою, дарма що гостинною землею. Автор вірить, що «покоління зійдуться», блудні сини повернуться до святинь своїх батьків, а тривала жива й творча українська діаспора – це зовсім реальна можливість[2].

Його дидактична діяльність полягала у створенні для початкової школи підручників: «Ластівка», «Ромашка», «Соняшник», «Ватра», укладанні «Збірника диктантів», підготовці інших навчально-методичних посібників для рідношкільних учителів; участь у підготовці «Хрестоматії Тисячоліття Хрещення Руси-України», складанні навчальних планів і робочих програм для рідних шкіл і курсів українознавства. Читанки І. Боднарчука побудовані відповідно до рівня розумового та психічного розвитку дітей певного віку, на цікавому, доступному їм матеріалі [5]. Зміст читанок становлять художні тексти різних жанрів: казки, оповідання, вірші, загадки, що значно активізує пізнавальну активність учнів, а це особливо важливо у процесі вивчення української мови в умовах діаспори. Необхідно зазначити, що велику увагу І. Боднарчук приділяв саме збагаченню лексичного запасу учнів. Кожне слово в читанках позначено 352 наголосами, наприкінці є українсько-англійський словник, подано різноманітні вправи на закріплення матеріалу. Читанки І. Боднарчука призначені не тільки навчити української мови, а й виховати любов до України, до українських традицій. Кожна читанка починається молитвою, а зміст поступово збагачується творами українських письменників: Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Шаненко, Л. Храпливої, Л. Глібова, І. Боднарчука та інших. Крім читанок, у колекції представлено «Збірник диктантів з

української». Особлива любов і увага І. Боднарчука до дітей виявилася у творі «Знайомі обличчя». У ньому автор описує свої переживання, коли улюбленій черемсі біля вікна батько зрубав вершок, і використовував дерево для вішання горшків. Цю подію молодий І.Боднарчук глибоко пережив і створив «Знайомі обличчя», тобто обличчя дітей, які стали змістом його життя[3]. Зокрема у своїх творах І. Боднарчук майстерно відображав складну психологію стосунків різних поколінь емігрантів, прагнення старших зберегти українську мову й традиції та навчити своїх дітей і онуків любити Україну.

Плідною була і науково-публіцистична діяльність в якій поставав засновником і редактором журналу «Сумківець», співредактором журналів «Український учитель в Канаді» та «Рідношкільник», автором науково-педагогічних і публіцистичних статей у часописах «Новий шлях», «Український Голос», «Гомін України», «Промінь» і ін. Літературно-художня творчість І.Боднарчука вміщала більше десяти збірок оповідань, нарисів, повістей, драматичних творів, гуморесок.

Виконуючи обов'язки інспектора, організатора та дорадника рідних шкіл, під час поїздок по Канаді налагоджував контакти з керівними освітніми органами різного рівня, спілкувався з учителями рідних і державних шкіл, допомагав їм удосконалювати навчально-виховний процес, засновував рідні школи й курси українознавства в тих населених пунктах, де вони ще не діяли, збирав і аналізував статистичні дані про українське шкільництво, вивчав ставлення до цієї життєво важливої для української спільноти в Канаді справи державних і громадських організацій. І.Боднарчук вбачав кардинальне розв'язання проблеми українського шкільництва й національного виховання у розширенні мережі україномовних шкіл – як приватних, так і державних. Першою мовою українських дітей педагог вважав не мову, якою вони краще розмовляють, наприклад, англійську, а прадідівську українську мову, що робить українців окремим народом, нацією. Давати їм знання цієї мови повинні і рідні, і державні школи, але провідну роль мають відігравати школи рідні, позаяк вони не тільки навчають, а й виховують школярів в українському національному дусі. Запропонована І.Боднарчуком і його однодумцями програма навчання української мови чітко визначала мету, обсяг матеріалу, дидактичний апарат, навчальні і методичні посібники для кожного класу. На їх думку, навчання граматики треба будувати на прикладах, взятих з найближчого оточення учнів.

Запорукою успішної діяльності вчителя рідної школи І.Боднарчук вважав його методичну озброєність, уміння, залежно від рівня підготовки учнів, використовувати різні форми, методи, засоби проведення навчальних занять, організації пізнавальної діяльності школярів. Встановлено, що досвідчений методист відстоював дотримання в педагогічному процесі дидактичних принципів культуро- й природовідповідності, наочності, науковості, систематичності, послідовності, доступності, міцності знань, індивідуального підходу до учнів. Навчання він розглядав не як звичайне нав'язування учителем знань своїм учням, а як цілеспрямовану пізнавальну, творчу діяльність, метою якої є засвоєння необхідних знань, умінь і навичок, а також «плекання

почуттів», що залежить від умов і стану внутрішнього світу дитини, її досвіду, розумових потреб.

Висновки. Як ми бачимо визначальною у багатогранному житті І.Боднарчука була педагогічна діяльність. Митець розглядав школу, перейняту національним духом, як головний чинник формування національно свідомої особистості, що забезпечує його спільно з сім'єю, етнічною громадою, позашкільними освітньо-виховними установами й культурно-просвітницькими організаціями. Запроваджена з ініціативи І.Боднарчука методика вивчення української мови і літератури давала можливість учням рідних шкіл досконало оволодівати культурою усного й писемного мовлення, пізнавати красу і велич рідного слова, опанувати вершинними здобутками української культури. Світоглядні переконання, знання і навички, набуті в рідній школі, молоде покоління реалізує в життєдіяльності громади, в молодіжних організаціях і громадсько-культурних товариствах, які покликані здійснювати національно-християнське виховання своїх членів і на цій основі забезпечити власне майбутнє як спільноти в країні проживання. Вихованню таких особистостей І.Боднарчук присвятив усю свою багатоаспектну діяльність, чим власне, й заслужив визнання та шану західної української діаспори, збагатив вітчизняну теорію і практику освіти й виховання підрастаючих поколінь.

Література:

1. Золотарьова Є. Автор підручників для рідномовних дітей : [до 100-річчя від дня народж. Івана Боднарчука] / Є. Золотарьова // Пед. газета. – 2011. – Ч. № 1. – С. 4.
2. Клиновий Ю. Дещо про повість Івана Боднарчука «Покоління зустрінуться» / Ю. Клиновий // Покоління зустрінуться : повість / І. Боднарчук ; ред. і передм. Ю. Клинового. – Едмонтон ; Венніпег ; Торонто, 1974. – С. 6-10
3. Погребенник Ф. Іван Боднарчук – письменник, педагог, культурно-громадський діяч / Ф. Погребенник // Знайомі обличчя : вибрані новели та оповідання / І. Боднарчук ; упоряд. і вступ. ст. Ф. Погребенника. – К.: Обереги, 1997. – С. 3-11.
4. Рогова П. Повертаємо забуті імена : [про уроч. вечір, присвяч. 90-річчю від дня народж. Івана Боднарчука (1910-1990) – педагога, письменника, громад. діяча з Канади] / П. Рогова, М. Талалаєвська // Пед. газета. – 2001. – Ч. № 1. – С. 8.
5. Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX- XX століття) / І. Руснак. – Рута, 2000. – 364 с.

References:

1. Zolotareva E. (2011). Avtor pidruchnykiv dlya ridnomovnykh ditey : [do 100-richchya vid dnya narodzh. Ivana Bodnarchuka] [Writing textbooks for native-born children: [to the 100th anniversary of the birthday. Ivan Bodnarchuk] / Y. Zolotareva // Ped. newspaper. Ch. No. 1. - P. 4.
2. Klinovy Y. (1974). Deshcho pro povist Ivana Bodnarchuka Pokolinnya zustrinutsya [Somewhat about the story of Ivan Bodnarchuk "Generations will meet"] / Y. Klinovy // Generations will meet: I am sure / I. Bodnarchuk; edit i'm fore Yu. Klinovogo. - Edmonton; Winnipe; Toronto. P. 6-10.

3. Pogrebennik F. (1997). Ivan Bodnarchuk – pys'mennyk, pedahoh, kul'turno- hromads'kyi diyach [Ivan Bodnarchuk - writer, teacher, cultural public activist] / F. Pogrebennik // Understanding the Face: Selected Stories and Stories / I. Bodnarchuk; arrangement of i Introduction Art. F. Pogrebennik - K .: Obergi . P. 3-11.

4. Horn P. (2001). Povertayemo zabuti imena : [pro uroch. vechir, prysvyach. 90-richchyu vid dnya narodzh. Ivana Bodnarchuka (1910-1990) – pedahoha, pys'mennyka, hromad. diyacha z Kanady] [Returning the forgotten names: [about the thesis. evening dedicated 90th anniversary of birthday. Ivan Bodnarchuk (1910-1990) - teacher, writer, community. a Canadian worker] / P. Rogov, M. Talalayevskaya // Ped. newspaper. - Ch. No. 1. - p. 8.

5. Rusnak I. (2000). Rozvytok ukrayinskoho shkilnytstva v Kanadi (kinets XIX- KHKH stolittya) [Development of Ukrainian Schooling in Canada (late XIX-XX centuries)] / I. Rusnak. - Ruta .364 pp.

Abstract. *The multifaceted creative and social activity in the most diverse areas of science and culture of Ivan Bodnarchuk is worthy of amazement; therefore, the article is devoted to the problem of formation of a nationally conscious linguistic personality in the writings of the author, the influence and significance of the medium on the formation of the speech personality are revealed. I. Bodnarchuk's multifaceted pedagogical activity did not attract the attention of Ukrainian researchers, although he played a significant role in the development of Ukrainian schooling in Canada in the postwar period. Leading in his life and work was the Ukrainian national idea, the essence of which he saw in the construction of an independent Ukrainian state, in which the proper conditions for the comprehensive harmonious development of a nationally conscious personality, in particular, and the entire nation as a whole, will be created. The scientist stressed the importance of language preparation for the student, in particular his speech behavior, speech etiquette.*

Key words: *Ivan Bodnarchuk, speech culture, linguistic personality, Ukrainian language etiquette, diaspora, national education, public-public activity.*

Стаття відправлена: 02.05 2019р.
Багпій М.А.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL QUALITIES OF PERSONALITY OF ADOLESCENTS AS A CONDITION OF OVERCOMING THEM CRISIS SITUATIONS AND SOCIAL READAPTATION

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КАЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКОВ КАК УСЛОВИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИМИ КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЙ И СОЦИАЛЬНОЙ РЕАДАПТАЦИИ

Repina T. G. / Репина Т. Г.

SBOPHS SR "Stavropol regional clinical psychiatric hospital №1», 355000, Stavropol, Lenin street, 441

ГБУЗ СК «Ставропольская краевая клиническая специализированная психиатрическая больница №1», 355000, г.Ставрополь, ул.Ленина, 411

Аннотация. В статье анализируется тема преодоления кризисных ситуаций подростками, имеющими специфические личностные качества и условия их социальной реадaptации.

Ключевые слова: адаптация, кризис, трудная жизненная ситуация, личность подростка, дезадаптация, реадaptация, социально-психологические качества личности.

В современной психологической науке и практике понятие адаптации занимает ключевые позиции при разработке методов психологической помощи детям и подросткам, оказавшимся в трудной жизненной ситуации (кризисной ситуации). Одной из актуальных проблем является определение (диагностика) специфических, социально-психологических качеств личности подростков, нуждающихся в помощи, рассмотрения их как условия преодоления кризисных ситуаций и социально-психологической реадaptации. В настоящее время все также открытым остается вопрос, касающийся связи риска дезадаптации с субъективным переживанием кризисных ситуаций и жизненными смыслами подростков. Кризис в подростковом возрасте представляет собой переживание субъективно значимых жизненных ситуаций, затрагивающих витальные ценности, достоинство и самооценку личности, социальное взаимодействие и будущее, которое создает риск нарушения адаптивных форм поведения [1]. Подростковый возраст является переломным этапом развития человека, потребности и возможности подростка часто не совпадают, что приводит к реализации на поведенческом уровне к различным формам дезадаптации. Важно на этом этапе возрастного развития помочь справиться (адаптироваться) с возникающими объективно и субъективно трудными жизненными ситуациями. Особое внимание данному возрасту уделяется еще и потому, что именно в подростковый период формируются конструктивные и деструктивные способы межличностного взаимодействия, отрабатываются защитные механизмы и происходит переосмысление имеющихся в арсенале подростка моделей адаптивного поведения. Социально-психологические проблемы подростков, находящихся в трудных жизненных условиях, из-за которых возможна смена социального статуса, изменения эмоционального состояния, появление соматических заболеваний, зачастую могут приводить к дезадаптации. Вопрос социальной реадaptации подростков как обязательного

условия обеспечения их непрерывного развития рассматривается и в отечественной и в зарубежной научной литературе (Выготский Л.С., Петровский А.В., Божович Л.И., Кон И.С., Рубинштейн С.Л., Эльконин Д.Б., Эриксон Э. Кле М., Бюлер Ш. и др.), однако несмотря на определенный уровень разработанности указанной проблемы, сохраняет свою актуальность вопрос о проведении системных исследований социально-психологических качеств личности подростков, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, поиск путей их формирования для успешной социальной реадaptации. В современной психологической науке на данный момент отсутствует единый подход к указанной проблеме, не выявлены механизмы соотношения реадaptации подростков с формированием их социально-психологических качеств как условий преодоления ими кризисных ситуаций [2]. Опыт экспериментально-психологической работы позволяет установить, что социально-психологические качества личности мальчиков и девочек, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, различны и имеют специфику в сравнении с качествами их сверстников [4]. Так, мальчики больше проявляют такое качество, как эмоциональный дискомфорт, склонны к эскапизму, а девочки, в силу своих социально-психологических качеств, в большей степени принимают других людей (принятие других) и одновременно пытаются использовать свое общение для изменения ситуации. Подростки, оказавшиеся в трудной жизненной ситуации, имеют более низкие показатели адаптивности, что связано с наличием у них специфических личностных качеств: они склонны к асоциальным формам поведения, агрессии, употреблению ПАВ, имеют низкое самопринятие и принятие других, нуждаются во внешнем контроле, стремятся к независимости, преодолению норм и правил, для них характерен эмоциональный дискомфорт. Опора на разработанную структуру личности подростка, оказавшегося в трудной жизненной ситуации (Кузнецова Д.А., 2011 г.), позволяет выделить основные ключевые факторы, влияющие на реадaptацию: дезадаптивность, приспособленчество, просоциальное поведение, адаптивность, самоутверждение, рационализация, мобилизация сил, честность. Кроме того, необходимо отметить, что проявление социально-психологических качеств подростков зависят от характера жизненной ситуации и субъективной оценке ее как трудной, непереносимой и т.п. Так, более выраженные проблемы в адаптации и развитии имеют подростки, испытывавшие насилие, в том числе и семейное, имеющие трудное материальное положение, проблемы в детско-родительских отношениях, педагогическую запущенность. Взаимовлияние социально-психологических качеств личности подростка и трудной жизненной ситуации выражается в низких показателях самоотношения, трудностях включения в новые группы, в приспособлении к меняющимся условиям окружающей действительности [3]. Эмпирически доказано, что подростки, оказавшиеся в трудной жизненной ситуации, имеют специфические социально-психологические качества, которые и обуславливают попадание в такую ситуацию, а психологическая работа по формированию новых положительных качеств способствует эффективной социально-психологической реадaptации подростков [6].

Таким образом, анализ научно-методической и практической литературы и опыт экспериментально-психологической работы позволил выделить основные положения, раскрывающие феноменологический смысл изучаемой нами научной проблемы:

1. Выраженность переживания кризисных ситуаций и смысл жизни представляют собой внутриличностные факторы как повышения, так и снижения риска дезадаптации при попадании в трудную жизненную ситуацию.

2. К факторам позитивного или негативного выхода из кризиса возможно отнести эффективность совладания с неблагоприятными жизненными событиями, специфические социально-психологические качества личности подростков, адаптивные возможности, способы решения экзистенциальных проблем и наличие смысла жизни.

3. К факторам риска дезадаптации, являющимся ориентирами для изучения подростков, переживших кризисные ситуации являются: замкнутость, эмоциональная неустойчивость, недисциплинированность, тревожность, робость, внутренняя напряженность - как специфические личностные качества, копинг стратегии бегство-избегание и положительная переоценка ситуации.

Литература:

1. Глозман Ж.М. Социально дезадаптированный подросток: нейрпсихологический подход/ Ж.М. Глозман, В.М. Самойлова // Психологическая наука и образование. -1999 № 2, с. 99-109

2. Духновский С.В. Психологическое сопровождение подростков в критических ситуациях: Учебное пособие/ С.В. Духновский.- Курган: Из-во Курганского университета, 2013 г., - 124 с.

3. Журавлев А.Л. психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы/ А.Л. Журавлев, Л.Г. Дикая. - М.: Институт психологии РАН, 2017 г.- 624 с.

4. Жуков А.В. особенности преодоления кризисных ситуаций подростками в зависимости от пола // Развитие специального образования в современной России: социокультурные психологические потенциалы лиц с ограниченными возможностями здоровья: материалы межвузовской конференции, посвященной Р.М. Боскис: - Спб.: НОУ «Институт специальной педагогики и психологии», 2010. - с. 11-13

5. Козлов В.В. работа с кризисной личностью (Методическое пособие) / В.В. Козлов- М.: Издательство института Психотерапии, 2007 г. 336 с.

6. Козлов В.В. работа с кризисной личностью (Методическое пособие) / В.В. Козлов- М.: Издательство института Психотерапии, 2007 г. 336 с.

References:

1. Glozman Zh.M. Social'no dezadaptirovannyj podrostok: nejropsihologicheskij podhod/ Zh.M. Glozman, V.M. Samojlova // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. -1999 № 2, s. 99-109;

2. Duhnovskij S.V. Psihologicheskoe soprovozhdenie podrostkov v kriticheskikh situaciya: Uchebnoe posobie/ S.V. Duhnovskij.- Kurgan: Iz-vo Kurganskogo universiteta, 2013 g., - 124 s.

3. Zhuravlev A.L. psihologiya adaptacii i social'naya sreda: sovremennye podhody, problemy, perspektivy/ A.L. Zhuravlev, L.G. Dikaya. - M.: Institut psihologii Ran, 2017 g.- 624 s.

4. Zhukov A.V. osobennosti preodoleniya krizisnyh situacij podrostkami v zavisimosti ot pola // Razvitie special'nogo obrazovaniya v sovremennoj Rossii: sociokul'turnye psihologicheskie potentsialy lic s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorov'ya: materialy mezhvuzovskoj konferencii, posvyashchennoj R.M. Boskis: - Spb.: NOU «Institut special'noj pedagogiki i psihologii», 2010. - s. 11-13;

5. Kozlov V.V. rabota s krizisnoj lichnost'yu (Metodicheskoe posobie) / V.V. Kozlov- M.: Izdatel'stvo instituta Psihoterapii, 2007 g. 336 s.;

6. Klejberg Yu.A. psihologiya deviantnogo povedeniya: Uchebnoe posobie dlya vuzov. -M.: TC Sfera, 2011 g. -160 p.

Annotation. The article analyzes the theme of overcoming crisis situations by adolescents with specific personal qualities and conditions of their social readaptation.

Keywords: adaptation, crisis, difficult life situation, the personality of the teenager, disadaptation, readaptation, social and psychological qualities of personality.

УДК 001.101.304

**SPECIFICATION OF INNOVATION IN THE CONDITIONS OF
MASSIVISION OF MODERN SOCIETY
СПЕЦИФІКА НОВАТОРСТВА В УМОВАХ МАСОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Atashkadeh R.V./Аташкаде Р.В.*s.philos.s./к.філос.н.***Stezhko S.O./Стежко С.О.***s.philol.s./к.філол.н.***Stezhko B.V./Стежко Б.В.***Student/студент*

*State University of Telecommunications, 03680, Kyiv, Solomenska street, 7
Державний Університет Телекомунікацій, 03680, Київ, вул. Солом'янська, 7*

Анотація. В статті розглянуто взаємодію традиції та новаторства як діалектичну єдність самовідтворення та самоформування у процесі соціальної спадковості, розкрито зміст поняття «новаторство» та визначено специфіку новаторства в умовах масовизації сучасного суспільства. Виявлено, що новаторство як створення особливих форм передачі індивідуального та соціального досвіду, творча діяльність та результат, що позбавлені аналогічності, дає поштовх розвитку креативної особистості. Рушійною силою в сучасному суспільстві виступає саме креативна особистість, яка в процесі масовизації, тотального новаторства, може проявити себе повною мірою.

Ключові слова. Традиція, новаторство, новації, інновації, сучасне суспільство, масове суспільство, масова людина, масовизація.

Вступ. Традиційне, відіграючи прогресивну роль у підтримці стабільності соціуму, водночас, породжує проблеми, які у соціальній філософії презентовані суперечностями відношення традиції і новаторства. В умовах масовизації сучасного суспільства такі суперечності породжують у філософії ідею, що традиція взагалі втрачає себе як джерело соціального розвитку, а домінантою постає новаторство, яке функціонує окремо від традиції, а це є підставою для виникнення та поглиблення як прогресивних, так і кризових соціальних явищ. Така філософська ідея не відкидає повністю думки про те, що традиція є однією із основ новаторства. Навпаки, вона (ця ідея) веде до розуміння того, що у сучасному соціальному процесі з'являється новий характер взаємовідношення традиції і новаторства, який зумовлений як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Зокрема, об'єктивність становлення якісно нового стану соціуму залежить від суб'єктивного характеру ефективності новаторської діяльності, оскільки носієм її є креативна особистість.

Актуальність дослідження традиції і новаторства в умовах масовизації сучасного суспільства визначається сукупністю об'єктивних потреб суспільства (політичних, економічних, ідеологічних, релігійних, культурних тощо), а також особливостями трансформації суб'єкта новаторської діяльності.

Основний текст. Стосовно формування людини як особистості, у минулому і нині, найпоширенішою у філософії є думка про те, що цей процес ґрунтується на підвалинах, які мають традиційний характер існування. Дійсно, творення особистості споріднено з утвердженням у розвитку суспільства цілої

низки вивічених, доцільних соціально-історичних дій. Зокрема, це слідування людини у своєму розвитку традиційно означеним системам політики, філософії, моралі, освіти, культури, виховання, звичаїв, звичок тощо. Безсумнівно, що вплив названих чинників є досить суттєвим, важливим, а, головне, позначений характером невідворотності. Саме невідворотність породжує сумніви стосовно того, чи буде особистість нового покоління тим утворенням, яке здатне, відповідно до реалій сьогодення, творити конструктивний характер соціальної дії, тобто стати дійсно новим типом особистості. З високим рівнем ймовірності можна стверджувати, що це не так. Адже слідування тільки природно-соціальній традиції може призвести до того, що на рівні сучасно прийнятої термінології ми називаємо «клонуванням». Формування нового типу особистості можливе не тільки на основі традиційних чинників. Динаміка сучасного соціального процесу на чільне місце ставить новаційні основи. Для доведення цієї тези необхідно, насамперед, окреслити поняття «новаторство», розкривши його конструктивні сторони.

Новаторство – це цілеспрямована зміна чогось у суспільстві, його структурах і підструктурах, розрахована на певний ефект (економічний, соціальний, політичний тощо).

Сутністю новаторства є інноваційна діяльність, а змістом – комплексний процес створення, розповсюдження та використання новацій. Водночас новаторство означає спричинення даною новацією змін у тому соціальному, духовному, культурному та предметному середовищі, в яке вона впроваджується. Залежно від предметного змісту інновацій розрізняють технічне (продуктивне, технологічне), соціальне, економічне, організаційне, культурне, структурне, інтелектуальне та інше новаторство, а за ознакою новизни й характеру спричинених новацією змін – радикальне, помірне, рутинне(традиційне), руйнуюче (деструктивне), конструктивне новаторство.

Новаторство – це «колективна продуктивна діяльність, спрямована на створення (продукування), розповсюдження і використання інновацій (елементів нового) для задоволення потреб та інтересів людей за допомогою нових засобів»[6, 302]. Новаторська діяльність призводить до якісних змін стану суспільства (продукування нового стану в ході його саморозвитку) і сприяє зростанню ефективності його функціонування. Закономірністю дії традиції в розвитку суспільства якраз є її діалектичний зв'язок з новаторством як вираження взаємопроникаючих зв'язків самовідтворення і самоформування у процесі соціальної спадковості. У соціальному розвитку відбувається постійне зіткнення двох протилежностей: традицій і новаторства як поєднання діяльності відтворення і продукування. Вони взаємопроникають одне в одне, утворюючи єдине ціле, в якому відображується внутрішнє протиріччя станів сталості і мінливості в процесі розвитку. Саме протиріччя як внутрішнє джерело розвитку, що об'єднує традицію та новаторство в діалектичному взаємозв'язку, може виступати показником факторності даних явищ. Взаємодія традицій і новаторства є суттєвою, необхідною, об'єктивною причиною, що забезпечує розвиток суспільства, його поступальний прогрес. Тобто, саме координація традицій та новацій, їхня одночасність є фактором розвитку

суспільства.

Інновація (у прямому розумінні – нововведення) є основною формою цілеспрямованого розвитку. За формулюванням О.Пригожина [4, 25], вона є спрямованою зміною, котра вносить у середовище нові сталі ознаки. Ці ознаки можуть бути і соціальними, і суто матеріальними, але завдяки їх змінам середовище набуває нових властивостей. Інакше кажучи, інновація є процесом створення нових якостей та їх використання. Новації і традиції є тісно пов'язаними складовими суспільного розвитку. Традиція забезпечує стабільність, стійкість, послідовність, збереження і відтворення ідейних цінностей. У системі традицій закріплюється певне світосприйняття, культурний досвід, спосіб життя. Новація ж є головною ознакою творчості, поступу, розвитку загалом. Засилля традиціоналізму породжує інерцію і застій; натомість, стрімкі новації несуть небезпеку хаосу і руйнації. Відтак послідовні інноваційні зміни є запорукою гармонізації співвідношень між традицією і новацією, котра забезпечує суспільний прогрес.

На наш погляд, найбільш вдалим у сенсі цієї публікації є формулювання О.Мешкова: «Інновація – це комплексний соціокультурний процес, що розвивається за певними об'єктивними законами, пов'язаними з історією і традиціями соціальних систем та здатний кардинально змінювати їх структуру».[2, 35]. Наукою також широко використовується термін «інноватика» – у сенсі методологія розробки та впровадження інновацій. А поняття «інноваційне суспільство» вживається поряд із такими поняттями, як «постіндустріальне суспільство» та «інформаційне суспільство».

Поняття «інновація» увійшло у вжиток науки в ХІХ столітті через антропологію та етнографію, де стало застосовуватись як антонім до слова «традиція» при дослідженні процесу змін у культурі. У цих науках особливу увагу було приділено дифузії культурних новоутворень у відповідному середовищі, включаючи їх перенесення в інші культури. У першій половині ХХ століття під впливом функціоналізму процеси змін опинились на периферії уваги соціальних наук на Заході, а інновації інтерпретувались як прояви нерівноваги, напруження у системі або ж як відхилення від норми, в яких вбачалось джерело нових напружень. Нині особливої актуальності набуває завдання інтенсифікації інноваційних процесів. Його вирішення потребує широкого розвитку комплексних досліджень новаторства. Блок-схема параметрів такого дослідження включає: характеристики новизни (тип, зміст, потенціал, соціокультурна та організаційна адаптованість тощо); організації-учасники (інноваційний потенціал, стратегія органів управління, інноваційність внутрішньоорганізаційних та міжорганізаційних структур і процесів); середовище новаторства (характеристики економічних та інших відносин, організація і стратегія управління новаторством у відповідній галузі тощо); динаміка новаторства (параметри, які характеризують стадії інноваційного процесу та життєвого циклу новаторства); результати новаторства (його завершеність та ефективність). Новаторство як процес має певну стадійність, яка називається життєвим циклом. Він охоплює: зародження(усвідомлення потреби і можливості змін), дифузію (тиражування, багаторазове повторення),

рутинізацію (новаторство реалізується у стабільних елементах відповідних об'єктів). Систематизація новаторства проводиться на таких найбільш загальних засадах: тип новизни (новації); механізм здійснення; специфіка інноваційного процесу; сфера впровадження.

Культурна трансформація відбувається через впровадження новацій і проходить трьома способами: спонтанно, стимульовано та шляхом запозичень. Спонтанна трансформація – це будь-яка новація, яка виникає всередині культури за рахунок факторів її власного розвитку, тобто відповідає тим запитам, які є актуальними на даному етапі розвитку. Стимульована трансформація – це новації, які виникають під непрямим впливом зовнішніх обставин. Такий характер, наприклад, мають зміни в ціннісних орієнтаціях, що пов'язані з розповсюдженням зарубіжних віянь культури. Запозичення – це новації, які виникають під зовнішнім впливом. Сюди можна віднести розповсюдження світових релігій, запозичення систем писемності. Тобто, якщо певні обставини створюють в суспільстві ті потреби, які не можуть задовільнитись на основі традицій, то це спонукає до їхньої трансформації, а інколи й до заміни цих традицій запозиченими новаціями.

Польський дослідник П.Штомпка виділяє шість типів суб'єктів, які можуть стати ініціаторами змін.[7, 440-441] Дослідник вживає тут термін інновація, хоча, на нашу думку, доцільніше все-таки використовувати у цьому контексті поняття «новації», тому що інновація – це вже закінчений процес отримання, засвоєння, пристосування новації, вигідне її використання; це результат отримання та використання новації, а тут мова йде про процес, який триває. Відтак ми, посилаючись на класифікацію вченого, будемо вживати поняття «новація». До першого типу він відносить окремих людей, що виступають з новаціями. Це може бути винахідник, який запропонував власну технологію, вчений, що виробив новий метод дослідження, релігійний пророк, що сформулював моральні заповіді, художник, творчість якого стала початком нового стилю тощо. У цьому випадку запровадження новацій відбувається завдяки видатним суб'єктам, які є відомими та визнаними в досить великій групі людей або у всьому суспільстві. Вищим проявом такого визнання є харизма. Другий тип суб'єктів змін – це новаційні ролі. В цьому випадку прерогативою для проведення новацій є включення в структуру соціальної ролі, незалежно від того, хто конкретно виконує дану роль. Творча здатність, здатність до інновацій стає суспільним очікуванням, входить в обов'язок кожного, хто виконує відповідну роль, незалежно від його індивідуальних, суб'єктивних якостей. Невиконання новаційних обов'язків може привести до того, що дана людина втратить право на виконання ролі такого типу. Наприклад, молодий науковий співробітник, дослідник, зобов'язаний в певні строки подати роботу у вигляді кандидатської або докторської дисертації, яка містить оригінальні досягнення. Третій тип суб'єктів змін – це новаційні організації (законодавчі комітети, парламенти, комісії для проведення реформ, дослідницькі колективи). Обов'язок ініціювання та проведення новацій в цьому випадку є конституційною складовою самого статусу або «статуту» таких організацій. Їхня діяльність має колективний характер, а новація з'являється як

результат спільних дій. Четвертий тип агентів змін – це групи, колективи, соціальне середовище або соціальні кола новаторського характеру (студенти, музиканти, майстри кіно, релігійні секти тощо). Часто вони мають негативний характер, тобто відносяться до різних видів контркультури; вони відкидають прийняті в суспільстві норми, звичаї, канони, практики саме тому, що ці звичаї, канони та практики є «прийнятими», розповсюдженими. Таке принципове заперечення може перетворюватись на своєрідну ідеологію даного середовища, може стати її суспільно визнаною прерогативою, пропонувати альтернативні зразки або правила – нові звичаї, новий образ життя, новий стиль одягу тощо. П'ятий, дуже важливий, на думку П.Штомпки, тип колективних суб'єктів змін – це соціальні рухи, які вже за своїм визначенням направлені на зміну соціальних норм та цінностей (молодіжні, феміністичні, екологічні, релігійні, політичні рухи). Вони формуються навколо чіткої, усвідомленої та обґрунтованої цілі, якою є конструктивне, позитивне перетворення норм та цінностей в окремій сфері (реформаторські рухи) або у всій цілісній структурі (революційні рухи). Нарешті, шостий тип суб'єктів новаторства – це звичайні люди, які в своєму повсякденному житті виробляють новий тип мовлення, одягу, облаштовують своє житло, заповнюють вільний час новими формами розваг тощо. Їхні практики засвоюються та наслідуються спочатку у вузькому колі знайомих, потім «знайомих знайомих», поки не стануть прийнятими широким загалом.

Кожен з перерахованих суб'єктів має різний новаційний потенціал, що залежить від зовнішнього або, навпаки, внутрішнього положення і відношення до тієї соціальної системи, нормативна структура якої стає об'єктом змін. Кожен з цих суб'єктів або в сукупності можуть стати визначальним чинником динаміки як окремої групи так і суспільства в цілому.

В умовах інформаційного вибуху, глобалізації, масовизації, формуються такі особистісні якості, цінності, звички, які є передумовами для ефективного функціонування сучасного суспільства. Ці умови, без сумніву, накладають свій відбиток на людську особистість – формується «новаторська (креативна) особистість». Вона має наступні риси: вона є відкритою до експериментів, новацій та змін (це може виявлятися у використанні нових методів оздоровлення, нових засобів пересування або нових засобів інформації); вона лояльно ставиться до плюралізму думок і навіть схвалює даний плюралізм, тобто не боїться, що погляди інших можуть змінити її власне бачення світу; орієнтація на теперішнє і майбутнє, а не на минуле, економія часу, пунктуальність; планування майбутніх дій для досягнення поставлених цілей як суспільному, так і в особистому житті; висока оцінка формальної освіти та навчання; віра в регульованість та передбачуваність соціального життя (економічні закони, торгівельні правила, представницька політика), що дозволить розраховувати свої дії.

Новації можна розглядати в синхронному та діахронному аспектах. В діахронному плані новація може впроваджуватись як з боку старшого покоління, так і з боку молодшого покоління. Новації, що розглядаються в синхронному плані, можуть виникати в межах однієї культури або

запозичуватись в інших культурах. Новаторство передбачає процес заміни одного іншим, результатом чого є присутність у певному утворенні нового як такого, що якісно відрізняється від заміненого. Безпосередньо з новаторством пов'язаний прогрес у різних сферах буття. Бути новаторським - означає нести в собі нове, невідоме, незвичне; це функціональний етап оновлення, ситуація, коли нове починає діяти, використовуватись, функціонувати. Ефективність новацій безпосередньо залежить від якості нового, доцільності використання саме його в певній ситуації, психологічної готовності суб'єктів суспільства до його сприйняття. Часто результатом новаторства є наукові відкриття, нові теоретичні парадигми тощо. Які ж онтологічні відносини між традицією та новаторством? Широко розповсюдженою є така відповідь: все що на світі виникло, буває новим, а потім старіє, йде в минуле; все, що стало традиційним, колись було новаційним. Традиційне - це результати змін, що «випали в осадок», спресовані часом продукти розвитку. Новаційне передує традиційному, і тому воно є субстанцією культури, її фундаментом. Як писав російсько-американський дослідник П.А.Сорокін, «більшість соціокультурних змін є недовготривалими та мають характер постійно повторюваних процесів. На короткий або тривалий час, в одній або в декількох соціальних системах процес рухається в конкретному кількісному, якісному або просторовому напрямку, або в усіх напрямках, досягає «найвищої точки», а потім рухається в зворотньому напрямку».[5, 22] Становлення нового, навіть під час революцій, завжди поєднане з утриманням старого, з використанням традиції - в чистому вигляді нічого не існує. Зайвим було б доводити, що в суспільному житті неможливе ні «інтегральне наслідування», ні «тотальне новаторство». Банальна істина про збереження в цілісності попереднього способу життя або формування суспільного життя «з нуля» відноситься до сфери політичної міфології. Суспільства, які вважаються абсолютно незмінними, в дійсності піддаються глибоким змінам, а суспільства, що впевнені в своїй абсолютній новизні, завжди – хочуть вони того чи ні – є продовжувачами попередніх суспільств.

Можна погодитись з іспанським філософом Х. Ортега-і-Гассет, який вважав винуватцем масовизації саме ХІХ століття, адже воно створило матеріально доступну цивілізацію. З кожним днем у людини росло відчуття надійності і власної незалежності, технічний прогрес породжував відчуття, що життя не має перепон. Той велетенський стрибок, який був здійснений людиною в сфері матеріального комфорту, зробив свою справу - він розкував закованого «звіра бажань». До цього слід додати ще й узаконену рівність людей та ріст промисловості. Ніколи за всю свою історію людина не опинялась в життєвих обставинах, хоч здалека схожих до середовища, яке створили ці умови. Тобто, можна говорити про новизну в людській долі, яку зафіксувало ХІХ століття. Х. Ортега-і-Гассет називає три начала нового світу: ліберальна демократія, експериментальна наука та промисловість. До цього додається ще й революційність, яка стала результатом ідеї соціальної рівності. Життя людини значно зросло у вимірі потенційності. Воно розраховує на безмежно ширший обсяг можливостей, ніж раніше. Наприклад, в інтелектуальній сфері воно тепер

знаходить більше шляхів мислення, більше проблем, більше даних, більше наук, більше точок зору. Але, маючи більше засобів, більше знання, більше техніки, ніж раніше, виявляється, що сучасний світ йде лише одним шляхом – просто пливе собі за течією. Суспільство споживання, що від народження оточує нову людину, більше не змушує її обмежуватись в чомусь, а навпаки, лише збуджує та збільшує її апетити. Фактично немає нічого неможливого, нічого небезпечного, і ніхто не вищий за інших. Ці можливості цілковито змінюють традиційну, одвічну структуру людини. Адже остання завжди відчувала, що вона підлягає матеріальним обмеженням та вищим суспільним силам. Таким чином, можна пояснити той психологічний стан, в якому перебувають маси: вони цікавляться винятково своїм добробутом і одночасно відмежовуються від причин цього добробуту, вважаючи цю життєву волю за свій природний або встановлений стан, що не має особливих причин. Іспанський філософ виділяє дві риси масової людини - «безперешкодний ріст життєвих запитів і, як наслідок, нестримна експансія власної природи і, друге, вроджена невдячність до всього, що зуміло полегшити життя». [3, 19]

Відтак, маси нагадують розбещену дитину. Масова людина вже не має для себе орієнтира, кращого за себе. Світ сприймається як даність, за яку нікому не варто дякувати. Людина вважає себе духовно досконалою і закупорюється, герметизується у своєму внутрішньому світі. Але така герметизація зовсім не є ознакою відсталості. Навпаки, масова людина має належний рівень знань, за яким стоїть на щабель вище за людей минулого. Але суть не в кількості, а в якості. Масова людина все більше стає самодостатньою у своїх знаннях. Відтак маса завжди посередня. Х.Ортега-і-Гассет констатує, що європейська історія вперше віддана на відкуп посередності, або, іншими словами, посередність отримала можливість володарювати. Іспанський філософ дає соціальний план психологічного устрою масової людини. По-перше, життя сприймається такою людиною легко, невимушено і безоглядно. По-друге, з'являється почуття зверхності і всесилля, що надає можливість вважати власний розумовий рівень достатнім для розуміння світобудови. По-третє, ця зверхність породжує безцеремонність у своїй «прямій дії» насаджування власної убогості. Відтак, масова людина постає як свого роду обмежена і аморальна сукупність, яка, створивши для себе масове суспільство є серйозною загрозою майбутньому.

Розвиток соціуму в бік масовизації полягає у поступовому розчиненні індивіда в масі. Цей процес зачепив усі ланки життєвого циклу суспільства. Людина стає не просто членом суспільства. У першу чергу вона стає членом відповідної маси, яка соціалізує цю людину відповідно до своїх критеріїв. Відтак, поява мас та їхня подальша трансформація призвели до появи масового суспільства і масової душі. Маси перетворилися в основний чинник історичного руху та стали головним рушієм соціальних змін. Згідно з німецьким філософом Г.Маркузе, сучасне суспільство досягло стадії, на якій воно вже не піддається визначенню в традиційному розумінні економічних, політичних та інтелектуальних прав та свобод; «і не тому, що вони втратили своє значення, а тому, що їхня значимість вже не вміщається в рамки традиційних форм».[1, 5] Відтак, потрібні нові способи реалізації, які

відповідали б новим можливостям суспільства. Але, оскільки такі нові способи рівнозначні запереченню попередніх способів реалізації, вони можуть бути вказані лише в негативних поняттях. Так, наприклад, економічна свобода означала б свободу від економіки – від контролю з боку економічних сил та відносин. Як зазначав Г.Маркузе [1], масова культура невідворотно породжує «одномірну людину», яка перебуває в ситуації постійного відчуження від результатів своєї праці, суспільства та самого себе, що має тенденцію до поглиблення. Всі надії на перетворення світу він покладає на масу аутсайдерів, на національну меншість. Тільки вони не інтегрувались в сучасне масове суспільство і тому здатні його змінити. Тобто, саме креативна особистість, яка в умовах масовизації сучасного суспільства проявляє себе з маси, здатна виступити рушійною силою прогресу.

Процеси вестернізації, масовизації, уніфікації в сучасному суспільстві складають значний вплив і на аналогічні зміни в суспільній свідомості - виникнення нових стереотипів, формування нової системи цінностей. Слід підкреслити, що старе існує не поряд з новим, не формально поєднується з ним, а воно органічно злите з новим, переосмислене, поглинуте ним. Новаційні процеси не означають відмови від традицій, а у багатьох випадках спираються на них. Якщо «нове» виявляється потрібним, воно фіксується, структурується, зберігається, вливається в існуючу структуру традиції і, завдяки їй, передається в часі і просторі. Якщо ні – благополучно тане в океані наступних новацій. Відтак, традиція в своїй динаміці містить елемент новаторства, передбачає його появу, оскільки кожен раз реалізується в новому матеріалі. Новаторство з'являється не шляхом накопичення в традиції певних відмінностей та їх закріпленні, а через якісні зміни, які в ній відбуваються.

За умов зміни об'єктивних умов існування суспільства, тобто, на етапі трансформації, ефективність дії попередніх традицій частково послаблюється, але в них зберігається позитивна стійка основа, яка є джерелом формування новаторства, продуктивна дія якого веде до встановлення нового рівня розвитку суспільства. В свою чергу, в умовах втрати традиційного підґрунтя, відмова від традиції призводить до тотального новаторства, що активізує процеси масовизації. Тобто, якщо певні обставини створюють в суспільстві ті потреби, які не можуть задовільнитись на основі традицій, то це спонукає до їхньої трансформації, а інколи й до заміни цих традицій створеними або запозиченими новаціями. На «авансцену» суспільства виходять маргінальна та креативна особистості. Маргінал – це той, хто відстав і той, хто випередив. Він може бути атавізмом віджилої вже культури, її цінностей, і може бути людиною майбутнього, чиї творіння, що є незрозумілими і неприйнятими сучасниками, увійдуть до прийдешньої культури. Але маргінал є й «провідником» дій, творів, цінностей, що не мають ні минулого, ні майбутнього. Відтак, він або консервує культуру, або її розвиває. Проте, маргінальна особистість не в змозі стати рушійною силою соціальних перетворень, вона завжди повинна бути скерована на ту чи іншу діяльність. Такою рушійною силою в сучасному суспільстві виступає креативна особистість, яка в процесі масовизації, тотального новаторства, може проявити себе повною мірою.

Висновки. Отже, можна сказати, що новаторство – це створення особливих форм передачі індивідуального та соціального досвіду, творча діяльність та результат, які позбавлені аналогічності. Новаторство розглядається не як відмова від традиції, не як відхід від неї, а як створення якісно нового на базі цієї традиції, повернення до неї баченням її в різних ракурсах. Головною особливістю новацій є те, що вони непередбачувані, спонтанні, виникають як осяяння, ґрунтуються переважно на інтуїції. Окрім цього, в новації наявний потужний потенціал у якості конструктивного характеру її дії. Якщо конструктивність взагалі розглядати як здатність творити системно-організоване, визначене метою і цілями, існуюче у відповідній формі, то конструктивність новаторства, на наш погляд, полягає в наступному. Це – створення саме такого нового, що є необхідним структурним явищем в системі прогресивного розвитку, а джерелом такого соціального процесу є креативна особистість.

Література:

1. Маркузе Г. Одномерный человек/Г.Маркузе. – М.: «REF-book», 1994. – 368 с.
2. Мешков А.А. Основные направления исследования инноватики в американской социологии/ А.А.Мешков//Социс - 1996. - №5. – С. 34-46
3. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас/Х.Ортега-і-Гассет// Вибрані твори/ Перекл. з іспанської В. Бурггардта, В.Сахна, О.Товстенко. – К.: Основи, 1994. – 420 с.
4. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики)/А.И.Пригожин. – М.: «Политиздат», 1989. – 271 с.
5. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А.Сорокин; Общ.ред., сост. и предисл. А.Ю.Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
6. Штомпка П. Социология социальных изменений/ П.Штомпка. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
7. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества/ П.Штомпка; Пер. с польского С.М. Червонной. – М.: Логос, 2008. – 664 с.

References:

1. Markuze G. One-dimensional person / G.Markuze. - M.: "REF-book", 1994. - 368 p.
2. Meshkov A.A. The main directions of research in innovation in American sociology / A.A.Meshkov // Socis - 1996. - №5. - p. 34-46.
3. Ortega-i-Gasset H. Riot of masses / H.Ortega-i-Gasset // Vibrani create / Switch. from the Moscow by V. Burggardt, V.Sahna, O.Tovstenko. - K.: Osnovi, 1994. - 420 p.
4. Prigogine A.I. Innovations: incentives and obstacles (social problems of innovation) / A.I.Prizozhin. - M.: "Politizdat", 1989. - 271 p.
5. Sorokin P.A. Person. Civilization. Society / P.A. Sorokin; General ed., Status. and foreword A.Yu. Sogomonov: Trans. from English - M.: Politizdat, 1992. - 543 p.
6. Sztompka P. Sociology of social change / P. Sztompka. - M.: Aspect Press, 1996. - 416 p.
7. Sztompka P. Sociology. Analysis of modern society / P. Shtompka; Per. from Polish S.M. Pure red. - M.: Logos, 2008. - 664 p.

Abstract. *The article deals with the interaction of tradition and innovation as the dialectical unity of self-reproduction and self-formation in the process of social heredity, discovered the concept of "innovation" and defined the specific conditions massivation innovation in modern society. It has been discovered that innovation, as the creation of special forms of the transfer of individual and social experience, creative activity and result, devoid of similarity, gives impetus to the development of creative personality. The driving force in modern society is the very creative personality, which in the process of massivation, total innovations, can manifest itself in full measure.*

Key words: *tradition, innovation, innovations, modern society, mass society, mass people, massivation.*

Стаття надіслана: 18.05.2019 р.

© Агташкаде Р.В.

УДК 004.2

"CONFECTIONERY" EKPHRASIS IN THE NOVEL "BAMBOCHADA" OF K. K. VAGINOVA**«КОНДИТЕРСКИЙ» ЭКФРАСИС В РОМАНЕ К. К. ВАГИНОВА «БАМБОЧАДА»****Kong Chunxia / Кун Чунься***Second-year master student / Студентка второго курса магистратуры**Санкт-Петербургского государственного университета**СПб., университетская набережная В. О., д. 7/9.*

Аннотация: В тексте рассматривается проблема экфрасиса конфетных картинок и табачных этикеток в романе «Бамбочада». Они выполняют ролью характеристики персонажей и эпохи, фиксирует процесс массовой профанации высокого искусства, рождения нового быта с пропагандой и агитацией революционного топоса. В итоге наблюдается общее забвение культурой прошлого.

Ключевые слова: Конфетные обертки, табачные этикетки, Экфрасис, профанация, пародия, быт.

Вступление.

Конфетные фантики и упаковки продуктов являются важной составляющей изобразительной продукции в «Бамбочаде». Как отмечает главный герой в письме, написанном другу Торопуло, «как объект изучения, конфетная бумага – явление сложное и интересное. С одной стороны – прямая зависимость от того или иного хозяйственно–общественного уклада, с другой – от всего комплекса искусства данной эпохи, от общего её художественного стиля» [2, с. 366].

Несмотря на отсутствие специальных работ, посвящённых исследованию конфетных бумажек, существует мнение, что они являются продуктом реализации художественного замысла (дизайна и графики) и поэтому принадлежит к числу видов искусства. Как об этом говорит А. В. Ярцева, «этикетка – одно из звеньев в цепи современного ему графического дизайна – всегда несёт на себе ясный отпечаток времени, свидетельствует о его культурных тенденциях, вбирает в себя стилистические особенности, присущие эпохе» [5, с. 41]. В пользу этой точки зрения говорит тот факт, что этой малой формой искусства занимались многие художники: В. М. Васнецов, И. Я. Билибин, М. А. Врубель и др. Кроме того, в первые послереволюционные годы активно работали над графическим дизайном конфетных упаковок В. В. Маяковский, А. М. Родченко, А. М. Кандинский. Они даже проектировали этикетки для кондитерской фабрики Моссельпрома и т. д. [5, с. 42–43] В число их дизайнерского наследия входят серии «Вожди революции», «Индустрия», «Красная Москва». В частности, даже Маяковский неоднократно писал тексты для конфетных обёрток [1].

Основной текст.

Т. Л. Никольская отмечает во вступительной статье к сборнику романов Вагинова, что сам писатель в своё время коллекционировал «старинные безделушки», папиросные коробки и конфетные фантики [2, с. 323]. Авторская склонность к коллекционированию отражается в художественном мире

каждого из его романов. В частности, в «Бамбочаде» большинство персонажей коллекционирует конфетные обертки, воспринимая их как нечто эстетическое, отражающее специфику эпохи. Интересно, что собирание повседневных мелочей для персонажей почти идентично творческой деятельности. Г. А. Жиличева отмечает, что «коллекционирование оказывается заменой творческому и магическому преобразению мира, заменой утраченной способности видеть истину» [3, с. 204]. Во время дефицита духовности и материальности коллекционирование остатков прошлого и попытка их систематизировать отражает стремление персонажей Вагинова найти им замену. Именно поэтому описание конфетных бумажек различной тематики имеет важное значение для характеристики персонажей, эпохи и выражает авторское отношение к культурной жизни.

Собранные обёртки по времени можно разделить на две группы: дореволюционные (1900–1917) и послереволюционные (1917–1931). Кардинальные изменения общественной ситуации не могли не оказать влияния на формирование нового быта. В этой связи персонаж Торопуло выделяет два периода в своей коллекции фантиков. Он классифицирует конфетные бумаги этих двух периодов по нескольким тематическим группам:

Дореволюционные

1. Политика.
2. Техника.
3. Быт.
4. Жанровые сцены.
5. Портретные галерея.
6. Виды.
7. Флора.
8. Фауна.
9. Мифология. Былины. Сказки.

Послереволюционные

1. Гражданская война.
2. Трудовые процессы.
3. Революционные празднества.
4. Портреты вождей.
5. Лозунги.
6. Пропаганда техника.
7. Времена года...

[2, с. 331–332]

Из выше выложенной графики легко заметить разницу в репрезентации быта двух периодов. В дореволюционное время фантики фиксировали разные стороны общественной жизни, а после революции изображения фантиков приобретают одну направленность – строительство социализма. Типичные изменения состоят в том, что вместо политики изображается гражданская война; вместо техники трудовые процессы; быт представлен одними революционными празднествами; на смену галереи портретов деятелей мировой культуры приходят портреты вождей; революционные лозунги и пропаганда вытесняют народную культуру; почти исчезло изображение природы.

Дореволюционные фантики характеризуются широким спектром тематики,

тщательностью, детализацией дизайна и широким охватом географических и национальных параметров. Как об этом пишут исследователи истории конфетных оберток: «Дореволюционные фантики для конфет и шоколадных плиток были не менее красивыми и разрабатывались с не меньшим тщанием, чем театральные афиши. Так фантики знакомят детей с политической историей страны, территорией Российской империи, правителями, рассказывают о народах», о чем свидетельствуют такие серии конфетных фантиков, как «Дом Романовых», «Россия», «1812 год», «Загадка», «Спорт»⁴[4, с. 122] и т. д. В «Бамбочаде» «конфетный» экфрасис принимает ироническую окраску, отражая приоритеты массовой культуры. Литературная тематика представлена фантиком «Толстой в лаптях» [2, с. 297], экзотическая отвечает представлениям народных масс об экзотике: «Негр, с папиросой в зубах, с тростью в руках, в красном фраке, на одной ноге извивающемся») [2, с. 295] или «Чернокожая яркогубая красавица, украшенная длинными серьгами в виде лун и звёзд, появляется под мусульманской аркой, несет чашку ароматного кофе» [2, с. 295]; историческая тематика с завидным постоянством эксплуатирует образ Наполеона: «Бегство Наполеона после Ватерлоо». [2, с. 326] Тем не менее бесхитрое разнообразие оберток дореволюционного периода богаче новых и всегда вызывают живой отклик у персонажей, так как таят в себе память о прошлом, поэтому бережно хранятся в изящных коробках: персонаж Нунехия «посмотрела на голубые и розовые стеганые, точно детские одеяльца, вынула бархатные, точно вечерние туалеты, взглянула на кружевное, точно утреннее платье» [2, с. 294]. Персонаж, наслаждаясь картинками на обёртках, вспоминает о своей молодости, первой любви. Однако, как было отмечено ранее, Нунехия не отличает высокое от низкого, поэтому и неспособна восстановить какую-либо связь с приоритетным для остальных персонажей–интеллигентов временем. Ее страсть к конфетным бумажкам как раз отражает уязвимость данного бытового искусства.

Если то, что персонаж–представитель массовой культуры коллекционирует безвкусный вид искусства, считается логичным, то такое увлечение интеллигента приобретает абсурдную интонацию. Ведь в первых двух романах персонажи ещё пытаются преодолеть разрыв между современностью и античностью, ренессансом, а персонажи «Бамбочады» уже вместо классического высокого искусства занимаются исключительно накоплением бытового квазиматериала, что говорит об эсхатологической направленности культуры.

Один из персонажей – профессор Пуншевич с любопытством рассматривает пошлые картинки: «целый гарем разнообразных женщин, курящих кальян, или цыганка в бусах и монистах, или студенческая фуражка и скрещённые шпаги под ней. А на махорке музыкант в виде прельстителя–

⁴ См. : Юсупова С. А., Леонтьева А. В., Филиппова Т. В. Конфетная фабрика изучения истории (методическая разработка внеклассного мероприятия по теме «конфетная обёртка как отражение исторической эпохи») // Актуальные проблемы теории и методики преподавания истории и обществознания: к 70-летию исторического факультета Псковского государственного университета Сборник материалов III Международной научно-практической конференции. 2016. С. 122.

парикмахера» [2, с. 295], что приводит к мысли о том, что и дореволюционные обёртки являют собой профанацию искусства.

Переключение в профанную эпоху испытывает и интеллигент Торопуло. Любопытное изображение «бегства Наполеона после Ватерлоо» [2, с. 326] вызывает у него ассоциации, связанные с едой. Здесь ирония автора двунаправленна, эксплицируя скепсис автора по отношению и к «артефакту» и к персонажу, рабски зависимому от своих пристрастий, видящему мир сквозь призму кулинарии (на уровне характерологии, на уровне же семантики Торопуло – антипод «вегетарианской» эпохе). Проблема состоит в том, что искусство тиражируется, живописная картина подменяется конфетной картинкой (не случайна и подмена лексикодов – вместо «отступление при Ватерлоо» автор прибегает к растиражированному «бегство»). Во-вторых, картинка не вызывает культурных ассоциаций, а напоминает Торопуло лишь о том, что Наполеон является любителем макарон, а все китайцы гурманы. Комическим оказывается то, что Торопуло определяет культурную нацию лишь по критерию еды, демонстрируя автоматизм восприятия, который отчасти выработался как защитная реакция на реалии эпохи.

После революции многие конфетные фабрики были национализированы. Конфетные обёртки, отличаясь широким распространением, несут функцию связующего звена между правительством и народом, их назначение заключается в том, чтобы «внедрять в сознание населения представления о новом быте» [1]. В результате формируются новые художественно–выразительные средства. Как правило, обертки наряду с плакатом и афишей, во многом испытывают влияние авангарда, будучи выполненными в стиле конструктивизма, отличающегося динамизмом, выразительностью, имеющего тактическую, образовательную, агитационную направленность.

Обертки фиксирует новый быт путем использования символов нового государства, таких, как «будёновка», «пионер», «красноармейская шапка», «кооператив», «СССР», «тир», «партия», [2, с. 332] «рабочий», «молот», «трактор», «колхоз» [2, с. 366] и т. д., а такие символы культуры, как «Версаль», «Чмо-чи-сан» [2, с. 332] и другие культурные маркеры почти не сохранились после революции. Даже если и сохранены некоторые остатки, то они непременно испытывает губительную банализацию. Шерлок Холмс по-советски «спасает человека, лежащего на рельсах» [2, с. 332]; дама в старинной блузке и роскошной шляпке изображается на конфете «фантазия», произведённой кондитерской фабрикой «Урожай» [2, с. 368]. Набор разнородных категорий вещей и смешение стилей в рисунках на конфетных обёртках вызывает смеховую реакцию, снижая объект.

Наполненные «смешанным» бытом, совмещающим «осколки прошлого» и революционные реалии, обёртки отражают хаотичное состояние культурной жизни послереволюционного Ленинграда. В этом контексте важен введенный в роман эпизод поедания гостями конфет во время устроенного Торопуло «пира», который воспринимается как аллегорическое изображение коллективного «потребления нового быта», символизирующего массовую профанацию: «Темноцветные бумажки, украшенные золотыми буквами, как бы ныряли среди

нежноцветных волн: колибри, львы, тигры, олени, журавли, раки, вишни, земляника, малина, красная смородина, васильки, розы, сирень, ландыши, красноармейцы, крестьяне, рыбаки, туристы, паяцы, солнце, луна, звезды – возвышались здесь, пропадали там, радовали взор, заинтересовывали, возбуждали любопытство, вызывали сравнение; и гости, нацелившись, выуживали то рыбку, то испанку, то туриста в тирольской шляпе, то Версаль, то лунную ночь, то звезды». [2, с. 297]

Кроме того, агитация также видна в эпизодах с изображениями разных символов СССР и аллегорических литературных образов. «Турист лишился своей тирольской шляпы. Карамель появлялась с различными изображениями несущихся автомобилей и мотоциклеток. Работали тракторы, управляемые мужчинами и женщинами. Красноармейцы и рабочие неслись на лыжах или на коньках, заложив руки за спину. Появилось красное здание Волховстроя. Выдвиженки сидели у телефона. На тракторе ехал бородатый пахарь. С молотом стоял рабочий, держа пятилетку в 4 года. Летали аэропланы. Возвышались небоскребы. Располагались колхозы у подножия гор. Рабочие занимались на дачах физкультурой и спортом». [2, с. 365–366] Здесь функция нулевого экфрасиса в том, чтобы дать полную панораму советской жизни. Прежде всего, турист на дореволюционной обёртке изображён в тирольской шляпе, которая как национальный головной убор Австрии всегда ассоциировалось с отдыхом, свободой, путешествием. А после революции турист лишился ее, на смену ей приходит будёновка. Далее, вырисована сцена активного строительства коммунизма: внедрение технологий, ведение коллективной работы, освобождение женской рабочей силы, проведение массовой культуры и спорта, досрочное выполнение пятилетки.

Характерно, что Торопуло и Пуншевич организуют общество коллекционирования мелочей и пытаются исследовать историю России и других стран исключительно с помощью конфетных бумажек. Однако несмотря на «глубокие изменения» в стране, представления о других странах, эксплицированные на фантиках, остаются стереотипными: «Карамель "Китайская" говорила о той же бедности и стойкости человеческого сознания. Символом Китая на конфетных бумажках, несмотря на глубокие изменения, продолжал являться раскрытый веер». [2, с. 366]

Об этом же и карамель с изображением ковра и надписью «Хива», которая продолжает восприниматься стереотипно только как экзотическое вассальное государство, известное лишь своими коврами «а не союзная Республика Хорезм». [2, с. 366] И о нем помнит только картинка, и даже картинка как временное явление быта вот-вот исчезнет.

Снижение культурных ценностей также фиксируется и во фрагменте, где присутствует описание папиросной упаковки тройки. «На крышке изображены три коня: белый, рыжий и чёрный. Они тянут сани, украшенные светленькими цветочками, в санях сидит белобородый старик в бобровой шапке с голубым верхом. <...> Внутри наклеена картинка в красках с видом Кремля, можно подумать, что для Запада это такая же экзотика, как пирамиды и сфинксы. Но ведь на самом деле Кремль для Запада совсем не экзотика, не пирамида Хеопса,

Кремль – реальная, движущая политическая и моральная сила для рабочих и угнетённых национальностей всего мира, пламя, освещающее мир, простите за банальную метафору, но только это так, – Кремль приковывает взоры не только Европы, но и Азии, и Австралии, и Америки. Быт на наших глазах изменяется, и я предлагаю организовать общество собирания мелочей изменяющегося быта» [2, с. 318]. И тройка и Кремль являются символами русской культуры и истории, но кремль теперь перестаёт быть необычным для Запада историческим объектом и лишается своей традиционной идентификации, став символом политической силы. Это означает отказ нации от прошлого. Кроме того, экфрасис дан в публицистическом стиле, как будто это отрывок из партийной газеты с пропагандой о преимуществе социализма.

Заключение.

Подведя итоги, хотя в романе мало прямого описание эпохи, социальных обстоятельств и бытовых реалий. Но внешняя среда страны и внутренний мир персонажей раскрываются путем описания бытовых картинок на конфетных обёртках. Через анализ оберток с изображениями осколков народной жизни видно, что в стране идет процесс массовой профанации высокого искусства, рождается новый быт с пропагандой и агитацией революционного топоса, на уровне персонажей наблюдается акт переключения в профанную эпоху, забвение культурного прошлого.

Литература

1. Башмаринова Е. Маяковский и упаковка. [сайт]. URL: <https://article.unipack.ru/54384> (дата обращения: 24.04.2019).
2. Вагинов К. К. Козлиная песнь: Романы / Вступ. статья Т. Л. Никольской, примеч. Т. Л. Никольской и В. И. Эрля. М.: Современник, 1991.
3. Жиличева Г. А. Италия как иллюзия в прозе К. Вагинова // Образы Италии в русской словесности XVIII–XX вв. Томск: Национальный исследовательский Томский государственный университет. 2019. С. 194–201.
4. Юсупова С. А., Леонтьева А. В., Филиппова Т. В. Конфетная фабрика изучения истории (методическая разработка внеклассного мероприятия по теме «конфетная обёртка как отражение исторической эпохи») // Актуальные проблемы теории и методики преподавания истории и обществознания: к 70-летию исторического факультета Псковского государственного университета. Сборник материалов III Международной научно-практической конференции. 2016. С. 119–128.
5. Ярцева А. В. Операция «Завёртка» // Оттиск: ежегодный альманах печатной графики. СПб., 2003. С. 41–45.

Abstract. The text deals with the problem of the ecphrasis of candy pictures and tobacco labels in the novel “Bambochada”. They perform the role of characterizing the characters and the era, fixing the process of mass profanation of high art, the birth of a new life with propaganda and agitation of the revolutionary topos. As a result, there is a general oblivion of the culture of the past.

Key words: Candy wrappers, tobacco labels, Ecphrasis, profanity, parody, life.

УДК 821.161.1

**FEATURES OF ARISTOCRATIC THOUGHT OSYP TURYANSKY:
TYPOLOGICAL ASPECT****ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ОСИПА ТУРЯНСЬКОГО:
ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ****Skidanchuk O.M. / Скиданчук О.М.***викладач вищої категорії Івано-Франківського коледжу,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна**teacher of the highest category Ivano-Frankivsk college,
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Анотація. У статті досліджуються особливості художнього мислення Осипа Турянського, характерні риси творчої манери та мистецьких світоглядів. Творча діяльність Осипа Турянського гідна уваги та подиву, тому стаття присвячена особливостям художнього мислення та формуванню непересічних особистостей у творах автора, розкрито вплив та значення середовища на формування та становлення героїв у творах. Багатогранна творча діяльність О.Турянського не привернула належної уваги українських дослідників, хоча у розвитку українського письменства йому належить вагома роль. Провідним в житті і творчості митця було розкриття характерів героїв, їхні непрості долі.

Ключові слова: творчість, батьківщина, Осип Турянський, письменник, митець.

Вступ. Кінець XIX – XX ст. – один із найцікавіших і найскладніших періодів не лише в мистецтві, а й у суспільно-політичному житті, яке втрачає духовні орієнтири, не знаючи у що вірити та куди йти. Література, в свою чергу, не задовольняючись формами критичного реалізму, теж немовби опинилася на роздоріжжі. Перед письменниками стояло завдання осмислити кризу в соціальному середовищі та мистецтві і віднайти шляхи подальшого розвитку культури.

Завдяки сьогоденню, що дає нам можливість та відповідні умови для об'єктивного вивчення української літератури, історії та культури, ми маємо змогу по-новому осмислити здобутки минулого. Творці українського слова цікаві не лише своїми творчими доробками, але й світоглядними засадами як у суспільно-національних, так і в літературно-естетичних поглядах. Художній доробок того чи іншого митця часто не вкладається у жорсткі рамки певного літературного напрямку, чим автор виробляє свою оригінальну манеру письма, що синтезує найкращі здобутки поезики його попередників.

Основна частина. Яскравим прикладом є творчість Осипа Турянського – письменника, який відбив оточуючу його суспільно-політичну реальність, показавши, що час змінює людей, а шовінізм залишається незмінним. Автор застосував розмаїту палітру форм, засобів, прийомів психологічного зображення, що допомагає художньому розкриттю багатого світу героїв прозових творів, єдності зовнішнього і внутрішнього, детермінованості їх поведінки як соціальними, так і власне психічними чинниками. Крізь призму творення характеру й переконань персонажа простежується і вимогливість

автора до себе як до творця слова.

Нарешті, всі ці засоби допомагають збагнути особливості авторського стилю Осипа Турянського, його ідейно-естетичні домінанти. Художнє мислення цього автора зорієнтоване на відображення особливостей концепції національного буття за нелюдських умов більшовизму, позначених філософічною зосередженістю. Художня творчість письменника – це не тільки відображення доколишньої дійсності, а передусім вираження через художній образ свідомості митця, його внутрішнього єства, світу його емоцій, переживань, думок. Письменники, відповідно до власних естетичних уподобань і світобачення, зосереджували увагу на ситуаціях та явищах гостродраматичного спрямування, проникали художнім зором у глибини психології душі героїв, нерідко змальовуючи трагізм їхнього існування в умовах тогочасного суспільно-національного устрою.

В творчості Осипа Турянського своєрідність проблематики полягала в переосмисленні загальнолюдських морально-етичних засад – добра і зла, злочину і кари, величності і мізерності, вірності і зради, милосердя і жорстокості, злетів і падіння, фанатизму і толерантності. Розмаїття і багатство проблематики, її різноджерельність, органічне використання художніх образів із світової культури засвідчили новаторські пошуки творця що єднали його з європейськими літературами.

Турянський презентує різножанрові художні тексти у малій прозі, а саме: притча, замальовка, оповідання. Зображаючи звичайних людей та їхні повсякденні клопоти, він зосереджує увагу на дослідженні характерів, які мають відмінні пріоритети, по-різному сприймають буття і відповідають на його запити залежно від віку, стану, статі, однак залишаються членами єдиної громади. Велику роль віддає письменник розповідачу, який у творах може відігравати роль спостерігача (“Де сонце”), співрозмовника автора, читача й учасника дійства (“Ех, коб мене були вчили”), розповідача і коментатора (“Курка”). Відповідно до змістового стрижня тексту митець використовує образи-символи, типажі, фольклор, але водночас він порушує актуальні освітні, політичні, соціальні та філософські проблеми.

За жанром твір Осипа Турянського “Де сонце” є етюдом. Однак, незважаючи на відсутність чіткої подієвості, художній текст має завершеність як композиційну, так і змістову. Крім того, наявний дидактичний мотив, який посилюється протягом розгортання діалогу і досягає кульмінації у твердженні дитини й одкровенні дідуся. Твір, “Де сонце”, є притчею, в якій, відповідно до модерністських засад, повчання є підтекстовим, читач стає співавтором.

Художній текст “Ей, коб мене були вчили” автор визначає “фотографією з життя”. За жанром твір є замальовкою, що відтворює окремий епізод із сільських буднів. У творі зображено святкування родини випуску гімназиста Павла, на яке запрошено всіх односельців. Осердям художнього тексту виступає полілог, тематичною основою котрого стає питання освіти, зокрема, йдеться про необхідність чи марність навчання, користь здобуття знань і подальшого їх використання. Відтак, Осип Турянський, формуючи мозаїку людських характерів у цілісну картину, знову обирає “живе” мовлення, щоб розкрити

розмаїття людських доль і світоглядів. Саме у полілозі він відображає погляди різних соціальних та вікових груп, втілюючи багатий емоційний спектр: сум, радість, жалощі, веселощі.

Слід зазначити, що письменник відтворює атмосферу застілля, коли єдина громада протягом вечора розбивається на окремі гуртки за віком, вподобанням, статтю або інтересами, обговорюючи проблеми, безпосередньо чи опосередковано пов'язані з нагодою зустрічі: розмови жінок переважно зосереджені навколо родинних клопотів, дітей, а чоловіча спільнота порушує політичні та громадські питання.

У творі “Курка (З українського життя на Волині)” представлено анекдот. Письменник використовує різні засоби комічного, щоб найповніше розкрити характери персонажів та відобразити абсурдність історії. Йдеться про хрещення дитини незаможних селян, за яке піп вимагає платні – курки. Вже на образному рівні помітний виразний фольклорний інтертекст, адже про зажерливих і недолугих представників духовного сану та щирих і кмітливих робітників переповідається в багатьох соціально-побутових казках й оповідках, а саме: “Піп та селянин”, “Про клад”, “Піп на казанні”, “Дурні чорти та хитрий наймит”, “Біда”, “Про Кирика і жадного попа”, “Піп-знахар”, “Про ченця”, “Попів наймит” [4]. Тож, опрацювавши як народнопоетичну спадщину, так і життєві спостереження, Турянський презентує народний анекдот у жанрі оповідання. Так, у гумористичному аспекті відображено стосунки між селянами, їхнє сприйняття буденних клопотів та ставлення до життя: “Я вам позичу курки, але по правді сказати, мої кури ще дуже молоді і щойно десь тими днями почнуть нестися, то бачите, мені не жаль курки, але її яєць” [5, с. 330].

У більшості творів порушені проблеми не тільки знаходять оригінальне вирішення, а й спонукають до вдумливого й серйозного аналізу. Домінуючими у доробку митця виявились важливі для кожної епохи, особливо в умовах бездержавності й національного поневолення, проблеми патріотизму, патріотичного обов'язку (“Поза межами бою”, “Син землі”), епізод із сільських буднів (“Ей, коб мене були вчили”, “Курка”), викриття антигуманного характеру війни (“Син землі”, “Поза межами бою”), комічного змалювання буденності (“Курка”, “Раби”) тощо.

Письменник виявляв надмірну увагу до внутрішнього світу та переживань людини, до вираження її сутності, завдяки чому відносимо його до експресіоністів, творчий принцип яких полягає у відображенні загостреного суб'єктивного світобачення та світосприйняття людини, розпад її духовності. Письменник використовує у своїх творах характерну для експресіоністів “нервову” [1,221] емоційність, гіперболу, гротеск, а також символ (символ буття, життя).

Письменники, прагнучи охопити життя у його загальних формах, показують суть фактів, подій, характерів, процесів в об'єктивному типі образності й породжують тягу до відтворення, відображення реальної дійсності, до збереження її, очищення предметних, наочних форм від усякої суб'єктивності, що характеризують їх неординарний художній світ, індивідуальний стиль, жанрові імпровізації. Способом творення стилю Осипа

Турянського в цьому випадку є вибір тих характерів і ситуацій, які найадекватніше відтворюють сутність явищ та найповніше розкривають сукупність суспільних відносин, не втрачаючи своєї чуттєвої конкретності, своєї неповторної індивідуальності. Глибокий інтерес героїв його творів до дійсності, напруга внутрішніх зусиль, спрямованих на активне самоствердження, – така соціально-психологічна сутність характерів творів авторів.

Особливості стилю і художнього мислення митця вбачаємо в несприйнятті літературних штучностей, композиційних штампів, клішованих мотивацій та зверненні до модернізму. Звідси цілком новий в українській літературі жанр малої прози, вільний від народницької ідеалізації, характеристичний зведенням до мінімуму описовості, крайнім лаконізмом розповіді, драматизм якої посилений перевагою діалогу і монологу над розповіддю, специфічно експресіоністичною образністю, прикметним гіперболізмом тощо.

Осип Турянський – український митець, з власними мистецькими переконаннями. Життя зобов'язало письменника не поривати з реальною дійсністю і водночас дбати про новизну змісту, настроїв, форм. Оскільки Турянський був вихідцем з гущі народу, який стогнав у ярмі соціального й національного гніту й потребував захисту, то він не міг й не мав морального права забувати й про великі традиції. Прагнення письменника відобразити сучасність через вічні категорії, за прихованою дійсністю побачити справжність, зберегти традиції навіть у модернізації зробило його.

Модернізм відстоював пріоритет індивідуального над колективним, права особистості, а не абстрактні інтереси суспільства, в жертву яким приносилися особисті пориви. У ньому широко використовується ефект ірреального – його елементи проникають у повсякденне життя, але сприймаються як “найприродніша річ у світі”. Основою змісту стає модерністська художня суб’єктивність, а жанрова структура модерністської новели набуває більшої рухомості, однією з основних ознак якої залишається зображення незвичайної події. Оцінка кожного із вчинків героїв цілком залежить від суб’єктивного сприйняття дійсності, тому повсякденне життя набуває парадоксальності, а реальність події – відносного характеру.

Осип Турянський – великий знавець психології людини в її найкритичніші хвилини життя. Письменник часто показує свого героя в ситуаціях відчаю, розпуки, захмеління з горя, тобто в такому стані, коли наболіле виливається назовні.

Висновки. Таким чином, осмислюючи особливості художнього мислення, специфіку індивідуального стилю Осипа Турянського, домінуючі жанрові форми, образи, теми підтвердили вагомість внеску автора в розвиток української прози XIX століття. Поєднання традиційної основи з модерними естетичними пошуками збагатили його твори своєрідними стилістичними прийомами й засобами, реалізували нову тематику, позначилися на манері художнього викладу. Аналіз художніх текстів митця доводить його самотність, неординарність художнього мислення, ідей, здебільшого контрверсійних, яскравість вираженого індивідуального стилю – не

імітованого, не примусово збудженого за допомогою позамистецьких засобів.

Література:

1. Багрій М. Сильові особливості творчості Ігоря Костецького: Монографія - Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 188с.
2. Мовчан Р. Осип Турянський // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах : науковометодичний та літературно-мистецький журнал / МОНУ ; вид. «Педагогічна преса». Київ, 2011. № 6 (105). С. 63–74
3. Нестелєєв М. Поза межами й у межах: Осип Турянський і його найвідоміший твір // Дивослово : українська мова й література в навчальних закладах : щомісячний науково-методичний журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; ТОВ «Ред. журн. «Дивослово». Київ, 2012. № 11 (668). С. 50–56.
4. Семиліточка : Українські народні казки у записах та публ. письменників ХІХ – початку ХХ століття : Для мол. та середн. шк. віку / Упоряд., передм. і приміт. Л. Ф. Дунаєвської. К. : Веселка, 1990. 319 с.
5. Турянський О. В. Поза межами болю : Повість-поема ; Син землі : Роман ; Оповідання / О.В. Турянський / Вступ. слово Р. Федоріва ; Упоряд., передм. та підготовка текстів С. Пінчука. К. : Дніпро, 1989. 335 с.

References:

1. Bagriy M. (2014). Styl'ovi osoblyvosti tvorchosti Ihorya Kostets'koho: Monohrafiya [Style features of Igor Kostetski's works: Monograph] - Ivano-Frankivsk: NAIR. 188p.
2. Movchan R. (2011). Osyp Turyans'kyu [Osyp Turyansky] // Ukrainian language and literature in secondary schools, gymnasia, lyceums and colleges: [scientific and methodological and literary-artistic journal] / MONU; kind. "Pedagogical Press". Kyiv. No. 6 (105). 63-74p.
3. Nesteleev M. (2012). Poza mezhamy y u mezhakh: Osyp Turyans'kyu i yoho nayvidomishyy tvir [Outside the boundaries and within: Osyp Turyansky and his most famous work] // Divo-words: Ukrainian language and literature in educational institutions: monthly scientific-methodical journal / Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine; LLC «Ed. journ "Divoslove". Kyiv. No. 11 (668). P. 50-56.
4. Semilitochka (1990). : Semylytochka : Ukrayins'ki narodni kazky u zapysakh ta publ. pys'mennykiv KHIKH – pochatku KHKH stolittya [Ukrainian folk tales in the records and public places]. Writers of the XIX - early XX centuries: For the mos. and average shock age / order, front. and notes. L. F. Dunaevskaya. K.: Rainbow. 319 p.
5. Turyansky O. V. (1989). Poza mezhamy bolyu : Povist'-poema ; Syn zemli : Roman ; Opovidannya [Outside of pain: Tale-poem; Son of the earth: Roman; Stories] / O.V. Turyansky / Introduction. the word R. Fedoriv; Stuffed., The front. and the preparation of the texts of S. Pinchuk. K. : Dnipro. 335 p.

Abstract. The article deals with the peculiarities of Osyp Turiansky's artistic thinking, features of creative style and artistic worldviews. The creative activity of Osyp Turiansky is worthy of attention and surprise, therefore the article is devoted to the peculiarities of artistic thinking and the formation of outstanding individuals in the writings of the author, the influence and significance of the environment on the formation and formation of heroes in works is exposed. O.Turyansky's multifaceted creative activity did not attract the attention of Ukrainian researchers, although he played a significant role in the development of Ukrainian literature. Leading in the life and work of the artist was the disclosure of the characters of the heroes, their difficult destinies. Osyp Turyansky

is a Ukrainian artist with his own artistic convictions. Life obliged the writer not to break with the real reality and at the same time to take care of the novelty of content, mood and forms. Since Turyansky was a descendant of the people who moaned in the yoke of social and national oppression and needed protection, he could not and had no moral right to forget about the great traditions. The writer's desire to reflect contemporaneity through eternal categories, in the hidden reality to see authenticity, to preserve traditions, even in modernization, made him.

Key words: *creativity, motherland, Osyp Turyansky, writer, artist.*

Стаття відправлена: 22.05. 2019р.

Скиданчук О.М.

УДК 342

**PORTRAIT OF THE SPECIALIST IN INTERNATIONAL RELATIONS IN
THE CONTEXT OF EUROPEAN VECTOR FOR THE DIPLOMATIC
PERSONNEL TRAINING****ПОРТРЕТ ФАХІВЦЯ-МІЖНАРОДНИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ВЕКТОРА ПІДГОТОВКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ КАДРІВ****Savchuk A.B. / Савчук А.Б.***postgraduate student / аспірант**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk,
Shevchenko, 57, 76018**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, 76018*

У статті з'ясовано питання підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки. Акцентовано на компетентностях, якими повинен володіти майбутній дипломатичний працівник, а також на ключових завданнях підготовки майбутніх фахівців-міжнародників. Визначено основні якості, якими повинні володіти дипломовані фахівці у галузі міжнародних відносин, відповідно до програмних документів. Наголошено на важливості та необхідності використання позитивного зарубіжного досвіду у підготовці кадрів для міжнародної діяльності на теренах України.

Ключові слова: фахівець у сфері міжнародних відносин, професійна підготовка, держави Вишеградської четвірки.

Вступ. Для української освіти, яка робить успішні кроки на шляху до інтеграції в європейський освітній простір, важливе значення має вивчення продуктивного досвіду держав Вишеградської четвірки, які свого часу переживали подібний складний процес реформування системи вищої освіти, зокрема й у ділянці підготовки дипломатичних працівників. На нашу думку, саме курс на євроінтеграцію став тим чинником, який став своєрідним локомотивом у здійсненні успішних змін в освітній сфері Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини, що своєю чергою окреслили професіограму майбутнього фахівця-міжнародника в державах Вишеградської четвірки.

Основний текст. У такому ракурсі відбувалася і підготовка дипломатичних кадрів для молодих європейських держав, які декларували демократичний шлях розвитку. З одного боку, її регламентує низка засадничих документів Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, ЮНЕСКО, ОБСЄ, Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) з питань реформування освіти тощо [5]. З іншого боку, кожна із держав Вишеградської четвірки у сфері підготовки дипломатів має змогу обирати власну освітню стратегію. Тому цей освітній досвід є повчальний для нашої держави.

Результати аналізу джерельної бази [2-5] уможливив окреслити вимоги до дипломатичного працівника крізь призму європейського виміру. Ідеться не тільки про «класичні» характеристики міжнародника (це фахівець високого класу, який досконало розуміється на всіх «тонкощах» принципів, особливостях зовнішньої політики своєї держави та інших держав, бути професіоналом у міжнародних справах, володіти рідною, англійською, мовою країни свого перебування, володіти ораторським мистецтвом, дипломатичним

красномовством, мистецтвом еристики, діалогічним мовленням, мати добре сформовані риторичні уміння, уміти аналізувати інформацію; це державний службовець, який завжди діє у правовому полі, згідно з чинними законами та зовнішньополітичною доктриною держави, отриманих рекомендацій, міжнародного права; це фахівець, який глибоко розуміє цілі, завдання і особливості зовнішньополітичного курсу України, володіє високим рівнем політичної і громадянської свідомості, здатний обстоювати національні інтереси своєї держави; та низку інших), а й про здатність до стратегічного бачення розвитку подій, уміння передбачати наслідки дій, прогнозувати тенденцію розвитку ситуації, знання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, уміння використовувати їх у повсякденній дипломатичній роботі; високий загальноосвітній і культурний рівень, толерантність, тощо.

Учений В. Третько за результатами аналізу документів, які регламентують розвиток європейської освіти, виокремлює професійні якості (компетенції) міжнародника у таких вимірах: соціально-політичному, що забезпечують здатність брати на себе відповідальність, бути активними учасниками спільного ухвалення рішень; полікультурному, що уможливлюють підготовленість до життя в полікультурному середовищі, толерантності та поваги до інших національних культур; комунікативному, що передбачають уміння усного й письмового спілкування, зокрема й іноземними мовами; інформаційному, який спрямований на володіння новими технологіями, здатність аналізу і добору різної інформації; самоосвітньому (неперервне здобуття освіти протягом усього життя). Отже, за висновком науковця, акцент зроблено на формуванні в майбутніх фахівців якостей, умінь, навичок і знань, необхідних для роботи і спілкування у міжнародному оточенні, толерантності до національних і культурних цінностей [1].

Виокремлюємо іншу особливість – це зацікавленість європейських держав у підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері міжнародних економічних відносин. Це насамперед спричинено тим, що економіка Республіки Польща, Чеської Республіки, Угорщини, Словацької Республіки значною мірою залежить від розвитку міжнародної торгівлі, міжнародних і інтеркультурних аспектів європейської та світової економіки. Не випадково чинниками особливої уваги держав Вишеградської четвірки до професійної підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин стала міжнародна орієнтація компаній, глобалізація світових ринків, зростання потреби в налагодженні тісних зв'язків між державами. Це знайшло вияв у тому, що акцент зроблено на підготовці фахівців-міжнародників зовнішньоекономічного профілю.

За результатами аналізу навчальних планів вишів, які готують фахівців-міжнародників у Республіці Польща, зроблено висновок, що студенти здобувають знання з теорії міжнародних відносин, міжнародного управління і права, міжнародної безпеки, міжнародної політичної економіки і міжнародної історії, окрім того, вони вивчають проблеми міжнародної політики, зміни клімату, ядерної безпеки, геноциду, прав людини, глобалізації, корупції, міжнародної торгівлі тощо. Випускники університетів, де готують дипломатичні кадри, мають володіти методичною компетенцією, що

передбачає наявність методичного підходу до розв'язання проблем зовнішньої політики; глобальне, аналітичне, системне мислення; володіння методологією здійснення наукових досліджень, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, навички здійснення аналітичної, науково-дослідної діяльності, володіння концептуальними здібностями тощо.

Професійна підготовка фахівців міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки має ще таку специфічну особливість, як дистанційна форма навчання, яка стає дедалі раціональною та ефективною для здобуття освіти на основі модульних програм та новітніх інформаційних технологій, та неперервна освіта (система підготовки та перепідготовки дипломатичних кадрів). З огляду на це для професійної підготовки фахівців-міжнародників висувуються підвищені вимоги, зокрема щодо мотивації до навчання, самодисципліни, здатність до планування навчального процесу, здатність до саморозвитку, самовиховання тощо.

Важливим напрямом професійної підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин в європейських країнах є їхня підготовка до майбутньої професійної кар'єри. Важливим аспектом розв'язання цієї проблеми є вивчення кар'єрних орієнтацій, які є складником професійного «Я» образу студента-міжнародника та значною мірою визначають його майбутній професійний шлях. У зв'язку з цим актуалізується формування таких особистісних якостей, як самостійність, працездатність, стресостійкість, мобільність, пунктуальність, гнучкість, креативність, ініціативність, цілеспрямованість, уміння витримувати моральні та фізичні навантаження тощо).

Висновки. На підставі результатів аналізу актуалізованої джерельної бази можна окреслити портрет майбутнього фахівця-міжнародника, що становить загальний спектр знань, умінь і навичок: професійні якості; інтелектуальні здібності; особистісні якості. Їх можна умовно згрупувати у загальнопрофесійні, предметно-функційні й науково-аналітичні компетенції, що постійно трансформуються, наповнюючись специфічним інструментарієм, адаптовуються до викликів сьогодення.

Література:

- 1.Третько В. В. Професійна підготовка магістрів міжнародних відносин у Великій Британії: теорія і практика : монографія. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 414 с.
- 2.Edukacja 1997 – 2001. Raport. – Warszawa 2001. Dzierzgowska Irena [oprac.]. 19 s.
- 3.Edukacja w perspektywie integrowania się Europy/ red. nauk. Zdzisław Wołk. – Zielona Góra: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego, 2000. – 163 s.
- 4.Edukacja w procesie przemian społecznych/ pod. red. Andrzeja Bogaja, Stefanego Kwiatkowskiego i Mirosława Szymiańskiego. – Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 1998. – 30 s.
5. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/eur->

lex/lex/en/treaties.

References:

1. Tretko V. V. (2013). Profesiina pidhotovka mahistriv mizhnarodnykh vidnosyn u Velykii Brytanii: teoriia i praktyka : monohrafiia [Professional Masters in International Relations in the UK: Theory and Practice]. Khmelnytskyi : KhNU, p. 414.
2. Edukacja 1997 – 2001. Raport (20001). [Education 1997 – 2001]. Report. Warsaw. Dzierzgowska Irena [compilation], p. 19.
3. Edukacja w perspektywie integrowania się Europy/ red. nauk. Zdzisław Wołk (2000). [Education in the perspective of European integration / ed. Nauk. Zdzisław Wołk]. Zielona Góra: Wydaw. Higher School of Pedagogy Tadeusz Kotarbiński, p. 163.
4. Edukacja w procesie przemian społecznych / pod. red. Andrzeja Bogaja, Stefanego Kwiatkowskiego i Mirosława Szymiańskiego. (1998). [Education in the process of social change / under edited by Andrzej Bogaja, Stefan Kwiatkowski and Mirosław Szymiański]. Warsaw: Institute for Educational Research, p. 30.
5. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150). URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>

Abstract. *The problem of professional training of specialists in international relations in the Visegrad Four states is considered. The basic abilities which certified specialists in international relations should possess in accordance to the program documents are determined. The importance and necessity of positive foreign experience using in personnel training for international activities in Ukraine are emphasized. The content of diplomats training in the states of the Visegrad Four involves the formation of general and professional competencies of the future specialist in international relations. Professional competencies are primarily determined by production functions and typical tasks of professional activity. General competencies include: ability to think systematically; readiness to use methods of applied political analysis of international processes in professional practice; readiness to be responsible for the decisions made in the scope of professional competence, ability to make non-standard decisions, solve tough situations; development of the creative thinking, professional initiative, initiation of positive changes; readiness to take responsibility and reveal leadership qualities.*

Key words: *specialist in international relations, professional training, states of the Visegrad Four.*

Науковий керівник: д.політ.н., проф. Цепенда І. Є.

Стаття надіслана: 16.05.2019

© Савчук А. Б.

DETECTION OF FOOT TRACKS**ОБНАРУЖЕНИЕ СЛЕДОВ НОГ****Dubin R. A./ Дубинин Р. А.***Law Institute student / Студент института права**Vladivostok State University of Economics and Service**692001, Russian Federation, Vladivostok, Derzhavin street 59**Владивостокский государственный университет экономики и сервиса**692001, Российская Федерация, г.Владивосток, ул.Державина 59*

Аннотация: В этой статье автор обсудил способы обнаружения следов ног, а также проблемы, связанные с обнаружением и идентификацией следов ног. Кроме того, автор привел некоторые примеры из следственной практики по Пожарскому району Приморского края. Проведя анализ полученных данных, автор сделал заключение и изложил его в данной статье.

Ключевые слова: обнаружение следов ног, криминалистика, место преступления, улика, анализ обстановки.

Приступая к поиску следов ног, необходимо вдумчиво относиться к следовой обстановке, ибо на месте происшествия производится не только поиск следов, в том числе ног, но одновременно решается вопрос, имеют ли отношение обнаруженные следы к преступлению. Поэтому основой успеха обнаружения следов является анализ обстановки на месте происшествия.

Следы ног нужно искать не только на самом месте преступления или поблизости к нему, но и на близлежащей местности. Это требование вызывается и тем обстоятельством, что если на месте преступления и окажутся следы, то они могут быть затоптаны и неясны, в то время как на расстоянии от него они могут оставаться в неприкосновенности и полной сохранности, особенно не на главных путях к месту преступления, которыми часто пользуется преступник.

Следы обутых ног могут быть обнаружены не только на поверхности, по которой человек обычно ходит (на земле, полу), но и на других объектах.

Определенная часть следов ног, обнаруженная при осмотре, оказывается не пригодной для исследования по различным причинам - в силу нечеткости, из-за неблагоприятных метеорологических условий (дождь, снег и др.). Например, к протоколу осмотра места происшествия, проведенная 18.06.2018 на складе РММ АО «Лур» по факту хищения имущества, прилагалась иллюстрационная таблица, состоящей из снимков места происшествия. На рисунке изображен детальный снимок следа, обнаруженного на поверхности трубы. Данный след является маловидимым, поэтому достаточно сложно установить конкретным тип обуви, которым он был оставлен. Однако можно предположить, что это мужская обувь, возможно рабочие ботинки или берцы, судя по рельефу. [4] Рис.1.

Кроме того на месте происшествия могут быть следы, не имеющие отношения к преступлению. Исключение таких следов позволит избежать бесперспективной работы по делу и потери времени. Рекомендуется сначала сравнить следы обуви с подошвой тех лиц, которые побывали на месте

происшествия, а затем уже приступать к фиксации и изъятию следов. Достаточно сопоставить отдельные общие признаки (размеры, рисунок) и какие-либо броские особенности.

Рисунок 1

Все следы от ног, встречающиеся на месте преступления, могут происходить или 1) от обутых ног, или 2) от босых ног. Оценивая те и другие следы с точки зрения их важности для выяснения личности преступника, должно сказать, что след обутой ноги имеет более характерные признаки, чем след босой ноги, но ясный след босой ноги более выразителен, и его всегда возможно отличить от другого и отыскать между многими следами, сделанными при тех, же условиях.

Поиск объемных следов обуви не вызывает каких-либо трудностей. Требуется простое внимание, чтобы их увидеть, и аккуратность лиц, работающих на месте происшествия во время перемещения.

Вдавленные следы более заметны при создании теневого освещения, именуемого косопадающим или боковым. При невозможности работать с искусственным освещением соответствующие участки поверхности осматривают таким образом, чтобы их освещенность оказывалась под различными углами.

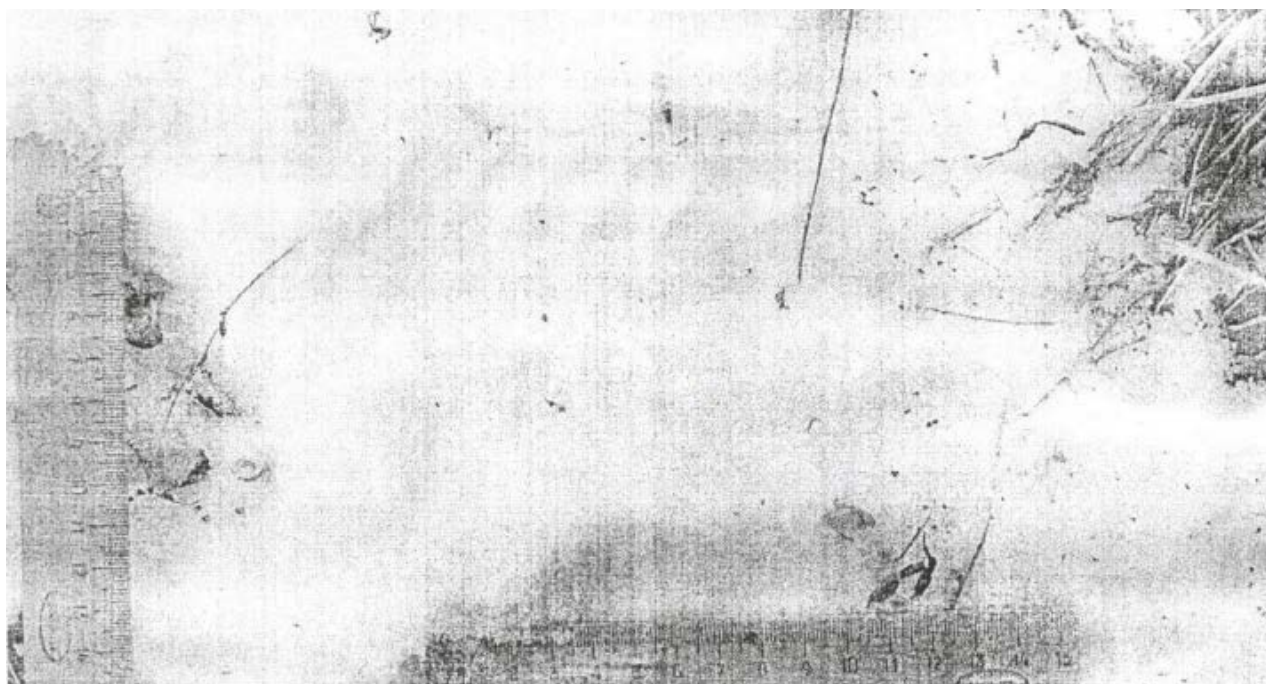
При наличии источника искусственного освещения (это может быть любой электрический фонарь, переносная лампа) опытным путем подбирается оптимальное направление светового потока, позволяющее обнаружить и детализировать особенности следа.

Несмотря на обширную научную разработанность следов ног, на практике их изъятие производится не часто. Проведя исследования в Следственном комитете пгт. Лучегорск, установил один протокол осмотра места происшествия, в котором фигурировали следы ног и прилагающуюся к нему иллюстрационную таблицу.

Из-за плохого качества ксерокопии удалось выделить лишь одно изображение, на котором можно разглядеть обнаруженный на снегу след. Судя по рельефу, след оставлен мужским ботинком, т.к. размер стопы достаточно

большой, а также контуры рельефа больше похожи на подошву именно мужской обуви.[Рис.2]

Рисунок 2

Объяснить низкий уровень изъятия следов ног можно плохим уровнем оснащения специальными техническими средствами для поиска следов, низкий уровень технико-криминалистической подготовки сотрудников органов внутренних дел. Важной проблемой, требующей решения, является отсутствие меж- и внутриведомственного взаимодействия.

Приоритетным направлением является широкий обмен информацией с экспертами других ведомств и организаций с целью разработки единых методических рекомендаций.

Литература

1. Доклад о результатах и основных направлениях деятельности Министерства внутренних дел Российской Федерации. - Режим доступа: <http://www.mvd.ru>. Дата: 5.05.2019
2. Коршунов В.М., Куртова К.Я. Обнаружение, фиксация и изъятие следов, Белгород, Издательство «БУПК», 2014, 229с.
3. Леви А.А. Организация осмотра места происшествия, М.; 2016, 112с.
4. Протокол осмотра места происшествия по факту хищения имущества РММ АО «Лур» от 18.06.2018

References

1. Report on the results and main activities of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation. - Access mode: <https://www.mvd.ru>. Date: 05/05/2019
2. Korshunov V.M., Kurtova K.Ya. Obnaruzhenie, fiksatsiya i izyatie sledov [Detection, fixation and removal of traces, Belgorod], "BUPK" Publishing House, 2014, 229c.

3. Levi A.A., Organizaciya osmotra mesta proishestviya[Organization of inspection of the scene], M .; 2016, 112c.
4. Minutes of the inspection of the scene of the fact of the theft of the RMM property of the conditions of the JSC "LuR" from 18.06.2018

Abstract: In this article, the author discussed ways to detect footprints, as well as problems associated with the detection and identification of footprints. In addition, the author cited some examples from the investigative practice in the Pozharsky District of the Primorsky Territory. After analyzing the data, the author concluded and outlined it in this article.

Key words: footprint detection, forensics, crime scene, evidence, analysis of the situation.

ОТЗЫВ НА МОНОГРАФИЮ РАИЛКИНА А.И. «ЗАКОНЫ БИОЛОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ И МАТЕМАТИЗАЦИЯ БИОЛОГИИ»

Парталы Е. М.

Рассматриваемая книга многогранна по содержанию, так как она охватывает различные вопросы, касающиеся биологической активности на разных уровнях организации живого от молекулярно-биологического до биосферного.

Эта книга, задуманная автором более 10 лет тому назад, берёт начало с его размышлений по «классической физике с её законами Исаака Ньютона», которые автор на первых порах рассматривал как своего рода аналоги законов биологической активности.

В первой главе обосновывается положение о том, что активность является общим, одним из основных, свойств живых систем. Как указывает автор на с.8, «Неотъемлемым свойством живого организма является деятельность, активность». Подтверждением этому являются разные трактовки понятия об активности в известных словарях (Гиляров и др., 1986; Дедю, 1990; Тюмасева и др., 2004; Даль, 2007), высказывания отдельных ученых (Берталанфи, 1969, Абрамова, 1974, Селье, 1987; и др.) и информация, имеющаяся в Интернете.

Систематическое изучение биологической активности начало развиваться только в XVIII веке, хотя учение об активности всего сущего развил ещё более двух тысяч лет тому назад Аристотель (1976). А. И. Раилкин следующим образом формулирует, что представляет из себя активность: «Активность – это проявление, а также степень проявления любых форм жизнедеятельности биологических систем на всех уровнях их организации, включая сам результат этой деятельности» (Раилкин, 2019, с. 15).

Активность биологических систем, по Раилкину (2019), можно охарактеризовать по следующим признакам:

- уровню организации;
- уровню эволюционного развития;
- стадии развития;
- характеру активности;
- направленности активности;
- интенсивности активности;
- источнику энергии.

Определяющим из вышеприведенных выше автор справедливо считает уровень организации биологических систем.

Он указывает, что энергетическим источником биологической активности служат метаболические циклы, обеспечивающие энергией клеточный уровень, а через него – и органно-тканевой, и организменный. При этом он кратко рассматривает основные метаболический процессы, такие как гликолиз, аэробное дыхание, цикл Кребса, окислительное фосфорилирование и некоторые

другие.

В 1-й главе помимо активности живого на молекулярно-генетическом уровне рассматривается активность и на других уровнях организации живой материи: клеточном, организменном, популяционном, экосистемном и биосферном.

Важную роль в обеспечении жизнедеятельности организмов выполняют транспортные системы, в том числе их клеточные составляющие. Клетки кровеносной системы высших животных и человека проявляют различные формы активности: эритроциты переносят кислород, лейкоциты – защищают организм от патогенных микроорганизмов, тромбоциты восстанавливают повреждённые сосуды, лимфоциты вырабатывают антитела, убивают раковые и заражённые вирусом клетки

Артериальная кровь по сосудам доставляет к тканям кислород, в обратном направлении венозная кровь уносит углекислый газ. Кровь проталкивается по сосудам с помощью сердца.

Биологическая активность на популяционном и более высоких уровнях организации основывается на жизнедеятельности организмов. Между растениями существует конкуренция за свет, питание, занимаемую площадь.

При взаимодействии между животными существуют межвидовая и внутривидовая конкуренции, хищничество, симбиоз и др. связи. Г. Ф. Гаузе (1936) сформулировал закон конкурентного исключения, согласно которому животные с близкими экологическими потребностями существовать вместе не могут.

Приспособительное поведение организмов сопряжено с их биологической активностью. Это – миграции рыб, черепах, китов и дельфинов, перелёты птиц и мн. др.

В 1-й главе автором затронуто множество вопросов: дыхание и метаболизм, роль ферментов, клеточная активность, избирательность организмов по отношению к факторам среды, движение разных животных, биологическая активность на популяционном и биосферном уровнях.

Важное значение в ней (раздел 1.2) занимают вопросы, касающиеся пределов изменения биологической активности организмов и зародышей от гипер- до гипо- и анабиоза. Впервые вводится термин нормобиоз, отражающий наиболее широко представленное и естественное состояние организмов между гипер- и гипобиозом.

В разделе 1.3 рассматриваются известные механизмы регуляции биологической активности на разных уровнях от молекулярно-генетического до организменного и выше. При этом внимание сосредоточено на том, что происходит с биологической активностью, когда она не сдерживается (или слабо сдерживается) факторами среды или системами регуляции.

Это создает предпосылки для умозрительного перехода к такой ситуации, когда активность биологических систем ничем не сдерживается (глава 2): ни средой, ни системами регуляции, ни другими биологическими системами. Такие системы рассматриваются как идеальные. Они обладают активностью. максимально возможной при данных условиях. В разделе 2.2 описываются

проявления максимальной активности идеальными биологическими системами. На основании примеров, приводимых в главе 2 (раздел 2.3), касающихся проявления активности, приближающейся к максимально возможной на клеточном, организменном, популяционном и экосистемном уровнях, формулируется закон максимума для идеальных биологических систем: *«Идеальная биологическая система проявляет постоянную и максимальную активность во всех направлениях»* (Раилкин, 2019, с. 133).

При сдерживании активности у реальных биосистем она все равно стремится к проявлению возможного максимума с учетом сдерживающих факторов внешней и внутренней среды. Рассматриваемые и обсуждаемые в разделе 3.1 примеры дали автору основания для формулирования закона максимизации биологической активности: *«Биологические системы стремятся к проявлению активности, максимально возможной при данных условиях»* (Раилкин, 2019, с. 140).

В том числе он пишет о проявлении максимальной активности на клеточном и организменном уровнях. Известно использование медицинскими работниками знаний о часах максимальной активности отдельных органов человеческого организма: 1- 3 ч.- печень, 11 – 13 ч. – сердце, 3 -5 ч. - лёгкие и др. Наибольшая активность у человека и животных наблюдается в полнолуние, наименьшая – в новолуние.

В качестве одного из примеров проявления максимальной биологической активности можно привести гидроидного полипа *Garveia franciscana* (Парталы, 2006). На протяжении года наблюдались три пика регенерации столонов, при максимальном соотношении молодых столонов к редуцированным прошлогодним 70,5% и три паузы. Основным фактором, управляющим этим процессом и приводящим его к максимизации и минимизации из абиотических факторов была температура, из биотических – наличие пищи, хищников и оседание на столоны эпибионтов.

В главе 3 сформулированы и другие более очевидные законы: биологической инерции, равновесия (квазиравновесия), смены направления активности, минимизации изменения активности вблизи положения равновесия.

Следует заметить, что законы максимума и максимизации являются основными законами биоактивности, на что указывает и сам автор. При этом из закона максимизации можно вывести и все другие законы активности для реальных биологических систем, что продемонстрировано в последнем разделе книги – Заключение.

В главе 4 ставится вопрос о том, как измерять биологическую активность. Для его решения аналитическим путем вводится новое понятие – об обобщенной силе. Для биологических систем она собственно и является мерой биологической активности.

Автор считает, что слово сила в широком смысле используется для выражения *«степени проявления и количественной характеристики различных качеств и свойств объектов, а также процессов, явлений и других предметов рассмотрения»* (Раилкин, 2019, с.170). Понятие силы широко употребляется не

только в науках, но также в СМИ, в искусстве, в социальной среде и пр. Поэтому автор приходит к введению понятия обобщённой силы: *«обобщённая сила есть количественная характеристика степени выражения, интенсивности проявления тех или иных свойств, качеств объектов и субъектов»* (Раилкин, 2019, с. 171). В соответствии с приведенными определениями предлагается рассматривать силу биологических систем как *«меру активности и взаимодействия биологических объектов и субъектов между собой и со средой»* (Раилкин, 2019, с. 172).

Следует упомянуть о том, что до начала XIX века, как известно, существовало представление о *жизненной силе*. В 1807 г. Т. Юнг заменил этот термин *энергией*.

В настоящее время мы часто слышим о психической энергии, о ней же было известно достаточно давно. Именно психическая энергия действует на верхнем уровне Мироздания – на уровне Сознания (Тихоплав, 2001).

Одним из свойств психической энергии является её способность воздействовать на окружающую среду. Так как человек сам – источник этой энергии, то излучаемая пси-энергия (психическая энергия) будет зависеть от его особенностей производить и излучать ее и в особенности – от духовности.

В главе 5 рассматриваются основные проблемы математизации биологии (раздел 5.1) и указывается, что многие из них можно разрешить на основе использования представлений о биологической активности, ее законах и ее количественном выражении (глава 4). В двух последующих разделах в математической форме описываются сила биосистем и сопротивление ей среды (раздел 5.2), а также законы биоактивности (раздел 5.3). Наконец, в разделе 5.4 приводятся экологические модели, основанные на биоактивности организмов и популяций. Указывается алгоритм построения таких (и других) моделей на основе представлений о биоактивности. Алгоритм заключается в том, что на первом этапе необходимо представить описываемую биологическую систему как идеальную, на втором – ввести ограничения на ее активность. В результате получится описание активности реальной биосистемы.

В заключении – последнем разделе рецензируемой монографии – рассматриваются экстремальные принципы, в том числе, применительно к биологии. Основными из сформулированных автором являются законы максимума (для идеальных) и максимизации (для реальных) биосистем. На этом основании высказывается предположение о том, что для математизации биологии с использованием представлений о биоактивности, возможно, потребуется аппарат вариационного исчисления, который, как раз, и описывает экстремальные свойства объектов.

Книга А. И. Раилкина «Законы биологической активности и математизация биологии» (2019), несомненно, будет полезна научным сотрудникам различных направлений науки, а также преподавателям и студентам биологических, экологических и смежных специальностей. Она может иметь практическое значение для работников промышленности и флота, так как знания о максимальной и минимальной активности у опасных организмов-обрастателей важны для профилактики защиты поверхностей технических средств от

биообращения и биоповреждения.

Литература

1. Абрамова Н.Т. Целостность и управление. М.: Наука, 1974.- 248 с.
2. Аристотель. Сочинения в 4-хт. Т.1. О душе. М.: Мысль. 1976.- С.369 – 450.
3. Бераланфи фон. Л. Общая теория систем - критический обзор // Исследования по общей теории систем. М.: Прогресс.1969.- С.23 – 82.
4. Гаузе Г.Ф. Исследования над борьбой за существование в смешанных популяциях.// Зоол.журн. 1935.Т.14, вып.2. – С.243 – 270.
5. Даль В.И. Толковый словарь русского языка: современное написание. М.: Астрель. АСТ. Хранитель. 2007.- 757 с.
6. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь. Кишинёв. Гл.ред. МСЭ.1990.- 408 с.
7. Парталы Е.М. Экология гидроида *Garveia franciscana* (Torrey) в Азовском море. Мариуполь: «Новый мир».2006.- 185 с.
8. Тихоплав В.Ю., Тихоплав Т.С. Физика веры. СПб: Культура.1994.- 256 с.
9. Тюмасева З.И., Богданов Е.Н., Щербак Н.П. Словарь – справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны. СПб: Питер, 2004.- 464 с.

© Парталы Е.М.

УДК: 537.565

СИСТЕМА ПРЕДПОСЕВНОЙ СТИМУЛЯЦИИ СЕМЯН ЭЛЕКТРОМАГНИТНЫМ ПОЛЕМ

PRE-SEEDING STIMULATION SYSTEM OF SEEDS ELECTROMAGNETIC FIELD

Petrovskiy A.N. /Петровский А.М.

lecturer/ викладач

Kuznetsova T. Yu./Кузнецова Т.Ю.

PhD in Chemical sciences/к.хим.н.

Poltava National Technical Yu. Kondratyuk University, Poltava, avenue Pershotravnevyi, 24,

36601/Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка,

м.Полтава, пр. Першотравневий, 24, 36011

Leyko S.V./Лейко С.В.

PhD in Pedagogic sciences/ к.пед.н.

Poltava College of Food Technology, Poltava, street Pushkin, 56, 6039/

Полтавський коледж харчових технологій, м.Полтава, вул.Пушкіна, 56,6039

На основе теоретических разработок предложена методика проведения предпосевного облучения электромагнитным полем высокочастотного диапазона с частотой 27,12 МГц, выходной мощностью 20–60 Вт, непрерывным сигналом синусоидальной формы. Экспериментальные исследования показали высокую эффективность предложенной технологии. Всхожесть семян различных культур в лабораторных условиях возросла с 70 % до 95 %, в полевых и тепличных условиях с 70 % до 92 %. Энергия роста увеличилась на 20 % и, как следствие, урожайность в полевых условиях увеличилась на 8–24 %.

Ключевые слова: всхожесть, метод предпосевного облучения, стимуляция семян, тепловая модель, урожайность, электрическое сопротивление, энергия роста.

Анализ хозяйственной деятельности агропромышленного комплекса Украины показывает, что рост расходов на производство продукции растениеводства опережает рост урожайности: на 1% увеличения урожая приходится 2,5% повышения антропогенных расходов. Одна из причин потерь продукции обусловлена плохим прорастанием семян и низким темпом роста растений на начальном этапе развития. Таким образом, повышение всхожести и энергии роста растений с целью увеличения урожайности сельскохозяйственных культур и ресурсосбережения является актуальной проблемой, что требует создания высокоэффективных, конструктивно простых и экологически безопасных технических средств для предпосевной стимуляции семян.

Постановка задачи. Целью работы является разработка аппарата предпосевного облучения семян сельскохозяйственных растений электромагнитным полем, который является составной частью биотехнической системы, включающей в себя совокупность взаимосвязанных и взаимозависимых биологических и технических объектов, а также представление полученных экспериментально-производственных результатов.

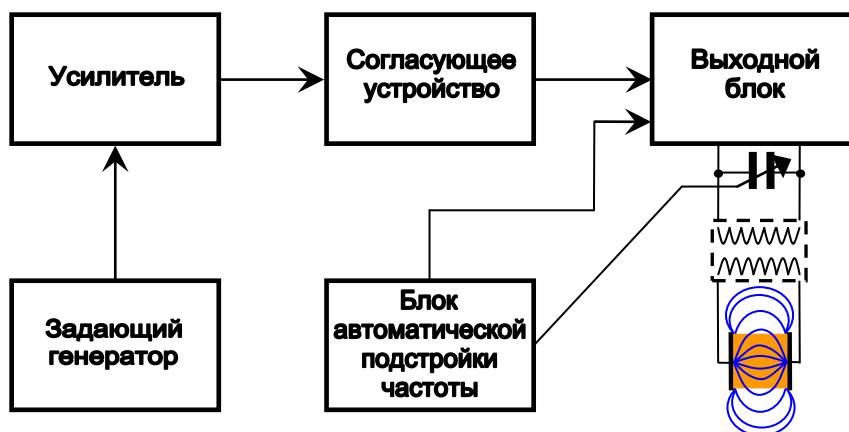
Особенностью работы аппарата предпосевного облучения является наличие двух биообъектов: первый – семена, стимуляция которых ЭМ полем должна интенсифицировать процесс их всхожести и роста; второй – человек-

оператор, облучение которого электромагнитным полем в диапазоне частот от 20 до 300 МГц приводит к поглощению энергии поля всем телом человека, особенно значительному локальному поглощению (например, головой), что может вызвать нежелательные последствия. Эти противоречивые требования с точки зрения излучаемой ЭМ энергии необходимо учитывать при разработке аппарата облучения сельскохозяйственных семян.

Особенности построения системы. Рассмотрим построение и работу аппарата облучения УВЧ 27-60, который является составной частью БТС предпосевного облучения сельскохозяйственных культур, включающей также человека-оператора. В основу построения системы положен способ облучения зерновых культур ЭМ полем в диапазоне частот 20-30 МГц с продолжительностью импульсов 0,03-0,04 мкс и мощностью облучения 20-60 Вт [1].

Задающий генератор генерирует синусоидальный сигнал частотой 27,12 МГц, который подается на усилитель. Частота автогенератора стабилизирована кварцем. Выбор такой частоты (длина волны 11,06 м) основан на многолетнем опыте применения медицинских аппаратов УВЧ-терапии при лечении острых воспалительных процессов в органах и тканях человека. С выхода усилителя сигнал через согласующее устройство подается на резонансный LC контур и далее на блок облучения, представляющий собой емкость между пластинами которой находятся облучаемые семена. При этом емкость одновременно является антенной аппарата, к которой подводится регулируемая в пределах (10-60) Вт мощность ЭМ поля. Часть энергии ЭМ поля в антенне-конденсаторе идет на нагревание зерна, а часть – излучается в свободное пространство, что представлено на **рис.1**.

Рис.1. Блок схема аппарата предпосевного облучения семян

Эффективное облучение семян осуществляется, когда вторичный контур настроен на рабочую частоту. В этом случае напряжение электрического поля между пластинами конденсатора максимально. Однако, облучаемые семена имеют различные характеристики - вид, размеры, влажность и др. Это приводит к изменению их диэлектрических параметров и, как следствие, к изменению резонансной частоты контура, что требует автоматической подстройки частоты [2,3].

Конструктивно аппарат выполнен в виде двух блоков: электронного блока и емкости-облучателя, соединенных коаксиальным кабелем. Конструкция емкости-облучателя позволяет засыпать сверху зерно и обеспечивает полное автоматическое освобождение ее от облученных семян.

Результаты испытаний. Для экспериментальных испытаний аппарата облучения УВЧ 27-60 были использованы следующие сорта растений: пшеница «Коломак-5» третьего класса, ячмень «Гетман», огурцы «Феникс 690», томаты «Дар Заволжья».

При этом температура нагрева семян T связана с длительностью их облучения t соотношением:

$$T = T_H + 17,5(1 - e^{-\alpha t}),$$

где: $T_H=18^\circ\text{C}$ – начальная температура; $\alpha=0,1 \text{ мин}^{-1}$ – постоянная времени нагрева.

Анализ полученных экспериментальных данных показал, что всхожесть всех семян имеет максимум, который в 1,2...1,35 раза больше по сравнению с контрольными. При этом оптимальное значение времени облучения для разных семян меняется от 2 до 12 минут. Оптимальные значения температуры нагревания семян, при которых достигается максимальная всхожесть, находятся в диапазоне от 23 до 31°C.

Уменьшение всхожести семян при превышении оптимальных значений температуры обусловлено локальным перегревом клеточных мембран и денатурацией белков-переносчиков в зародыше.

Кроме экспериментальных исследований по определению всхожести различных семян в зависимости от мощности и длительности их облучения были проведены полевые испытания. Испытания проводились на полевой базе научно-исследовательского института агрономии в период марта-сентября 2017 года. Высевался ячмень сорта «Гетман» (репродукции урожая 2016 г.) с начальной всхожестью 70-75%. Полевые испытания показали повышение всхожести ячменя на 20-27%, улучшение энергии роста и повышение урожайности на 24%.

Выводы.

Лабораторные испытания по облучению семян пшеницы, ячменя, огурцов и томатов ЭМ полем показали, что их всхожесть повышается в 1,2...1,35 раза по сравнению с контрольными и имеет максимум в зависимости от длительности облучения.

Определено максимальное значение всхожести различных семян, которое зависит от мощности и длительности их облучения ЭМ полем, при этом оптимальное значение температуры нагрева семян находится в диапазоне от 23 до 31°C. Уменьшение всхожести при повышении температуры обусловлено локальным перегревом клеточных мембран и денатурацией белков – переносчиков в зародыше. Полевые испытания предпосевного облучения ячменя показали повышение урожайности на 24% по сравнению с контрольными показателями.

Література

1. Пат.№51700, Україна. Спосіб передпосівного опромінення насіння зернових. МПК А01С01/00/ Петровський О.М., Смердов А.А., Жемела Г.П., Волков С.І., Ландар А.А. – Опубл. 26.07.2010. Бюл.№ 14, 2010.
2. Пат.№58446, Україна. Пристрій для передпосівного опромінення насіння. МПК А01С01/08/ Петровський О.М., Смердов А.А., Волков С.І., Ландар А.А. – Опубл. 11.04.2011. Бюл.№7, 2011.
3. Дьомін Д.О., Кузнєцов С.Д., Кузьнєцов О.С., Макаренко К.С. Огляд літератури щодо дії неіонізованого випромінювання на людину (від 100 кГц до 300 ГГц) // Биомедицинская инженерия, 2011. - №2. – С.93-94.

References.

1. Pat. №51700, Ukraina. Method of PRE-SEEDING irradiation of seeds of cereals. MPK A01C01/00/ Petrovskiy O.N., Smerdov A.A., Zhemela G.P., Volkov S.I., Landar A.A. – Opubl. 26.07.2010. Byul.№14, 2010.
2. Pat. №58446, Ukraina. Device for pre-sowing irradiation of seeds MPK A01C01/08/ Petrovskiy O.N., Smerdov A.A., Volkov S.I., Landar A.A. – Opubl. 11.04.2011. Byul.№7, 2011.
3. Domin D.O., Kuznyecov S.D., Kuznyecov O.S., Makarenko K.S. (2011). An overview of the literature on non-ionized radiation in on a humans (100 кГц до 300 ГГц) //Biomedical Engineering, №2. – pp.93-94.

Abstract. On the basis of theoretical development the technique of preplant irradiation with the high-frequency electromagnetic field with frequency of 27.12 MHz has been proposed, output power 20–60 W, continuous sine wave signal. An original construction for the treatment of seeds has been developed, which includes a device for the automatic frequency control and has a bunker-irradiator of the original form with the shading coil.

Experimental studies have shown high efficiency of this technology. Germination of seeds of different crops increased by 10–27 %. As a consequence, the yield in the field increased by 8–24 %.

Keywords: thermal model, stimulation of seeds, the electrical resistance, method preplant irradiation, germination, growth energy, productivity.

УДК 630.91

**ECONOMIC ASSESSMENT OF DIFFERENT TREE SKIDDING METHODS
USAGE WITHIN THE SPHERE OF SCIENTIFIC-EXPERIMENTAL
FOREST SERVICE OF VSUT IN MARI-EL REPUBLIC
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ МЕТОДОВ
ТРЕЛЁВКИ СОРТИМЕНТОВ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО-ОПЫТНОГО ЛЕСНИЧЕСТВА
ПГТУ РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ**

Yarantsev D.G. / Яранцев Д.Г.
student / студент

Konyuhova T.A. / Конюхова Т.А.
c.a.s., as.prof. / к.с.-х.н., доц.

Volga State University of Technology, Yoshkar-Ola, Lenin sq. 3, 424000
Поволжский государственный технологический университет,
Йошкар-Ола, пл. Ленина 3, 424000

Аннотация. В работе рассматривается проведение сплошных рубок при использовании различных методов трелёвки, их технологическое и экономическое сравнение.

Ключевые слова: сплошная рубка, форвардер, трелёвка, сортиментная технология.

Вступление. Заготовка древесных ресурсов производится в несколько этапов. Проводится отвод лесосеки, обмер и учет объема вырубаемой древесины, обозначение площади участка. Затем уже производится непосредственно валка леса, в данной работе рассматривается валка леса с помощью бензопил. Дальнейшим шагом следует сбор и транспортировка заготовленной древесины в виде сортиментов. Цель данной работы оценить то, каким способом выгоднее произвести трелёвку сортиментов: с использованием трелёвочного трактора или с использованием форвардера.

Рассмотрим выгодные для использования сортиментной технологии условия. Сортиментная технология эффективна при проведении сплошных и несплошных рубок. Данная технология уменьшает повреждение оставляемого древостоя, подроста и почвенного покрова, а так же позволяет корректировать длины выпиленных сортиментов в зависимости от имеющихся средств для вывозки и требований потребителя. Применяется в основном в насаждениях с небольшим, средним объёмом хлыста на малых по размерам лесосеках, в стеснённых условиях.

В теории использование трелёвочных тракторов на такой площади может быть выгодно если лесничество оборудовано данным видом техники. В остальных случаях и при наличии средств на обновление машинного парка выгоднее использовать форвардеры. Данная теория подтвердилась в текущем исследовании в условиях Учебно-Опытного лесничества ПГТУ.

Преимущества форвардеров перед другими трелёвочными средствами заключается в следующем:

- Использование форвардеров обеспечивает меньшее уплотнение и повреждение лесных почв по ходу движения машины. За счёт манипулятора с большим вылетом (до 10 метров) форвардеру не требуется подъезд к лежащим на земле сортиментам на близкое расстояние, что также в сравнении с

трактором снижает степень повреждаемости почв;

- Форвардер передвигается с большей загрузкой и меньшей скоростью, чем трактор. Это снижает уровень колебаний и вибраций, действующих на оператора, повышая комфортность работы;

- В соответствии с современной сортиментной технологией форвардеры при разгрузке формируют довольно компактные по площади штабеля древесины высотой 3-4 метра, существенно снижая тем самым пространства, отводимые под придорожные склады. В других техпроцессах эти склады имеют более значительные размеры;

- Форвардеры могут производить сортировку древесины при погрузке и разгрузке, что положительно влияет на дальнейшее распределение леса между потребителями при вывозке автомобильным транспортом;

- При использовании сельскохозяйственных тракторов для трелёвки волочением дерева могут повреждаться и загрязняться. Это негативно сказывается на качестве конечного продукта, снижает сроки службы лесопильного оборудования. Форвардеры обеспечивают трелёвку чистой древесины;

- Форвардеры одинаково эффективно могут использоваться на выборочных рубках, рубках ухода и сплошных рубках главного пользования;

- Форвардеры при необходимости могут эффективно использоваться для сбора и перевозки порубочных остатков.

В технологические задачи форвардеров входит сбор, подсортировка, доставка сортиментов от места заготовки до лесовозной дороги или склада и штабелёвка сортиментов. В соответствии с принятой классификацией форвардеры относятся к группе самоходных двухмодульных машин. В конструкцию технологического оборудования форвардеров входит погрузочный модуль в виде манипулятора и грузовой модуль - грузовая тележка. Эффективность манипулятора является главным условием производительности форвардера.

Рассмотрим две технологии в отношении которых будут производиться расчеты и их сравнение по экономическим показателям.

1. Валка, обрезка сучьев, раскряжевка - бензопила «Хускварна 262 XR»
Трелёвка - трактором ТТ-4;

2. Валка, обрезка сучьев, раскряжевка - бензопила «Хускварна 262 XR»
Трелёвка - форвардер «Тимберджек».

Для сравнения этих примеров требуется рассчитать трудовые и денежные затраты на их проведение. Сравнив эти показатели можно определить экономическую эффективность сплошных рубок.

Затраты на ручные и механизированные работы выполняются на основе их расчета по действующим нормам выработки и тарифным ставкам.

Проведению сплошных рубок предшествуют работы по отводу и таксации лесосек. Отвод лесосек под рубки ухода складывается из следующих операций: прорубка визиров, промер визиров, постановка столбов. Для каждой операции подбирается соответствующая норма выработки и путем деления на нее объема работ определяются трудозатраты в человеко-днях. В соответствии с нормами

выработки по каждому виду работ проставляются тарифные разряды и ставки. Производство тарифной ставки на количество человеко-дней дает тарифный фонд заработной платы по данной операции.

Премии, дополнительная заработная плата и отчисления на социальные нужды рассчитываются в зависимости от тарифного фонда. Премии в лесничестве выплачиваются в размере 40% от тарифного фонда, дополнительная зарплата в размере 15% от суммы тарифного фонда и премии, отчисления на социальные нужды – 34%.

Затраты на содержание механизмов по каждому виду работ определяется путем умножения потребного количества машино-смен на стоимость содержания механизма в смену. Себестоимость содержания механизмов в смену: трактор ТТ - 4 – 2479,68 руб., форвардер «Тимберджек» - 7098,74 руб., бензиномоторная пила – руб. Затраты на смену трактора ТТ - 4 и бензиномоторной пилы взяты по показателям лесхоза (табл.1).

Таблица 1

Расчет себестоимости машино-смен

Наименование затрат	ТТ- 4	Форвардер «Тимберджек»	«Хускварна 262 ХР»
Стоимость содержания 1 маш.см. руб.	2479,68	7098,74	327,6

Авторская разработка

При лесосечных работах на рубках принимаем условия труда зимние, при глубине снега до 50 см, вырубная порода сосна, береза, осина. Объем хлыстов при сплошных рубках 0,21-0,22 м³. Трелевка хлыстов осуществляется тракторами ТТ - 4, норма выработки взята при расстоянии трелевки до 300 м, при нормальных условиях работы. Раскряжевка хлыстов проводится на месте «у пня». Сравним технологии при проведении сплошных рубок при одинаковых условиях (табл.2, табл.3).

Как видно из приведенных выше таблиц, технология сплошных рубок с применением форвардера «Тимберджек» является экономней, чем с применением трактора ТТ- 4. Экономия средств составляет 22326,66 руб

Проведение сплошных рубок с применением форвардера «Тимберджек» выгоднее чем применение ТТ-4, так как превышение доходов по варианту с форвардером составило 22326,66 руб. на 1080 кбм древесины (табл. 4). Каждый кубометр древесины получается дешевле на 28,43 руб.

Заключение и выводы.

В настоящее время при недостаточном финансировании и устаревшем машинно-тракторном парке не все предприятия могут позволить себе приобрести машины и механизмы для скандинавской технологии.

Но тем не менее стоит стремиться к переходу на современные машины для заготовки древесины, так как применение данной технологии позволяет сэкономить денежные средства в основном за счет ускорения процесса.

В целом при использовании системы машин достигается высокая производительность при сплошных рубках, а также низкие трудозатраты, что делает ее привлекательной для применения в различных условиях.

Таблица 2
Расчетно-технологическая карта на проведение сплошных рубок по технологии с ТТ-4 на 1000 м3

№п/п	Наим-ие работ и усл.исполнения	Ед. изм	Объем работ	Норма выработки	Кол-во рабочих	Агрспрок	Кол-во маш.смен	Сост.бриг		Кол-во чел. дней	Разряд	Тарифная ставка	Сумма затрат, руб.					
								спецналист	кол-во				Тариф фонд	Премии	Доп. зар	Страховые выплаты	Стоим-ть маш-см	Всего
1.	Отвод лесосек на сплошные рубки																	
	Прорубка визиров	м	1000	1600	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,63	4	278,69	175,57	70,23	36,87	96,11	-	378,78
	Промер визиров	м	1000	3700	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,27	4	278,69	75,25	30,10	15,80	41,19	-	162,34
	Изготовление и постановка столбов	шт.	4	8,2	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,49	4	278,69	136,56	54,62	28,68	74,75	-	294,61
2.	Сплошные рубки																	
	валка б/п	м3	1080	40,5	1	XI-XII	26,67	вальщик	1	26,67	6	371,59	9910,31	3964,12	2081,16	5424,9	8737,09	30117,58
	обрезка б/п	м3	1080	15,8	1	XI-XII	68,35	вальщик	1	68,35	5	317,91	21729,15	8691,66	4563,12	1189,45	22391,46	58564,84
	раскряжевка б/п	м3	1080	40,9	1	XI-XII	26,41	вальщик	1	26,41	5	317,91	8396,00	3358,40	1763,16	4595,97	8651,92	26765,45
	трелевка ТТ-4	м3	1080	26,1	1	XI-XII	41,38	тр-г	1	41,38	6	371,59	15376,39	6150,56	3229,04	8417,04	102609,16	135782,19
	ВСЕГО						162,81			164,20			55799,23	22319,69	11717,84	23744,5	142389,63	255970,89

Источник: [1]

Таблица 3
Расчетно-технологическая карта на проведение сплошных рубок по технологии с форвардером на 1000 м3

№п/п	Наим-ие работ и усл.исполнения	Ед. изм	Объем работ	Норма выработки	Кол-во рабочих	Агросрок	Кол-во маш.смен	Сост.бриг		Кол-во чел. дней	Разряд	Тарифная ставка	Сумма затрат, руб.					
								спецна-лист	Кол-во				Тариф. фонд	Премии	Доп. зар	Страх. выплаты	Стоим-ть маш-см	Всего
1.	Отвод лесосек на сплошные рубки																	
	Прорубка визиров	м	1000	1600	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,63	4	278,69	175,57	70,23	36,87	96,11	-	378,78
	Промер визиров	м	1000	3700	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,27	4	278,69	75,25	30,10	15,80	41,19	-	162,34
	Изготовление и постановка столбов	шт.	4	8,2	1	VIII-IX	-	рабочий	1	0,49	4	278,69	136,56	54,62	28,68	74,75	-	294,61
2.	Сплошные рубки																	
	валка б/п	м3	1080	40,5	1	XI-XII	26,68	вальщик	1	26,67	6	371,59	9910,31	3964,12	2081,16	5424,9	8737,09	30117,58
	обрезка б/п	м3	1080	15,8	1	XI-XII	68,35	вальщик	1	68,35	5	317,91	21729,15	8691,66	4563,12	1189,45	22391,46	58564,84
	раскряжевка б/п	м3	1080	40,9	1	XI-XII	26,41	вальщик	1	26,41	5	317,91	8396,00	3358,40	1763,16	4595,97	8651,92	26765,45
	трелевка «Тимберджек»	м3	1080	80	1	XI-XII	13,50	тр-т	1	13,50	6	371,59	5016,47	2006,59	1053,46	2746,02	95832,99	96915,53
	ВСЕГО						134,94			136,32			45439,31	18175,72	9542,26	24873,48	135613,46	233644,23

Источник: [1]

Таблица 4

Расчет контрактной цены при сплошной рубке с применением ТТ-4 и с применением форвардера «Тимберджек»

Показатели	Варианты		Проектируемый вариант к базовому
	ТТ-4	Форвардер	+, -
1.Площадь рубок, га	6	6	0
2.Технологическая себестоимость, руб.	255970,89	233644,23	-22326,66
- заработная плата рабочих	89836,76	73157,29	-16679,47
- содержание техники	142389,63	135613,46	-6776,17
- страховые выплаты	23744,5	24873,48	1128,98
3.Трудоемкость работ, чел-дни всего	164,2	136,32	-27,88
4.В том числе механизированного труда, чел.дн. по РТК	162,8	134,94	-27,86
5.Сумма экономии затрат, руб. на 1 кбм	20,67		-
6. Накладные расходы	63992,72	58411,06	-5581,66
7.Нормативная прибыль	31996,36	29205,53	-2790,83
8.Контрактная всего	351959,97	321260,82	-30699,15
9.Контрактная цена на 1 кбм	325,89	297,46	-28,43

Источник: [1]

Литература:

1. Закамский, В.А. Лесоводство: практикум : учебное пособие / В.А. Закамский. — Йошкар-Ола : ПГТУ, 2013. — 216 с.
2. «Приказ от 1 августа 2011 г. N 337 «Об утверждении правил заготовки древесины».

References:

1. Zakamskiy, V.A. Lesovodstvo: praktikum : uchebnoe posobie [Forestry: case study: study guide] / V.A. Zakamskiy. — Yoshkar-Ola : VSUT, 2013. — 216 p.
2. «Prikaz ot 1 avgusta 2011 g. N 337 «Ob utverzhdenii pravil zagotovki drevesiny».[Concerning approval of regulations of harvesting of wood]

Abstract. Description of different tree skidding methods usage in clear-cut harvesting. Their technological and economical assessment.

Key words: tree skidding, clear-cut harvesting, forwarder.

Научный руководитель: к.с.-х.н.,доц. Конюхова Т.А.

Статья отправлена: 15.05.2019 г.

© Яранцев Д.Г.

УДК 636.27.033:636.082.31/.35

**CARCASS CONFORMATION AT THE BULLS OF THE UKRAINIAN
BLACK AND WHITE DAIRY BREED****КОНФОРМАЦІЯ (М'ЯСИСТІСТЬ) ТУШ У БУГАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ****Kruk O.P. / Крук О.П.***k. a. s / к. с.-г. н.***Ugnivenko A.M. / Угнівенко А.М.***d. a. s., prof. / д. с.-г. н., професор*

ORCID: 0000-0001-6278-8399

Kos N.V. / Кос Н.В.*k. a. s., as. prof. / к. с.-г. н., доцент*

ORCID: 0000-0001-6320-5140

*Національний університет біоресурсів і природокористування України**м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, 03041**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroiv Oborony st., 15, 03041*

Анотація. У роботі наведено характеристику конформації (м'ясистості) туш бугайців української чорно-рябої молочної породи. Доведено, що м'ясистість туш за підвищення віку тварин, середньодобових приростів живої маси від народження до забою та їх живої маси перед забоєм, має тенденцію до підвищення. У подальшому слід оцінити якість яловичини бугайців української чорно-рябої молочної породи відповідно до вимог EUROP за товщиною підшкірного жиру.

Ключові слова: м'ясна продуктивність, конформація туш, українська чорно-ряба молочна порода.

Вступ. У країнах Євросоюзу нині діючою є система оцінювання туш великої рогатої худоби EUROP. Її проводять незалежні висококваліфіковані спеціалісти на м'ясопереробних підприємствах не пізніше як через годину після забою тварин. Згідно з нею існує п'ять рівнів якості на основі м'ясистості туш [2]. Конформація туш має безпосередній вплив на вихід відрубів під час обвалювання. Із її поліпшенням збільшується вихід цінних у технологічному відношенні відрубів. Тому важливе значення має вивчення кількісних і якісних ознак яловичини від найбільш розповсюдженої української чорно-рябої молочної породи за м'ясистістю туш і впровадження їх у виробництво. Таким чином, оцінювання м'ясної продуктивності бугайців цієї худоби за конформацією туш є актуальним для економіки скотарства України.

Аналіз джерел літератури. У праці [4] встановлено, що за збільшення живої маси тварин перед забоєм до 550, 625, 700 кг поліпшується конформація туш. Це дає можливість поліпшити якісні характеристики яловичини. Тому, рекомендують [3] забивати чорно-рябих бугайців живою масою 550 кг. Метою роботи є встановлення впливу віку забою та особливостей вагового росту на конформацію туш тварин української чорно-рябої молочної породи.

Матеріал і методика досліджень. Досліди провели в ФГ «Журавушка» Броварського району Київської області на бугайцях української чорно-рябої молочної породи. Від народження до 4-місячного віку їх утримували групами

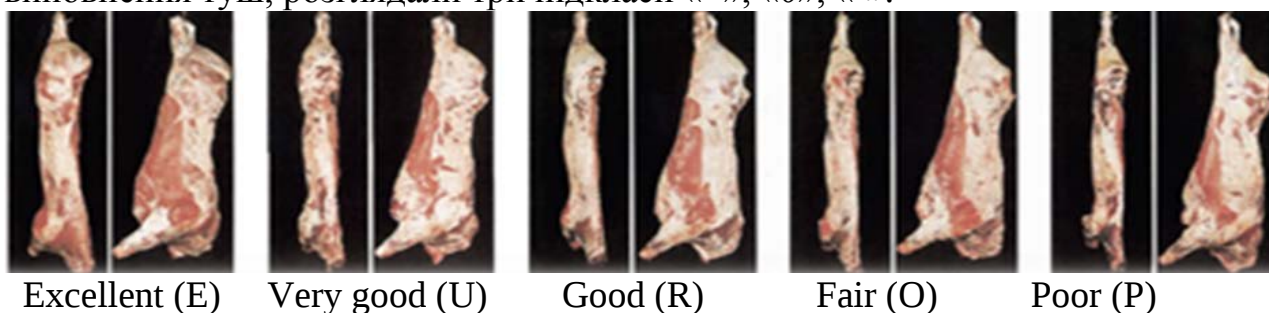
по 25 голів. У молочний період їм випоїли по 547,2 кг незбираного молока та 182,4 кг знежиреного. Дорощування і відгодівлю тварин здійснювали на відгодівельних майданчиках. Годівлю піддослідних тварин проводили за раціонами, прийнятими в господарстві. За період від народження до 20 місяців бугайці спожили по 31486,0, до 22 – по 36119,9 МДж (табл. 1). Концентровані корми становили відповідно 18,8 та 18,4 %.

Таблиця 1

**Споживання кормів бугайцями української чорно-рябої
молочної породи, МДж**

Корми	Від народження до 20 міс. (n=11)		Від народження до 22 міс. (n=16)	
	МДж	%	МДж	%
Концентровані	5918,9	18,8	6636,3	18,4
Соковиті: всього	4502,9	14,3	5163,7	14,3
силос	3068,0	9,7	3443,8	9,5
сінаж	1434,9	4,6	1719,9	4,8
Грубі: всього	3908,8	12,4	4445,1	12,3
сіно	2760,6	8,8	3082,2	8,5
солома	1148,1	3,6	1362,9	3,8
Зелені	8743,8	27,8	10266,0	28,4
Усього на голову за період вирощування	31486,0	100	36119,9	100

Забій тварин провели в забійному цеху (с. Калинівка). Тварин у групи для забою формували методом збалансованих груп-аналогів [1]. Різниця між тваринами за віком становила до 5 %. Конформацію туш класифікували відповідно до методик ЕС (рис. 1). Клас якості напівтуш тварин установлювали на основі візуальної оцінки. За цього приймали до уваги їх товарний вигляд і полив жиром. Крім того, в кожному основному класі залежно від ступеня виповнення туш, розглядали три підкласи «+», «0», «-».

Рис. 1. Шкала оцінювання конформації туш [2]

Туші класифікували відразу після забою за шкалою від 1 до 15 на п'ять класів: E, U, R, O, P [2]: **E** (ідеальний) – усі профілі досить випуклі, ідеально розвинені м'язи; **U** (відмінний) – усі профілі випуклі, дуже добре розвинені м'язи; **R** (добрий) – профілі звичайні, добре розвинені м'язи; **O** (задовільний) – профілі слабо виражені, середньо розвинені м'язи; **P** (незадовільний) – усі профілі слабо виражені, м'язи слабо розвинені.

Результати досліджень та їх обговорення. Підвищення віку забою

молодняку сприяє підвищенню конформації туш (табл. 2), яка має безпосередній вплив на вихід м'язової тканини і дає повне уявлення про сортову належність яловичини.

За збільшення фактичної жирової маси бугайців перед забоєм оцінювання за конформації підвищується нерівномірно. Найвищий її показник 9,7 (R^+) є за маси від 401 до 450 кг, найменший 7,6 (R^-) – від 350 до 400 кг. Конформація туш бугайців за підвищення віку забою має тенденцію до зростання від 8,2 бала у 20 місяців до 8,9 у 22 місяці. Відповідно до системи EUROP це відповідає класу від R^+ до U^- .

Таблиця 2

**Конформація туш бугайців залежно від віку забою
та особливостей росту**

Фактор		Конформація туш, балів
Вік забою, міс.	20 (n = 11)	8,2 ± 0,78
	22 (n = 16)	8,9 ± 0,32
Середньодобовий приріст від народження до забою, г	до 550 (n = 9)	8,7 ± 0,43
	551-600 (n = 10)	8,7 ± 0,74
	651-700 (n = 8)	9,9 ± 0,55
	понад 700 (n = 4)	7,5 ± 0,50
Жива маса перед забоєм, кг	від 350 до 400 (n = 12)	7,6 ± 0,51
	від 401 до 450 (n = 15)	9,7 ± 0,45
	від 451 до 500 (n = 5)	8,3 ± 0,23
	понад 500 (n = 4)	8,8 ± 0,48

Конформація туш збільшується зі зростанням середньодобових приростів від народження до забою, окрім приросту понад 700 г. Це пояснюється тим, що за такої швидкості росту тварин реалізують на забій на 1,5 місяці раніше, що і позначається на зменшенні м'ясистості туш.

Заклучення і висновки. Конформація туш за збільшення віку тварин має тенденцію до підвищення. За підвищення фактичної живої маси бугайців перед забоєм конформація туш поліпшується незначно. За збільшення середньодобових приростів живої маси бугайців від народження до забою існує тенденція до зниження конформації туш. У подальшому слід оцінити якість яловичини бугайців української молочної породи відповідно до вимог EUROP за товщиною жирового поливу.

Література:

1. Овсянников А.И. Основы опытного дела в животноводстве: учебн. пособ. М.: Колос, 1976. 304 с.
2. Commission of the European Communities 1982. Commission of the European Communities (Beef Carcass Classification) Regulations. Council Regulations 1358/80, 1208/81, 1202/82. Commission Regulations 2930/81, 563/82, 1557/82, Commission of the European Communities, Brussels.
3. Legoshin G. P., Afanasyeva E. S., Mogilenetz O. N., et. al. Modern intensive dairy beef production systems in Russia // Modern Applied Science. – 2014. –

Vol. 8. – № 6. – P. 170-177.

4. Patterson D.C., Moore C.A, Steen R.W.J. The effect of plane of nutrition and slaughter weight on the performance and carcass composition of continental beef bulls given high forage diets // Animal Science. – 1994. – Vol. 58. – № 1. – P. 41-47. doi:10.1017/S0003356100007066

References:

1. Ovsyannikov A.I. (1976). Osnovy opyitnogo dela v zhivotnovodstve [The basics of experiences in livestock raising], M.: Kolos, 304 p.

2. Commission of the European Communities (1982). Commission of the European Communities (Beef Carcass Classification) Regulations. Council Regulations 1358/80, 1208/81, 1202/82. Commission Regulations 2930/81, 563/82, 1557/82, Commission of the European Communities, Brussels.

3. Legoshin G.P., Afanasyeva E.S., Mogilenetz O.N., Sharafееva T.G., Mamonov A.P. (2014). Modern intensive dairy beef production systems in Russia. Modern Applied Science, 8(6). 170-177. doi:10.5539/mas.v8n6p170

4. Patterson, D., Moore, C., & Steen, R. (1994). The effects of plane of nutrition and slaughter weight on the performance and carcass composition of continental beef bulls given high forage diets. Animal Science, 58(1), 41-47. doi:10.1017/S0003356100007066

Abstract. *Characteristic of the bulls' beef of the Ukrainian black and white dairy breed according to carcass conformation is presented in the article. It has been proved if the age of animals and average daily gains from birth to slaughter and live weight at slaughter of the animals increase, the degree of carcass conformation tends to increasing. In future, we should evaluate the beef quality of the animals of Ukrainian black and white dairy breed according to EUROP requirements to subcutaneous adipose tissue thickness.*

Key words: *meat productivity, carcass conformation, Ukrainian black and white dairy breed.*

Статтю відправлено: 18.05.2019 р.
© Крук О.П., Угнівенко А.М., Кос Н.В.

УДК 631.526.3:635.918

**FEATURES OF GROWTH AND DEVELOPMENT OF ALSTROMERIA
DEPENDING FROM PLANT GROWTH REGULATOR****ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ ТА РОЗВИТКУ АЛЬСТРЕМЕРІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД
РЕГУЛЯТОРА РОСТУ РОСЛИН****Havris` I.L. / Гаврись І.Л.***PhD, agr.s., assoc. prof. / к.с.-г.н., доц.***Haryha S.B. / Гарига С.Б.***student / студент**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroyiv Oborony, 13, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, вул. Героїв Оборони, 13, 03041*

Анотація. У роботі досліджено вплив регуляторів росту рослин – Біолан, Біонур та Регоплант на ріст, розвиток та динаміку цвітіння альстремерії сорту Меллов Єллов за вирощування у плівкових теплицях. Встановлено вплив Біонуру та Регопланту на подовження періоду цвітіння рослин. За впливу Біонуру збільшилась стійкість квітки у зрізі та загальна урожайність альстремерії.

Ключові слова: альстремерія, сорт, регулятор росту рослин, урожайність.

Вступ. Квітникарство закритого ґрунту в Україні є однією з молодих галузей. Його розвитку сприяє завезення із західних країн Європи значної кількості посадкового матеріалу декоративних культур. Для виробників квітів перевагою вирощування альстремерії є її висока рентабельність, що сприяє швидкому поверненню інвестицій, великий попит споживачів та великі врожаї впродовж року. Після висадки альстремерію збирають вже через 3 місяці, в той час як, наприклад, герберу – лише через 2 роки [1, 3].

Альстремерії стрімко набувають широкої популярності у флористів за незвичайне забарвлення, красиві квітки, довгі і міцні квітконоси, довгий період цвітіння, стійкість у зрізі [3]. Квітникарство за напрямом альстремерії в Україні набуває широкого розвитку завдяки постачанню іноземними країнами живцевого матеріалу нових продуктивних сортів, адже дана квітка є однією з основних культур для зрізу.

В даний час невід'ємним елементом високовиробничих технологій у квітникарстві стають регулятори росту рослин, які забезпечують суттєву економію енергетичних і матеріальних ресурсів, підвищення урожайності і якості продукції рослинництва [2]. Регулятори росту – це сполуки, які в дуже низьких концентраціях стимулюють ріст і процеси морфогенезу рослин. Практичне значення їх визначається багатьма обставинами: впливаючи на метаболізм, вони прискорюють процеси росту і розвитку, підвищують урожай, активізують або гальмують процеси використання енергоресурсів, підвищують стійкість до стресових факторів. Все це в кінцевому результаті впливає на кількість і якість врожаю [1, 2].

Метою роботи було визначити ефективність використання регуляторів росту на рослинах альстремерії в умовах плівкових теплиць. Об'єктом

дослідження був сорт альстремерії нідерландської селекційної компанії «Кьонст» Меллов Єллов з квітками жовто-гарячого забарвлення.

Дослідження проводили у 2016-2017 рр. у плівковій ґрунтовій теплиці. Схема садіння – дворядна (50+50)*40 см; субстрат – суміш торфу, перліту, хвої; густота садіння – 3,5 шт./м²; дослід проводили у чотирикратній повторності. Застосовували регулятори росту Біонур, Біолан та Регоплант. Контрольні рослини не обприскували. Використовували п'ятикратну обробку: у перший рік вегетуючі рослини обприскували розчинами регуляторів росту тричі: I обприскування через 7 днів після висаджування рослин; II – під час бутонізації; III – на початку цвітіння. У другий рік – двічі: I – під час бутонізації і II – на початку цвітіння. Контролем були рослини, не оброблені регуляторами росту.

Результати досліджень. Садіння розсади проводили 25-го листопада. У 2016 році, в перший рік вегетації, початок цвітіння за використання Біонуру відмічали вже 27-го лютого, що на 6 днів випередило контроль (табл. 1). Масове цвітіння в даному варіанті відмічали через 7 днів – 5-го березня. У варіанті з використанням Регопланту початок першої хвилі цвітіння наступив на 3 дні раніше від контролю, а масове цвітіння – на 4 дні.

Спостереження за II хвилею цвітіння альстремерії показало, що початок та масове цвітіння прискорювалось на 7-8 днів за використання Біонуру та на 3-4 дні за впливу Регопланту, порівняно з контролем.

Таблиця 1

Фенологічні спостереження за хвилями цвітіння альстремерії у перший рік вегетації, 2016 р.

Варіант	I хвиля цвітіння		Період спокою	II хвиля цвітіння	
	початок	масове		початок	масове
Без обприскування (К)	04.03.	12.03.	1.07-22.07	01.09.	9.09.
Біонур	27.02.	5.03.		24.08.	1.09.
Біолан	03.03.	11.03.		30.08.	5.09.
Регоплант	1.03.	8.03.		28.08.	2.09.

Для більш дружного і активного цвітіння рослини альстремерії слід вводити у період спокою. Взимку період спокою тривав понад місяць (табл. 2).

Період літнього спокою у рослин альстремерії є вимушеним, тому тривалість його у обидва роки була однаковою. Спостереження за хвилями цвітіння альстремерії на другий рік вирощування вказує на те, що початок та масове цвітіння першої хвилі почалося дещо швидше, ніж у перший рік життя рослин.

Застосування Біонуру та Регопланту дозволило отримати продукцію на період святкових дат – 8-ме березня, та 1-ше вересня, що значно полегшило реалізацію зрізаних квітів альстремерії.

Таблиця 2

**Фенологічні спостереження за хвилями цвітіння альстремерії у
другий рік вегетації, 2017 р.**

Варіант	Період спокою	I хвиля цвітіння		Період спокою	II хвиля цвітіння	
		початок	масове		початок	масове
Без обприскування (К)	5.12- 10.01	02.03.	10.03.	1.07- 22.07	02.09.	10.09.
Біонур		23.02.	1.03.		24.08.	1.09.
Біолан		01.03.	10.03.		30.08.	09.09.
Регоплант		28.02.	15.03.		28.08.	3.09.

Обробка біостимуляторами росту рослин дозволила подовжити період цвітіння квітів на 2-3 дні, що дає змогу відкоригувати термін продаж квітів в букетах. Застосування Біонуру на 4 дні подовжило період стійкості рослин у зрізі, що дозволяє довше милуватися красою альстремерії.

Облік урожаю проводили за хвилями цвітіння. Щороку відмічали 2 хвилі. За перший рік вегетації, у 2016 році, сумарно отримали з кожного варіанту від 200 до 225 шт./м² квітконосів (табл. 3). У 2017 році, загальна врожайність альстремерії була значно вищою і склала від 290 до 310 шт. шт./м² квітконосів. Це зумовлено тим, що дворічні рослини мають краще розвинену кореневу систему та вегетативну масу, порівняно з однорічними, що сприяє активнішому розвитку нових пагонів.

Таблиця 3

**Урожайність альстремерії сорту Меллов Єллов за два роки вегетації,
2016-2017 рр.**

Варіант	Загальна урожайність за I рік вегетації		Загальна урожайність за II рік вегетації	
	шт./м ²	± % до контролю	шт./м ²	± % до контролю
Без обприскування (К)	200	100	290	100
Біонур	225	+ 13	310	+ 7
Біолан	210	+ 5	296	+ 2
Регоплант	217	+ 9	300	+ 3
НІР ₀₅	14,3	—	17,2	—

Серед досліджуваних препаратів істотний вплив на підвищення врожайності мав регулятор росту Біонур. За його використання у 2016 р. надбавка врожаю склала 25 шт./м², або 13%, у 2017 р. – 20 шт./м², або 7%,

порівняно з контролем.

Висновки

П'ятикратне застосування Біонуру та Регопланту подовжує період цвітіння альстремерії сорту Меллов Єллов. Регулятор росту рослин Біонур сприяє більш тривалому зберіганню квітки у зрізі і має істотний позитивний вплив на кількість врожаю.

Література:

1. Гаврись І.Л. Агробіологічна оцінка сортів альстремерії при вирощуванні у плівкових теплицях // Научные труды SWorld: международное периодическое научное издание. – Иваново: Научный мир, 2016. – Вып. 3(44). – Т. 7. - С. 68-71. DOI: 10.21893/2410-6720-2016-44-7-144.
2. Пономаренко С.П. Регулятори росту рослин на основі N-оксидів похідних піридину. – К.: Техніка, 1999. – 272 с.
3. Хемрік Д. Довідник квіткових культур. Виробництво (частина 2) / Д. Хемрік. – США, Іллойс, Ball Publishing, 2003. – 724 с.

References:

1. Havris` I.L. (2016). Ahrobiolohichna otsinka sortiv al'stremeriyi pry vyroshchuvanni u plivkovykh teplytsyakh [The alstroemeria sorts agrobiology characteristics for film greenhouses growing] in *Naučnye trudy SWorld* [Scientific works SWorld], issue 44, vol.7, pp. 68-71. DOI: 10.21893/2410-6720.2018-52-1-016
2. Ponomarenko S.P. (1999). Rehulyatory rostu rosllyn na osnovi N-oksydiv pokhidnykh pirydynu [Plant growth regulators from N-oxides pyridine derivatives] – K.: Tekhnika. – 272 p.
3. Khemrik D. (2003). Dovidnyk kvitkovykh kul'tur. Vyrobnystvo (chastyna 2) [The reference book of flower cultures. Production (part 2)] – USA, Illinois, Ball Publishing. - 724 p.

Abstract. The effect of plant growth regulators - Biolan, Bionur and Regaplant on the growth, development and dynamics of Alstromery blossom of the Mellov Yells variety for growing in film greenhouses has been investigated in the work. The influence of Bionura and Régoplant on the prolongation of the flowering period of plants has been established. Under the influence of Bionuur, the stability of the flower in the cut and the total yield of alstroemeria increased.

Key words: alstromeria, variety, plant growth regulator, yield.

Стаття надіслана: 21.05.2019 р.

© Гаврись І.Л.

СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

Экономика и торговля

Economy and trade

Економіка і торгівля

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-023>

9

REGIONAL INNOVATION SYSTEM – A FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE FEDERATION

РЕГИОНАЛЬНАЯ ИННОВАЦИОННАЯ СИСТЕМА – ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТА ФЕДЕРАЦИИ

Zaitsev N. S / Зайцев Н.С.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-030>

14

COMPOSITION OF THE QUESTIONNAIRES FOR THE STUDY OF SOCIAL INEQUALITY, THEIR ANALYSIS AND PROCESSING

СОСТАВЛЕНИЕ АНКЕТ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ НЕРАВЕНСТВА В ОБЩЕСТВЕ, ИХ АНАЛИЗ И ОБРАБОТКА

Velikaya E.G. / Великая Е.Г., Inalishvili M.Z. / Иналишвили М.З.

Nelyubina (Svintsitskaya) I.V. / Нелюбина (Свинцицкая) И.В.,

Schmerling D.S. / Шмерлинг Д.С.

Менеджмент и маркетинг

Management and marketing

Менеджмент і маркетинг

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-003>

24

FACTORS OF INFLUENCE AND EVALUATION OF ECONOMIC PROTECTABILITY OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF MARKETING ACTIVITY

ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Moroz L.I. / Мороз Л.І., Khoma I.B. / Хома І.Б.

Туризм и рекреация

Tourism and recreation

Туризм і рекреація

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-001>

31

UKRAINIAN MARKET OF MEDICAL AND HEALTH SERVICES OF INTERNATIONAL TOURISM

Bokovets V. V.

Образование и педагогика

Education and pedagogy

Освіта і педагогіка

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-002>

37

CORRECTIVE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN SPECIAL SCHOOL

КОРЕКЦІЙНА РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

Spivak L. A. / Снівак Л. А., Mazilkina A. O. / Мазілка А. О.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-027>

42

THEORETICAL BACKGROUND OF TRAINING OF MANAGERS OF EDUCATION

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

Oleksin Y. P. / Олексін Ю.П., Tsinivskyi Illia/ Цінівський І.О

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-033>

50

LEARNING OOP BASED ON ELEMENTS OF OBJECT-ORIENTED DESIGN

НАВЧАННЯ ООП НА ОСНОВІ ЕЛЕМЕНТІВ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО

ПРОЕКТУВАННЯ

Schegolkova V.O. / Щеголькова В.О., Seryakov A.G./ Серяков А.Г.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-045>

55

FORMATION OF A NATIONALLY CONSCIOUS LINGUISTIC PERSONALITY IN THE LIFE AND CREATIVE HERITAGE OF IVAN BODNARCHUK

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЖИТТІ І

ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА БОДНАРЧУКА

Bagriy M.A. / Багрий М.А.

Психология и социология

Psychology and sociology

Психологія і соціологія

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-022>

61

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL QUALITIES OF PERSONALITY OF ADOLESCENTS AS A CONDITION OF OVERCOMING THEM CRISIS SITUATIONS AND SOCIAL READAPTATION

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧЕСЬКІЕ КАЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКОВ КАК

УСЛОВИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИМИ КРИЗИСНЫХ СИТУАЦИЙ И СОЦИАЛЬНОЙ

РЕАДАПТАЦИИ

Repina T. G. / Репина Т. Г.

Философия

Philosophy

Філософія

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-026>

65

SPECIFICATION OF INNOVATION IN THE CONDITIONS OF MASSIVISION OF MODERN SOCIETY

СПЕЦИФІКА НОВАТОРСТВА В УМОВАХ МАСОВИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Atashkadeh R.V./Аташкаде Р.В., Stezhko S.O./Стежко С.О., Stezhko B.V./Стежко Б.В.

Филология, языковедение и литературоведение

Philology, linguistics and literary studies

Філологія, мовознавство і літературознавство

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-024>

75

"CONFECTIONERY" EKPHRASIS IN THE NOVEL "BAMBOCHADA" OF K. K. VAGINOVA

«КОНДИТЕРСКИЙ» ЭКФРАСИС В РОМАНЕ К. К. ВАГИНОВА «БАМБОЧАДА»

Kong Chunxia / Кун Чунься

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-046>

81

FEATURES OF ARISTOCRATIC THOUGHT OSYP TURYANSKY: TYPOLOGICAL ASPECT

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ОСИПА ТУРЯНСЬКОГО:
ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Skidanchuk O.M. / Скиданчук О.М.

Юридические и политические науки

Legal and political sciences

Юридичні і політичні науки

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-017>

87

PORTRAIT OF THE SPECIALIST IN INTERNATIONAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN VECTOR FOR THE DIPLOMATIC PERSONNEL TRAINING

ПОРТРЕТ ФАХІВЦЯ-МІЖНАРОДНИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА
ПІДГОТОВКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ КАДРІВ

Savchuk A.B. / Савчук А.Б.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-036>

91

DETECTION OF FOOT TRACKS

ОБНАРУЖЕНИЕ СЛЕДОВ НОГ

Dubin R. A. / Дубинин Р. А.

Биология и экология

Biology and ecology

Біологія та екологія

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-005>

95

ОТЗЫВ НА МОНОГРАФИЮ РАИЛКИНА А.И. «ЗАКОНЫ БИОЛОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ И МАТЕМАТИЗАЦИЯ БИОЛОГИИ»

Парталы Е. М.

Сельское, лесное, рыбное и водное хозяйство

Agriculture, forestry, fishery and water management

Сільське, лісове, рибне та водне господарство

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-004>

100

PRE-SEEDING STIMULATION SYSTEM OF SEEDS ELECTROMAGNETIC FIELD

СИСТЕМА ПРЕДПОСЕВНОЙ СТИМУЛЯЦИИ СЕМЯН ЭЛЕКТРОМАГНИТНЫМ ПОЛЕМ

Petrovskiy A.N. / Петровский А.М., Kuznetsova T. Yu. / Кузнецова Т.Ю., Leyko S.V. / Лейко С.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-013>

104

ECONOMIC ASSESSMENT OF DIFFERENT TREE SKIDDING METHODS USAGE WITHIN THE SPHERE OF SCIENTIFIC-EXPERIMENTAL FOREST SERVICE OF VSUT IN MARI-EL REPUBLIC

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ МЕТОДОВ ТРЕЛЁВКИ
СОСНОВ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО-ОПЫТНОГО ЛЕСНИЧЕСТВА ПГТУ

РЕСПУБЛИКИ МАРИЙ ЭЛ

Yarantsev D.G. / Яранцев Д.Г., Konyukhova T.A. / Конюхова Т.А.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-025>

110

CARCASS CONFORMATION AT THE BULLS OF THE UKRAINIAN BLACK AND WHITE DAIRY BREED

КОНФОРМАЦІЯ (МЯСИСТІСТЬ) ТУШ У БУГАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ

Kruk O.P. / Крук О.П., Ugnivenko A.M. / Угнівенко А.М., Kos N.V. / Кос Н.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr08-02-040>

114

FEATURES OF GROWTH AND DEVELOPMENT OF ALSTROMERIA DEPENDING FROM PLANT GROWTH REGULATOR

ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ ТА РОЗВИТКУ АЛЬСТРЕМЕРІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД РЕГУЛЯТОРА РОСТУ РОСЛИН

Havris` I.L. / Гаврись І.Л., Haryha S.B. / Гарига С.Б.

Scientific publication

Международный периодический рецензируемый научный журнал
International periodic scientific journal

Modern scientific researches

Современные научные исследования

Issue №8

Part 2

May 2019

Indexed in **INDEXCOPERNICUS** (high impact-factor)

*Scientific achievements of the authors were also presented at the International Conference
"Scientific developments: yesterday, today, tomorrow '2019"
(May 20-21, 2019)*

*The decision of the international scientific conference:
works, that received positive feedback, have been recommended for publication in the journal
«Modern scientific researches»*

Development of the original layout - "Yolnat PE"

Signed: 17.06.2019

Yolnat PE
220092, Minsk, ul. Beruta, d.3B, room 72, room 4a
E-mail: orgcom@sworld.education

www.modscires.pro

*The publisher is not responsible for the reliability of the
information and scientific results presented in the articles*

With the support of research project SWorld
www.sworld.education

www.modscires.pro

e-mail: editor@modscires.pro